

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

144661
Hayati ÖNCEL

144661

İBN HAFÂCE
(Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şiiri)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Nevzat Hafız YANIK

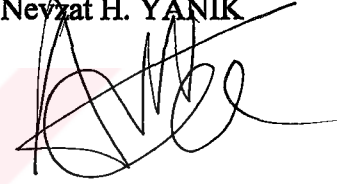
ERZURUM-2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı'nın Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / jüri

Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Jüri

Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK

jüri

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 06.07.2004

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Vahdettin Başçı

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TRANSKRİPSİYON	VI
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ	VIII-IX

BİRİNCİ BÖLÜM..... 1

1. GİRİŞ..... 1

1.1. Endülüs Kelimesinin Menşei	1
1.2. Siyasi Durum.....	2
1.3. Sosyal Durum.....	4
1.4. Endülüs Şiiri.....	5
1.4.1. Muvaşşah.....	6
1.4.2. Zecel	9

İKİNCİ BÖLÜM..... 11

2. İBN HAFÂCE 11 |

2.1. Hayatı	11
2.2. Edebî Kişiliği.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... 26

3. ŞİİRLERİNDE İŞLEDİĞİ KONULAR..... 26

3.1. Tasvir.....	26
3.1.1. Tabiat tasviri.....	26
3.1.1.1. Durgun tabiat tasvirleri.....	26
3.1.1.1.1. Bahçe	26
3.1.1.1.2. Çiçek	30

3.1.1.1.2.1. <i>Gül</i>	31
3.1.1.1.2.2. <i>Şebboy</i>	33
3.1.1.1.2.3. <i>Reyhan</i>	34
3.1.1.1.2.4. <i>Papatya</i>	34
3.1.1.1.2.5. <i>Şakâyk</i>	35
3.1.1.1.2.6. <i>Nârenciye</i>	36
3.1.1.1.3. Ağaç tasvirleri	37
3.1.1.1.4. Meyve tasvirleri.....	41
3.1.1.1.4.1. <i>İncir</i>	42
3.1.1.1.4.2. <i>Nar</i>	42
3.1.1.1.5. Akarsu tasvirleri	43
3.1.1.1.5.1. <i>Irmak</i>	43
3.1.1.1.5.2. <i>Kayık</i>	44
3.1.1.1.6. Kar tasvirleri.....	45
3.1.1.1.6.1. <i>Kar</i>	46
3.1.1.1.6.2. <i>Dolu</i>	47
3.1.1.1.7. Gece ile ilgili tasvirler	48
3.1.1.1.8. Endülüs.....	49
3.1.1.1.9. Dağ	51
3.1.1.1.10. Bulut	53
3.1.1.1.11. Rüzgâr	54
3.1.1.2. Hayvan tasvirleri	54
3.1.1.2.1. At.....	55
3.1.1.2.2. Kuş	57
3.1.1.2.3. Yılan	59
3.1.2. Şarap tasvirleri.....	59
3.1.2.1. Şarap.....	59
3.1.2.2. Sâkî.....	64
3.1.2.3. Kadeh	65
3.1.3. Eşya tasvirleri	66
3.1.3.1. Yay	66

3.1.3.2. Lamba.....	67
3.1.3.3. Yâkût.....	67
3.1.4. Diğer tasvirler.....	68
3.1.4.1. Ateş.....	68
3.1.4.2. Göz yaşı.....	70
3.1.4.3. İlim.....	70
3.1.4.4. Sır.....	71
3.1.4.5. Hamam.....	71
3.2. Övgü.....	72
3.3. Mersiye.....	72
3.4. Özlem.....	78
3.5. İhtiyarlık.....	79
3.6. Hiciv.....	81
SONUÇ.....	85-86
DİZİN.....	87-90
BİBLİYOGRAFYA.....	X-XIII
ÖZGEÇMİŞ.....	XIV

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN HAFÂCE (Hayatı Edebi Kişiliği ve Şiiri)

Hayati ÖNCEL

Danışman: Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

2004 Sayfa: XIV+90

Jüri: Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Endülüs şiirinin çoğunluğunu tabiat tasvirleri oluşturur. Bunda da Endülüs tabiatının bahçe, ağaç, çiçek ve ırmak gibi doğal zenginliğe sahip olması etkilidir. Endülüs'teki emir ve valilerin şairleri yanlarına alarak, saraylarının bahçelerinde şiir toplantıları düzenlemeleri, Endülüs şiiriyle beraber tasvir şiirlerinin de gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Endülüs'ün tasvir şairlerinden birisi olan İbn Hafâce, tasvir alanındaki başarısından dolayı es-Sanavberî'ye benzetilmiştir. Endülüs'te tasvirin gelişmesinde ve zirveye ulaşmasında İbn Hafâce'nin payı çok büyük olmuştur. O, bütün şiir konularında tabiatı tasvir etmeye çalışmıştır. Onun şiirlerini daha çok bahçe tasvirleri oluşturur. Bundan dolayı kendisine "Bahçıvan" denilmiştir. O, tabiatı mersiye şiirlerinde dahi tasvir etmiş, üzüntülü durumunu tabiatın dilinden ifade etmeye çalışmış bunda da başarılı olmuştur.

"İbn Hafâce Hayatı Edebi Kişiliği ve Şiiri" adlı bu çalışmamızda Endülüs kelimesinin menşei, Endülüs'ün siyasi ve sosyal durumunu ve Endülüs şiirini I. bölümde; şairin hayatı ve edebi kişiliğini ise II. Bölüm'de ele aldık. III. Bölüm'de ise Arap edebiyatındaki değişik kaynaklardan derlediğimiz şairin şiirlerini konularına göre vermeye çalıştık. Şiirlerin tercümelerini de ilgili şiirin hemen altında verdik.

ABSTRACT

MASTER THESIS

IBN KHAFÂJA HIS LIFE LITERARY CAREER AND POETRY

Mr. Hayati ÖNCEL

Supervisor: Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

2004 PAGE: XIV+90

Jury: Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Most of the Andalusian poetry contains nature descriptions. The reason for that is the fact that the nature of Andalus has such natural richness as gardens, trees, flowers and rivers. That emirates and viziers in Andalus organized poetry meetings in the palaces' gardens together with the poets also contributed to the development of Andalusian poetry as well as the poems describing nature..

Ibn Khafaja, one of poets of description in Andalus, has been likened to as-Sanavbari because of his success in description. Ibn Khafaja greatly contributed to the development of description in Andalus and its reaching the zenith point. He tried to describe nature in all of his poems' subjects. His poems usually include garden descriptions. That is why he is called gardener. He described nature even in his elegy poems and tried to express his sadness through nature language and became successful in that.

In this study called "Ibn Khafaja, His Life, Literary Career and Poetry" Part I gives information about the root of the word "Andalus", political and social conditions of Andalus and Andalusian poetry. Part II includes Ibn Khafaja's life and literary career. And in Part III, we try to give examples from Ibn Khafaja's poems, which we have collected from various Arabic sources, with respect to their subject matters. The translated versions of the poems are given just below the original text.

TRANSKRİPSİYON

Bu çalışmada aşağıdaki transkripsiyon sistemi uygulanmıştır :

Sesliler : آ, ا, إ, ع : â ع : î ؤ : û
 ـ : e

Kalın okunan harflerde : ـ : a ـ : i ـ : u

Sessizler :

ء : ' ب : b ت : t ث : s ج : c ح : h خ : h
د : d ذ : z ر : r ز : z س : s ش : ş ص : ş
ض : d ط : t ظ : z ع : ' غ : g ف : f ق : k
ك : k ل : l م : m ن : n و : v ه : h ی : y

Transkripsiyon açısından ayrıca şu hususlara riayet edilmiştir :

- Harf-i tarifler cümle başında da küçük harfle yazılmıştır. *ez-Zeyyât; el-Mağğarî gibi.*
- Harfi tarifle gelen kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. *el-edebu'l-Endelusî; el-Vatvât; Nefhu't-tîb; eş-Şukarî gibi.*
- Terkip halindeki isim ve lakapların cüzleri ayrı değil, bitişik olarak yazılmıştır. 'Abdullah, 'Abdulmuşsin gibi.
- İzâfet terkibi şeklinde bulunan ibarelerde (şahıs adı, kitap adı vs.) ve vaslı gerektiren yerlerde muzâf ve muzâfun ileyhin i'rabı yazıda gösterilmiştir. *Dîvânu İbn Hafâce; Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye gibi.*
- Arapça eser adlarında eserin ilk kelimesinin baş harfi ile, eser adı içinde geçen özel isimlerin baş harfleri büyük, diğer harfler küçük olarak yazılmıştır. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî gibi.*

KISALTMALAR

bkz.	: bakınız
b.	: bin
nşr.	: neşreden
ölm.	: ölümü
s.	: sayfa
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
İ.A. (MEB)	: İslâm Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı)
tsz.	: tarihsiz
vb.	: ve benzeri
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
AÜSBE	: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DTCFD	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi

ÖNSÖZ

Araplar, Endülüs'ün fethedilmesinden sonra bahçeleri, ağaçları, meyveleri, ırmakları ve verimli ovaları çok olan bir tabiatla karşılaşmışlardır. Fetih ordusuyla veya fetihten hemen sonra Endülüs'e geçen doğulu şairler, bu zengin tabiatı şiirlerinde her fırsatta dile getirmişlerdir. Bu büyüleyici ve doğal güzellikleriyle dolu zengin tabiat, şairlerin hayal güçlerini geliştirmiş, lafızlarının zarif, şiirlerinin hoş olmasını sağlamıştır.

Endülüs şiiri, başlangıçta her ne kadar doğu şiirini taklit ederek başladıysa da; Endülüs'teki emirlerin şair ve edip olmaları, şairleri saraylarında ağırlamaları ve şiir toplantıları yapmaları neticesinde şiir hızla gelişmiş ve doğu şiirinden ayrılmaya başlamıştır. Muvaşşah ve Zecel türü şiirler Endülüs şiirinin doğudan ayrıldığını göstermektedir. Şiirin gelişmesinde Endülüs'ün münbit tabiatının da etkili olduğu kuşkusuzdur.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız nedenlerden dolayı Endülüs şiirinin çoğunluğunu tasvir şiirleri oluşturur. Tasvir şiirleri de genellikle doğu şiirlerinde olduğu gibi gazel, aşk ve şarap şiirleriyle iç içedir. Ancak bazen bağımsız sadece bir konuyu tasvir eden şiirler de vardır. Endülüs'te tasvir şiirleri doğuya göre daha belirgin bir şekil almıştır.

Endülüs tabiatını tasvir eden şiirler ilk başlarda es-Sanavberî gibi doğulu şairleri taklit ederek başlamış, zamanla gelişerek es-Sanavberî gibi tasvir şairlerinin şiirlerine denk şiirler nazm edilmiştir. Endülüs'te tasvir şiirleri, bu çalışmamızın da konusunu oluşturan İbn Hafâce'yle doruk noktasına ulaşmıştır. Öyleki tasvir alanındaki başarısından dolayı kendisine "Endülüs'ün Sanavberî'si" denilmiştir. Endülüs'te büyük bir tasvir şairi olan İbn Hafâce, tasvir alanında hep ilkleri gerçekleştirmiştir. İki farklı çiçeği bir şiirde tasvir etme ve Endülüs'te kar tasvirini ilk yapan şair olma özelliği İbn Hafâce'ye aittir.

İbn Hafâce'nin Endülüs'te büyük bir tabiat tasviri şairi olması ve bu özelliğiyle de es-Sanavberî'ye benzetilmesi gibi sebepler bizi bu alanda çalışma yapmaya sevk etmiştir. Üç bölüme ayırdığımız bu çalışmamızın I. bölümünde Endülüs kelimesinin menşei, Endülüs'ün siyasi ve sosyal yönü ve Endülüs şiiri

hakkında kısaca bilgi verdik. II. Bölümde İbn Hafâce'nin hayatı ve edebi kişiliğini ayrıntılı olarak vermeye çalıştık. Ayrıca bu bölüme şairin dîvânının genel özelliklerini, şairin edebi yönünün gelişmesinde katkısı olan arkadaş, dost ve hocalarının isimlerini ve şairle ilgili yapılan müstakil çalışmaların isimlerini de ilave ettik. III. Bölümde ise Arap edebiyatındaki kaynaklardan şairin bulabildiğimiz şiirlerini konularına göre sıralamaya çalıştık ve bu kaynaklardan şairin şiirleriyle ilgili söylenen ifadeleri de şiirlerin girişlerine ekledik. Ayrıca şiirlerini, dîvândaki sayfa numaralarını tespit ederek çevirileriyle birlikte vermeye çalıştık.

Bu çalışmamızı mümkün mertebe ilmi esaslara göre yapmaya gayret ettik. Çalışmamızın mükemmel olduğu gibi bir iddiamız da yoktur. Bununla birlikte her türlü yapıcı ve eleştirci önerilerin bundan sonra yapacağımız çalışmalar için bize yol gösterici olacağı kanısındayız.

Bu çalışmaya başladığım andan itibaren gerek kaynak temin etmemde gerekse çalışmalarımın ilmi metotlara uygun olmasında bana yardım eden, her yanına gittiğimde beni güler yüzle karşılayan ve değerli vakitlerini bana ayıran saygıdeğer hocam sayın **Prof. Dr. Nevzat Hafız YANIK**'a, kaynak temin etmemde ve bu çalışmanın okunup değerlendirilmesinde değerli vakitlerini ayıran ve bana yol gösteren saygıdeğer hocam sayın **Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK**'a ayrıca bu çalışmamda bana yardım eden diğer hocalarım sayın **Yrd. Doç. Dr. Selami BAKIRCI**'ya ve sayın **Yrd. Doç. Dr. Ömer ÜNAL**'a teşekkür etmeyi kendime bir vazife addediyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Endülüs Kelimesinin Menşei

Endülüs, Araplar'ın Güney Batı Avrupa'yı fethetmelerinden sonra bu topraklar için kullandıkları coğrafi bir isimdir.¹

Hispania'nın karşılığı olarak ilk defa İslâmî fetihden sonra 97/716 yılında basılmış bir sikke üzerinde görülmüş olan Endülüs adı, m. V. yüzyılda İspanya'nın güneyinde kısa bir süre yaşamış olan Vandallar (Vandalus)'ın adından yani Vandallar'ın yurdu anlamına gelen Vandalicia'dan türemiştir.²

Bir başka görüşe göre ise, Vandallar (İes Vandales), m. V. asrın başlarında İspanya'ya gelmişler, buradan da Kuzey Afrika'ya göç etmek için, Cebel-i Târik Boğazı'ndan geçerlerken uğradıkları Tarîf (Tarifa) veya el-Cezîre (Algéciras) limanına Vandales adını vermişler, Araplar bu ismi, Endelus şeklinde değiştirerek, fethettikleri bütün İspanya için kullanmışlardır.³

İlk defa Araplar tarafından İspanya için kullanılan Endülüs (Endelus) kelimesi, daha sonraları İspanyolca'ya Andalucia şeklinde geçmiştir. Müslümanlar, ilk önce bu kelimeyi Fransa'nın güneyindeki Septimania bölgesi dahil, yönetimleri altındaki topraklar için kullanmışlar, V/XI. yüzyıldan itibaren Arap hakimiyeti küçüldükçe paralel olarak bu kelimenin kapsadığı anlam da daralmıştır. Andalucia kelimesi günümüzde hâlâ kullanılmakta olup, Almeria (el-Meriye), Granada (Gırnata), Jaén (Ceyyân), Cordoba (Kurtuba), Sevilla (İşbiliye), Huelva (Velbe), Malaga (Mâleka) ve Cadiz (Kâdis) illerini içine alan bölgeyi kapsamaktadır.⁴

¹ Cevdet er-Rikâbî, *Fî'l-edebi'l-Endelusi*, Beyrut, 1960, s. 9; Özdemir (Mehmet), "Endülüs", *TDVİA*, İstanbul, 1995, XI, 211.

² Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 211.

³ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 9.

⁴ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 211.

1.2. Siyasi Durum

Endülüs'e ilk çıkartma 91/710 yılında Afrika Valisi Musa b. Nusayr'ın azatlı kölesi Tarîf b. Mâlik önderliğinde 400 atlı tarafından gerçekleştirilmiş ve Tarîf b. Mâlik, Cebel-i Târik Boğazı'nın en dâr yerinde bulunan ve günümüzde de kendi adıyla anılan Tarife isimli yerden adaya çıkararak küçük bir yeri zapt etmiştir. Ertesi yıl (92/711), Musa b. Nusayr'ın başka bir azatlı kölesi olan Berberî asıllı Târik b. Ziyâd, Cebel-i Târik Boğazı (Gibraltar)'ının en dar yerinden karaya çıkmıştır.⁵ Janda adlı küçük göl kıyısında Vizigotlar'ın kralı Rodrik (Rodrigo)'in ordusuyla yapılan savaşta Rodrik yenilmiştir. Artık Müslümanlar bu savaştan sonra, Endülüs içlerine doğru hızla ilerlemişlerdir.⁶

Musa b. Nusayr Yeşil Ada (el-Cezîretu'l-Hadrâ/Algéciras)'a gelerek fetih hareketlerine hızla devam etmiş, 94/713 yılında Sevilla (İşbiliye)'yi almış, ertesi yıl da Merida (Marida)'yı bir yıllık kuşatmadan sonra fethetmiştir. Kısa bir süre sonra da Zaragosa (Sarakusta)'yı alarak Aragon Leen Austrias ve Galicia (Cellikiyye) bölgelerini kontrolü altına almış ve yedi yılda Yeşil Ada'nın tamamına hakim olmuştur.⁷

137/755 yılında Endülüs'e gelen I. Abdurrahman, 138/756 yılında kısa zamanda halkın desteğini alarak, Endülüs Emevî Devleti'ni kurmuştur. Bu devlet, III. Abdurrahman döneminde en güçlü dönemini yaşamıştır.⁸

Endülüs Emevî Devleti, 422/1031 yılında yıkılmasından sonra Endülüs'te, Mulûku't-Ṭavâif Dönemi olarak adlandırılan, Toledo'da Zünnûnîler (427-487/1035-1094), Sirakusta (Saragosse)'da Hûdîler, (410-536/1019-1141), İşbiliye ve civarında Abbâdîler (414-484/1023-1091), Gırnata'da Zîrîler (403-483/1012-1090), Kurtuba, Malaga ve Yeşil Ada'da Hammâdîler (407-450/1016-1058), Kurtuba'da Cehverîler (422-461/1030-1068), Batalyevs (Badajos)'te Eftasîler (421-487/1030-1094) gibi irili ufaklı pek çok devlet kurulmuştur.⁹ Bu devletler

⁵ Kuzey Afrika valisi olan Musa b. Nusayr, maiyetindeki komutanlarından Târik b. Ziyâd'ı, tamamı Berberîler'den oluşan bir orduyla ilk defa keşif için Septe Boğazı'na göndermiştir. Bkz. Çağatay (Neşet), *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Tarihi*, Ankara, 1993, s. 452.

⁶ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 211.

⁷ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 212.

⁸ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 212.

⁹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 23-24.

arasında hakimiyet savaşları olduğu için zayıf düşmüşler, bunu fırsat bilen Kastilya kralı I. Fernando, 448/1057 yılında Batalyevs (Badajos)'teki Eftasîler'i, Tuleytula (Toledo)'daki Zünnûnîler'i ve İşbiliye'deki 'Abbâdîler'i haraca bağlamıştır. 477/1085 yılında Kastilya kralı VI. Alfanso'nun, Endülüs'ün Kurtuba'dan sonra ikinci büyük şehri olan Tuleytula'yı alması¹⁰ üzerine Araplar tedirgin olmuşlar ve 'Abbâdî Emîri Mu'temid 'Alellâh (İbn 'Abbâd)'ın daveti üzerine Murâbitlar'ın¹¹ hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn Endülüs'e geçerek, VI. Alfanso'yu, ağır bir yenilgiye uğratmıştır (1086). Yûsuf b. Tâşfîn, Endülüs'te devam eden iç savaşlar nedeniyle, Endülüs'e ikinci defa geçmiş ve emîrliklere son vererek, bütün Endülüs'e hâkim olmuştur. Murâbitlar'ın hâkimiyetleri 60 yıl kadar sürmüş ve 541/1147 yılında yıkılmıştır.¹²

Endülüs'te Murâbitlar'ın yıkılmasından sonra, Muvahhidler¹³ dönemi (540-645/1147-1248) başlamıştır. Muvahhidler Kuzey Afrika'dan Endülüs'e geçerek, buradaki iç kavgaları bir süre de olsa durdurmuşlar, ancak Kuzey Afrika'daki devletlerinin zayıflaması ve kendilerine karşı oluşan isyanlar neticesinde dağılmışlardır. Muvahhidler'den sonra Merînîler ve Hafsîler¹⁴ gibi yeni devletler kurulmuştur.

Muvahhidler döneminden sonra, Gırnata Benî Ahmer Emîrliği (Nasrîler) dönemi (636-898/1238-1492) başlamıştır. İki buçuk asır Endülüs'te hakimiyet kuran bu emîrlik, iç kavgalar yüzünden ve İspanya'daki Hıristiyanlar'ın (873/1469'da Kastilya-Léon Kraliçesi Izabella ile Aragon Kralı II. Fernando'nun evlenmesi sonucu) güçlenmesiyle zayıflamış ve son toprak parçası olan Gırnata'nın 898/1492 yılında Hıristiyanlar'ın eline geçmesiyle sekiz asra yakın buralara hakim olan Araplar'ın Endülüs'teki varlıkları da sona ermiştir.¹⁵

¹⁰ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 214; Thomas B. Irving, "Kastilya", *TDVİA*, Ankara, 2002, XXV, 1.

¹¹ Murâbitlar Devleti'nin kuruluşu, yıkılışı ve bu ismi alışı hakkında bkz. Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 26-27; Kurt (Ali Vasfi), *Endülüs'te Hadis ve İbn Arabî*, İstanbul, 1998, s. 56-57.

¹² Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 26-27; Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 214-215.

¹³ Muvahhidler Devleti'nin kuruluşu, yıkılışı ve bu ismi alışı hakkında bkz. Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 28-29; Kurt, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁴ Merînîler ve Hafsîler Devletlerinin kuruluşu hakkında bkz. Kurt, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁵ Benî Ahmer Emîrliği'nin kuruluşu, yıkılışı ve Araplar'ın Endülüs'teki hakimiyetlerine son verilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 30-31; Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 216;

1.3. Sosyal Durum

Toplum din bakımından Müslim ve Gayr-i Müslim diye ikiye ayrılmaktaydı. Müslümanlar; Araplar, Berberîler, Mevâlî, Muvelledûn ve Şakâlîbe gibi unsurlardan oluşuyordu. Araplar, fetihten Endülüs Emevî Devleti'nin yıkılışı olan 422/1031 yılına kadar idarî, sosyal ve ekonomik alana hakim olmuşlardır. Berberîler¹⁶, sayı bakımından Araplardan fazla olmalarına rağmen, idarî yapıya hakim olamamışlardır. Âmirîler döneminde ordunun Berberîlerden oluşturulması, bu grubun Endülüs'teki itibarını artırmıştır.¹⁷ Berberîler, 448-541/1056-1147 yıllarında Murâbitlar Devleti'ni, 524-667/1130-1269 yıllarında ise, Muvahhidler Devleti'ni kurmuşlardır.¹⁸ Arap asıllı olmayan, ancak, İslâmiyet'i kabul etmiş Mevâlîler¹⁹ ise, sayılarının azlığına rağmen idarî ve siyasî hayatta önemli roller oynamışlardır.²⁰

İslâmiyet'i kabul eden yerli halkın oluşturduğu Muvelledûn²¹ ile Araplar uzun yıllar birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Bir diğer grup ise, Alman, Fransız ve İtalyan asıllı kölelerden oluşan Şakâlîbe'dir. Bunlar; köle tâcirlerinden satın alınarak saraya getirilmişler, Müslüman olmaları ve saray âdâbını öğrenmeleri sayesinde değişik hizmetlerde kullanılmışlardır.²²

Gayr-i Müslim tebaa ise, Hıristiyan²³ ve Yahudîler'den oluşuyordu. Hıristiyanlar, fetih esnasında yapılan antlaşmalar çerçevesinde, dinlerini, mabetlerini, örf ve âdetlerini korumuşlar, ancak zamanla müslümanları taklit etmeye başlamışlar, hatta kendi ana dillerinin yanında yazı ve konuşma dili

Gırnata'nın Kastilya Krallığı'nın eline geçmesi hakkında bilgi için bkz. Thomas B. Irving, "a.g.m.", *TDVİA*, XXV, s. 1.

¹⁶ Kuzey Afrika'da yaşayan bir kavmin adı olan Berberî kelimesi, Yunan kaynaklarında Barbaroi, Latin kaynaklarında Barbari (Barbar) olarak geçmekte olup, Romalılar ise Barbaros demişlerdir. Araplar, Bizanslılardan duydukları Barbaros kelimesini Berberî olarak değiştirmişler ve bu isim yaygınlık kazanmıştır. Berberîler hakkında geniş bilgi için bkz. Yıldız (Hakkı Dursun), "Berberîler", *TDVİA*, İstanbul, 1992, V, 478-483.

¹⁷ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 216

¹⁸ Yıldız, "a.g.m.", *TDVİA*, V, 481.

¹⁹ Câhiliye ve İslâmî dönemlerdeki Mevâlî hakkında geniş bilgi için bkz. Kılıçlı (Mustafa), *Arap Edebiyatında Şuûbiyye* (70. dipnot), İstanbul, 1986, s. 38-39.

²⁰ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 216-217.

²¹ Muvelledûn hakkında bilgi için bkz. Kılıçlı, *a.g.e.*, s. 308-309.

²² Şakâlîbe (Slavlar) hakkında bilgi için bkz. Kılıçlı, *a.g.e.*, s. 309-310; Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 216-217.

²³ Müslümanlar'ın hâkimiyeti altında yaşayan İspanyol asıllı Hıristiyanlar'a orta çağda Mozarap adı verilmekteydi. Bkz. E. Lévi-Provençal, "Mozaraplar", *İ.A.*, İstanbul, 1979, VIII, 431.

olarak, Arapça'yı da kullanmışlardır. Vizigotlar'ın sonlarına doğru, dîni hakları ellerinden alınan ve köle durumuna düşen Yahudiler ise, İslâmiyet'in burada yayılmasıyla tekrar eski dîni haklarını elde etmişlerdir.²⁴

Endülüs, fetihten itibaren İslâm kültür ve medeniyetinin filizlenip geliştiği en başta gelen merkezlerden birisi olmuştur.²⁵ Fetihle birlikte m. 711'den 1492'ye kadar Müslümanlar ve Hıristiyanlar savaş ve barışla yan yana yaşamışlardır. M. IX. yüzyıldan itibaren Normanlar, yarımadanın ve adanın (Lizbon, Sevilla, Orihuela, ve Barbasto gibi) Müslüman kentlerinde mahalleler kurmuşlardır. Norman şövalye ve askerleri, İtalyan ve Fransız soylular ve kâtipler, İspanya, Afrika ve Doğu'dan gelen Müslüman bilim adamları Palermo'daki Norman kralı II. Roger (1130-1154)'a birlikte hizmet etmişlerdir.²⁶

1.4. Endülüs Şiiri

Araplar, İspanya'ya göç ettiklerinde daha önce görmedikleri yağmuru, dağları, nehirleri, ağaçları, hayvanları ve ovaları bol olan bir tabiatla karşılaşmışlar ve her şeyiyle zengin olan bu tabiat, onların fikir yapılarını değiştirmiş, hayal güçlerini genişletmiş, lafızlarının daha süslü ve üsluplarının daha tatlı olmasını sağlamıştır.

Endülüs şiiri, doğudaki Arap şiirini taklit ederek ortaya çıkmıştır. Araplar, Endülüs topraklarına alışmaları neticesinde doğu taklidinden yavaş yavaş kurtulmuşlar, hatta yeni bir şiir türü olan Muvaşşah'ı ortaya çıkarmışlardır. Muvaşşah'ın yayılmasından sonra bazı şairler, Muvaşşah tarzında ancak gramer kurallarına pek uymayan yeni bir şiir türü olan Zecel'i meydana getirmişlerdir. Muvaşşah ve Zecel'le ilgili bilgiler ileride gelecektir.

Doğuyu taklit yoluyla başlayan Endülüs şiiri, daha sonra yenileşme yoluna girmiştir. Endülüs şiiri, gelişme ve yayılma bakımından üç döneme ayrılır:²⁷

1- Doğuyu Taklit Dönemi: Endülüs'e göç eden Araplar, asıl vatanlarını unutmamışlar ve bunu her fırsatta dile getirmişlerdir. Vatanlarına olan özlemlerini

²⁴ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 216-217.

²⁵ "Batı ve İslâm", http://www.atominsan.com/bati_ve_islam.htm

²⁶ "Batı ve İslâm", http://www.atominsan.com/bati_ve_islam.htm

²⁷ *Endülüs şiiri*; Klasik şiir, Muvaşşah ve Zecel olmak üzere üç safha da gelişme göstermiştir. Bkz. Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 220-221.

şairlerinde işleyen Endülüslüler, görmemiş olmalarına rağmen çölü, deveyi ve kızgın kumları şiirlerinde tasvir etmişlerdir.²⁸ IV/X. yüzyılda şiirde fazla bir değişiklik olmamakla birlikte mâna, üslûp ve temada bazı gelişmeler olmuş, gayr-i ahlâkî olarak kabul edilen kadın, içki gibi konular terk edilerek ilmî temalar işlenmiş, ancak halifelik döneminin sonlarına doğru siyasî kargaşa sebebiyle yine bu gayr-i ahlâkî konular şiirlerde işlenmeye başlanmış, ayrıca siyasi baskılar nedeniyle yalvarma, af ve himmet dileme gibi konular bu dönemde önemli hale gelmiştir. er-Remâdî (ölm. 403/1012), İbn Derrâc (ölm. 421/1030), İbn Şuheyd (ölm. 426/1035) ve ‘Ubâde b. Mâ’î’s-Semâ’ (ölm. 422/1031), İbn ‘Abd Rabbih (ölm. 328/940) ve İbn Hânî el-Endelusî (ölm. 362/973)) bu dönemin en meşhur şairleridir.²⁹ Bu dönem V/XI. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir.

2- Taklitten Kurtulma Dönemi: V/XI. yüzyılın başlarından itibaren İbn Zeydûn (ölm. 463/1071), İbn ‘Ammâr (ölm. 479/1086) ve Mu‘temid b. ‘Abbâd (ölm. 488/1095)’ın temsil ettiği dönemdir. Geçiş dönemi olduğu için şairler tamamen doğudan kopmamışlardır.

3- Yenilik Dönemi: VI/XII. yüzyıldan itibaren İbn Hâmîs (ölm. 527/1133), İbn ‘Abdûn (ölm. 529/1135), İbn Hafâce (ölm. 533/1139) ve Lisânuddîn b. el-Hatîb (ölm. 776/1374) gibi şairlerin öncülük ettiği bu dönem, Endülüs şiiri için yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve daha önce taklit ettiği doğu şiiriyle yarışır hale gelmiştir.

Endülüs şiirini, daha çok tasvir konuları oluşturur. Tabiat, deniz ve gemi tasvirleri bunların başında gelir. Endülüs şiirinde, mersiye, şikâyet, merhamet dileme, yardım ve medet isteme, bilimsel ve eğitici konular da işlenmiştir.³⁰

1.4.1. Muvaşşah

Endülüs’te, III/IX. asrın başlarında tabiat, methiye, mersiye, şarap ve eğlence meclislerinin tasviri gibi klasik kasidedeki konuların aynısının işlendiği,

²⁸ Toprak (M. Faruk), “Endülüs Şiirine Genel Bir Bakış”, *DTCFD*, cilt: XXXII, sayı: 1-2, s. 157-174.

²⁹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, (1. dipnot), s. 101; Özdemir, “a.g.m.”, *TDVİA*, XI, 220.

³⁰ Toprak, “a.g.m.”, *DTCFD*, cilt: XXXII, sayı: 1-2, s. 157-174.

vezin ve kafiye bakımından ise klasik kasideden ayrılan ve Muvaşşah denilen yeni bir şiir türü ortaya çıkmıştır.³¹

Muvaşşah kelimesi; inci ve yâkûtla süslü iki katlı kemer veya Endülüslü kadınların omuzlarından çaprazlama olarak bele doğru sarkıttıkları inci ve süslü meşin kuşak manasına gelen “vişâh” kelimesinden türetilmiştir.³²

Bu şiir türünün her ne kadar doğudaki klasik kasidede mevcut olduğunu söyleyenler varsa da genel kanaat Muvaşşah’ın ilk defa Endülüs’te ortaya çıktığı ve ilk temsilcisinin de Muqaddem b. Mu‘âfâ el-Ğabrî olduğudur.³³ Muvaşşah, bestelenmek için yazıldığı ve telli müzik aletleri eşliğinde okunduğu için bu şiirde gazel, tasvir ve şarap en çok işlenen konular olmuştur.³⁴

Muvaşşah, adları tesbit edilmiş kıtalara ayrılır. Bunlara *cüz* veya *beyit* denir. En mükemmel şekli bir veya iki beyitle başlar. Bu beyit veya beyitler, bütün parçanın girişini oluşturur ve bu girişe *mezheb*, *ğuşn* veya *mafla*’ denir. Giriş iki beyitlik bir parça ise, her beytin ilk mısraları kendi aralarında, ikinci mısraları da kendi aralarında kafiyelidir. Girişten sonra *cüz* veya *beyit* denilen asıl kıtalar gelir. İki kısımdan oluşan bu kıtaların ilk kısmı değişik sayıda mısralardan oluşur. Bunlar kendi aralarında veya çaprazlama kafiyelidir. Ancak bu kafiyeler giriş kısmındaki kafiyeden farklıdır. Bu ilk kısma *devr*, *devr*’in her kısmına da *simt* denir. Daha sonra beyitlerin hem sayı hem de kafiye bakımından girişle aynı olan ikinci kısım gelir. Bu ikinci kısma da *kafla* veya *kufl* denir. Son *kufl*’e de *harca* denir. *Harca mafla*’ın aksine *Muvaşşah*’ta mutlaka olması gerekir. *Devr*’in kafiyeleri her kıtada farklıdır. Ancak *kufl*’un kafiyeleri daima *mezheb* veya *ğuşn*’a benzer. *Kufl* aynı ses ve aynı ahengin tekrar edilmesi ile dinleyici üzerinde etkisi olan bir çeşit nakarattır.³⁵

Mafla:

2 beyit: B _____ A _____

³¹ Çınar (Mustafa), *Endülüs’te Mulûku’t-Tavâif Dönemi Edebi Çevresi (392-424/1031-1090)* (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2002, s. 118-128.

³² Moh. Bencheneb, “Muvaşşah”, *İ.A.*, İstanbul, 1979, VIII, 866.

³³ Mişel ‘Âşî, *eş-Şi’r ve ‘l-bi’e fi ‘l-Endelus*, Beyrut, 1970, s. 106.

³⁴ Toprak, “a.g.m.”, *DTCFD*, cilt: XXXII, sayı: 1-2, s. 171-172.

³⁵ Moh. Bencheneb, “a.g.m.”, *İ.A.*, VIII, 866.

B _____ A _____

1 beyit: B _____ A _____

C _____	simt		devr	beyit
C _____	simt			
C _____	simt			
B _____	A _____	küfl		

Yukarıdaki şemada verdiğimiz bilgileri Ebû İshâk İbrâhîm b. Sehl el-İsrâîlî (ölm. 649/1251)'nin Muvaşşah'ının ilk kıtasında ayrıntılı olarak inceleyelim³⁶ :

بَاكِرٌ إِلَى اللَّذَّةِ وَالْإِصْطِبَاحِ بِشُرْبِ رَاحٍ فَمَا عَلَى أَهْلِ الْهَوَى مِنْ جُنَاحٍ
 إِغْنَمَ زَمَانَ الْوَصْلِ قَبْلَ الذَّهَابِ
 فَالرَّوْضُ قَدْ رَوَّاهُ دَمْعُ السَّحَابِ
 وَقَدْ بَدَا فِي الرَّوْضِ سِرٌّ عَجَابِ
 وَرَدَّ وَنَسْرِينَ وَزَهْرُ الْأَقَاحِ كَالْمِسْكِ فَاحٍ وَ الطَّيْرُ تَشْدُو بِاخْتِلَافِ النَّوَاحِ

“Lezzete ve sabah şarabını içmeye erken davran! Çünkü aşk ehli üzerinde günah yoktur.

Vuslat anını geçip gitmeden ganimet bil!

Zira bulutun gözyaşı bahçeyi suladı,

Ve bahçede acayip bir sır görüldü.

Kuşlar çeşitli nağmelerle öterken, gül, fulya ve papatya çiçeği misk gibi kokular yaydı.”

Matla' veya mezheb'in kısımları en az ikidir. Yukarıdaki şiirde üç tane gelmiş ve kendi aralarında kafiyelidir:

A _____ A _____ A _____

³⁶ Mişel 'Âsî, a.g.e., s. 115-119.

بَاكِرٌ إِلَى اللَّذَّةِ وَالْإِصْطِبَاحِ بِشُرْبِ رَاحٍ فَمَا عَلَى أَهْلِ الْهَوَى مِنْ جُنَاحٍ

maṭla'

maṭla'

maṭla'

Her Muvaşşah şiirde *maṭla'*ın olması şart değildir. Eğer Muvaşşah'ta *maṭla'* varsa tam, yoksa *aḳra'* olur.

Devr:

إِغْنَمُ زَمَانَ الْوَصْلِ قَبْلَ الذَّهَابِ فَالرَّوْضُ قَدْ رَوَّاهُ دَمْعُ السَّحَابِ وَقَدْ بَدَأَ فِي الرَّوْضِ سِرٌّ عَجَابِ	Devr
--	------

ḳufl veya ḳafla:

وَرْدٌ وَنِسْرِينٌ وَزَهْرُ الْأَقَاخِ كَالْمِسْكِ فَاحٌ وَالطَّيْرُ تَشْدُو بِاخْتِلَافِ النُّوَاخِ

Beyit (devr ve ḳufl'la beraber):

إِغْنَمُ زَمَانَ الْوَصْلِ قَبْلَ الذَّهَابِ
 فَالرَّوْضُ قَدْ رَوَّاهُ دَمْعُ السَّحَابِ
 وَقَدْ بَدَأَ فِي الرَّوْضِ سِرٌّ عَجَابِ
 وَرْدٌ وَنِسْرِينٌ وَزَهْرُ الْأَقَاخِ كَالْمِسْكِ فَاحٌ وَالطَّيْرُ تَشْدُو بِاخْتِلَافِ النُّوَاخِ

Simt:

إِغْنَمُ زَمَانَ الْوَصْلِ قَبْلَ الذَّهَابِ	simt.
فَالرَّوْضُ قَدْ رَوَّاهُ دَمْعُ السَّحَابِ	simt.
وَقَدْ بَدَأَ فِي الرَّوْضِ سِرٌّ عَجَابِ	simt.

1.4.2. Zecel

Endülüs'te Muvaşşah şiir revaç bulduktan sonra, dilbilgisi kurallarına pek uymayan Arapça, İspanyolca, Berberice ve Latince karışımı ve her şairin kendi

mahallî lehçesiyle söylediği Zecel adı verilen yeni bir şiir türü ortaya çıkmıştır. Muvaşşah'la Zecel arasındaki fark; Muvaşşah'ta işlenen konular klasik Arap şiirindekilerle aynı olup, fasih bir dille telli musiki aletleri eşliğinde söylenirken; Zecel'de ise belli bir kurala ve vezne bağlı kalınmaksızın şenliklerde, eğlence meclislerinde çalgı aletleri eşliğinde, koro halinde mahallî lehçelerle söylenen bir şiir türüdür. Muvaşşah şiirde işlenen gazel, medih, hiciv, zühd, mersiye, içki, tabiat tasviri ve eğlence gibi konular Zecel'de de işlenmiştir. Aşağıdaki şiir bu türün en meşhur şairi olan Ebû Bekr b. Kuzmân (ölm. 555/1160)'a aittir.³⁷

إِذَا شَمَّرًا كَمَامُوا يَرْمِيهَا تَرَى الْبُورِيَّ يَرُشِقُ لِدَلِكِ الْجِيهَا
وَلَيْسَ مُرَادُ وَأَنْ يَقَعَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَقْبُلَ يَدًا يَدَاوُ

“Sevgili ağımı salmak için kollarını sıvadiğında, buribalığının kendini hemen onun ağı tarafına attığını görürsün.

Balık ağa düşmek istediğinden değil, onun elini öpmek için kendini o tarafa doğru atar.”³⁸

³⁷ Toprak, “a.g.m.”, *DTCFD*, cilt: XXXII, sayı: 1-2, s. 173; Özdemir, “a.g.m.”, *TDVIA*, XI, 220-221; Çınar, *Endülüs'te Mulûku't-Tavâif Dönemi Edebi Çevresi (392-424/1031-1090)* (Basılmamış Doktora Tezi), s. 210-211, 214.

³⁸ Şiir ve çevirisi için bkz. Çınar, *Endülüs'te Mulûku't-Tavâif Dönemi Edebi Çevresi (392-424/1031-1090)* (Basılmamış Doktora Tezi), s. 213-214.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İBN HAFÂCE

2.1. Hayatı

Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebî'l-Feth b. 'Abdillâh b. Hafâce³⁹ el-Hevvârî eş-Şukârî⁴⁰ el-Endelusi⁴¹ el-Hafâcî el-Cezîrî el-Mağribî⁴² el-Belensi,⁴³ Şâtibe (Játiva) ile Belensiye (Valencia)⁴⁴ arasında, tabiatının güzellikleriyle meşhur⁴⁵ etrafi sularla çevrili,⁴⁶ Cezîretu's-Şukâr⁴⁷ (Alcira)⁴⁸ veya sadece Şukâr (Jucar)⁴⁹ denilen

³⁹ İbn Hafâce, *Divân*, nşr. Muştafâ Selâme en-Neccârî, Mısır, 1869, (neşredenin girişi), s. VI; İbn Hallikân (Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr), *Vefeyâtu'l-a'yân*, I-VI, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Mısır, 1948, I, 39; Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 105; Seyyid Nevfel, *Şi'ru'l-şâbi'a fi'l-edebi'l-'Arabî*, Kahire, 1978, s. 276; 'Umer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut, 1985, V, 218; İbn Hâkân (Ebû Naşr el-Feth b. Muhammed b. 'Ubeydillâh el-Kaysî el-İşbîlî), *Qalâidu'l-'ıkyân ve mehâsimu'l-a'yân*, I-IV, nşr. Huseyin Yûsuf Haryûş, Ürdün, 1989, IV, 739; Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabîyye*, I-IV, Beyrut, 1996, II, 31; ez-Ziriklî (Hayruddîn), *el-A'lâm*, I-XI, Beyrut, 1969, I, 51; İbnu'l-'Abbâr (Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdillâh b. Ebî Bekr el-Kudâ'î), *el-Mu'cem*, <http://www.alwaraq.com>, s. 26; eş-Safedî (Şalâhuddîn Halîl b. Aybek b. 'Abdillâh), *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, <http://www.alwaraq.com>, s. 748; ez-Zehabî (Ebû 'Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân), *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, <http://www.alwaraq.com>, s. 2568; ez-Zehabî (Ebû 'Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân), *Târîhu'l-Islâm*, <http://www.alwaraq.com>, s. 3681; el-Bâbânî (İsma'il b. Muhammed Emîn b. Selîm), *Hediyetu'l-'ârifîn*, <http://www.alwaraq.com>, s. 4; Cornelius Van Dyck, *Iktifâ'u'l-kumû' bimâ huve'l-matbû'*, <http://alwaraq.com>, s. 98; "İbn Hafâce el-Endelusi", http://www.moqatel.com/openshare/Mostihat/Alaam/mokatel1_1-4.htm cvt.htm; "İbn Hafâce el-Endelusi", http://www.isu.ac.ir/publication/MN/No_09/09.htm.

⁴⁰ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218; Er (Rahmi), "İbn Hafâce", *TDVİA*, İstanbul, 1999, IXX, 534.

⁴¹ İbn Hafâce, *Divân (en-Neccârî)*, (neşredenin girişi), s. VI; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 39; İbn Hafâce, *Divânı İbn Hafâce*, nşr. es-Seyyid Muştafâ Gâzî, 2. baskı, İskenderiye, 1960, (neşredenin girişi), s. V; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 276; Corcî Zeydân, *a.g.e.*, II, 31; ez-Zeyyât (Ahmed Hasan), *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 24. baskı, Kahire, tsz., s. 339; el-'İmâd el-İşfehânî, *Haridetu'l-kaşr ve ceridetu'l-'aşr*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1014; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, I, 51; ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, <http://www.alwaraq.com>, s. 2568; eş-Safedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 748, 1874; Cornelius Van Dyck, *a.g.e.*, <http://alwaraq.com>, s. 98; "İbn Hafâce el-Endelusi", http://www.moqatel.com/openshare/Mostihat/Alaam/mokatel1_1-4.htm cvt.htm

⁴² el-'İmâd el-İşfehânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 997, 1014.

⁴³ Cornelius Van Dyck, *a.g.e.*, <http://alwaraq.com>, s. 98.

⁴⁴ İbn Hafâce, *Divân (en-Neccârî)*, (neşredenin girişi), s. VI; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534.

⁴⁵ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 105; "İbn Hafâce yaşifu'l-cebel", <http://www.almotmaiz.net/club/por1/index.htm>

⁴⁶ İbn Hafâce, *Divân (en-Neccârî)*, (neşredenin girişi), s. VI; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 40; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534; "İbn Hafâce el-Endelusi", http://www.isu.ac.ir/publication/MN/No_09/09.htm

⁴⁷ İbn Hafâce, *Divân (en-Neccârî)*, (neşredenin girişi), s. VI; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 40; Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 105; Buṭrus el-Bustânî, *Udebâ'u'l-'Arab fi'l-Endelus ve 'aşri'l-İnbi'âs*, (3. dipnot), I-IV, 1988, III, 73; İbnu'l-'Abbâr, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 26; eş-Safedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 748; el-Bâbânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 4; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534; ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 339.

⁴⁸ ez-Ziriklî, *a.g.e.*, I, 51.

⁴⁹ Mîşel 'Âşî, *a.g.e.*, s. 94; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 276; Er (Rahmi), "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, Ankara, 1991, s. 111; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534.

küçük bir kasabada⁵⁰ zengin ve az da olsa ilim ve edebiyat bilen bir ailenin çocuğu olarak 450/1058 yılında dünyaya gelmiştir.⁵¹

İlim hayatına doğduğu topraklarda başlayan İbn Hafâce, daha sonra Şâtibe (Játiva), Mürsiye (Murcia)⁵² ve Belensiye (Valencia)'ye⁵³ gitmiş, kadı ve muhaddis Ebû 'Alî eş-Şadefî (ölm. 514/1120), 444/1052 yılında Şâtibe'de müftülük yapan aynı zamanda edip ve şair olan⁵⁴ Ebû 'İmrân Mûsâ b. Telîd eş-Şâtîbî (ölm. 517/1123), Ebû Bekr Muḥammed İbrâhîm b. 'Atîk b. Esved (ölm. 536/1141)⁵⁵ ve takriben 430/1039 yılında Şâtibe'de bulunan Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebi'l-Faḍl b. Şavâb (ölm. 510/1115)⁵⁶ gibi alimlerden dil, fıkıh, hadis ve edebiyat dersleri almıştır.⁵⁷ İleri düzeyde fıkıh bilmesinden dolayı kendisine "Fakîh" lakabı verilmiş, ancak bu alanda resmî bir görev almamış,⁵⁸ sadece şiir yazmakla iştigal etmiştir.⁵⁹

O, zengin bir ailenin çocuğu olması nedeniyle,⁶⁰ rahat ve müreffeh bir hayat yaşamıştır.⁶¹ O, zenginliği sebebiyle gençlik yıllarını eğlence, şarap ve mucûnla geçirmiş,⁶² ihtiyarlığında ise ömrünün uzun oluşu, eğlence meclislerinde beraber olduğu arkadaşlarının da birer birer ölmesi⁶³ onda derin üzüntüler meydana getirmiş,⁶⁴ gençlik yıllarına pişman olmuş ve hayatının son yıllarında zâhidâne bir hayat yaşamıştır.⁶⁵

⁵⁰ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 40; 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218.

⁵¹ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218.

⁵² Ḥamdân Ḥaccâcî, *Hayâtu ve âşâru's-sâ'iri'l-Endelusi: İbn Hafâce*, Cezayir, 1974, s. 42; Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534.

⁵³ "İbn Hafâce", <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>

⁵⁴ Ḥamdân Ḥaccâcî, *a.g.e.*, s. 42.

⁵⁵ Ḥamdân Ḥaccâcî, *a.g.e.*, s. 43; 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218.

⁵⁶ Ḥamdân Ḥaccâcî, *a.g.e.*, s. 43; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534.

⁵⁷ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534; Ḥamdân Ḥaccâcî, İbn Hafâce, çocukluğunda akrabalarının yaptığı gibi Kur'ân-Kerîm'i hıfz etmiş ve hadisi de öğrenmiş olabileceğini söylemektedir. Bkz. Ḥamdân Ḥaccâcî, *a.g.e.*, s. 42.

⁵⁸ Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 111.

⁵⁹ Mişel 'Âsî, *a.g.e.*, s. 94; 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218.

⁶⁰ Ḥamdân Ḥaccâcî, *a.g.e.*, s. 42; Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 111.

⁶¹ Ḥamdân Ḥaccâcî, *a.g.e.*, s. 57; "İbn Hafâce yaşıfu'l-cebel", <http://www.almoftaiz.net/club/por1/index.htm>

⁶² Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106; 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218; İbn Ḥakân, *a.g.e.*, IV, 740.

⁶³ Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 113.

⁶⁴ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106.

⁶⁵ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106; Mişel 'Âsî, *a.g.e.*, s. 94; Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534.

İbn Hafâce, hayatı boyunca bir arkadaşını veya bir dostunu kaybetmek korkusuyla yaşamıştır. Ancak bu dünyadaki her şeyin yok olacağına olan inancı, onun bu düşüncesini katlanabilir kılmıştır.⁶⁶

Şairin hayatını iki döneme ayırmak mümkündür:

a) Yaklaşık altmış yaşına kadar ki hayatında şarap, kadın ve eğlence meclisleri vardır.

b) Altmış yaşından sonra ise, gençlik yıllarına ağlama,⁶⁷ tövbe etme ve zâhidâne bir hayat vardır.⁶⁸

Hem Mulûku't-Tavâif hem de Murâbitlar dönemi'nde yaşamış olan İbn Hafâce,⁶⁹ Mulûku't-Tavâif'in hükümdarlarının edip ve şairler üzerindeki baskıcı tutum ve müsâmahalarına karşı asla boyun eğmeden,⁷⁰ o dönemin siyasî olaylarına karışmadan⁷¹ sâkin ve rahat bir hayat yaşamış⁷² ve hayatının büyük bir kısmını kendisine ait küçük bir köyde şiir nazmederek geçirmiştir.⁷³

Murâbitlar döneminde ise şair, bu dönemin emir, vezir ve kadılarına kazanç elde etmeden methiyeler söylemiştir. Ayrıca bu dönemde ünü bütün Endülüs'e yayılmıştır.⁷⁴

O, bir ara Mağrib tarafına göç etmiş, ancak vatanına olan özlemi nedeniyle tekrar geri dönmüştür.⁷⁵

İbn Hafâce, zengin olduğu için⁷⁶ hayatı boyunca hiçbir işte çalışmamış⁷⁷ ve hiç evlenmemiş,⁷⁸ kendini, dünyanın meşgalesinden uzak tutarak şiir ve nesre vermiş ve bu iki alanda başarılı olmuştur.⁷⁹

⁶⁶ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 63; İbn Hafâce, ölümden çok korktuğu için çoğu defa, Şuğar'ın yakınındaki dağlara tek başına çıkıp iki vadi arasında durarak yüksek sesle "ey İbrâhîm, öleceksin!" diye bağırırmış. Böylece kendisinde bir rahatlık ve güven oluşmuş. Bkz. Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 59-60.

⁶⁷ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106.

⁶⁸ Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 113.

⁶⁹ Mîşel 'Âşî, *a.g.e.*, s. 94.

⁷⁰ ez-Ziriklî, *a.g.e.*, I, 51; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 57; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 276; İbn Bessâm (Ebu'l-Hasan 'Alî eş-Senterîni), *ez-Zehîra fî mehâsini ehli'l-cezîra*, I-VIII, nşr. İhsân 'Abbâs, Libya-Tunus, 1981, 2/3, 542; eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 748.

⁷¹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106.

⁷² "İbn Hafâce yaşfu'l-cebel", <http://www.almotmaiz.net/club/por1/index.htm>

⁷³ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218.

⁷⁴ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218.

⁷⁵ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 105-106.

⁷⁶ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, (neşredenin girişi), s. V; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 57.

Şiirlerine ilham kaynağı olan bahçe, nehir, çeşitli meyve ve çiçekleri çok tasvir etmesinden dolayı kendisine “el-Cennân (Bahçıvan)” lakabı verilmiş⁸⁰ ve bu özelliğiyle de doğulu şair Ebû Bekr eş-Şanavberî’ye (ölm. 334/945) benzetilerek kendisine “Endülüs’ün Şanavberî’si” denilmiştir.⁸¹

İbn Hafâce, daha önce de arz etmeye çalıştığımız gibi yaklaşık altmış yaşına kadar eğlence ve lüks içinde yaşamış ve daha sonra geçmiş günlerine pişmanlık duyarak zâhidâne bir hayat yaşamaya başlamış ve bu nedenle de muhtemelen elli-altmış yaş arası şiir yazmayı da bırakmıştır.⁸² Bu sırada kendisi boş durmamış, ölümünden yaklaşık on sekiz yıl önce 64 yaşındayken, arkadaşlarının isteğiyle yazdıklarını bir dîvânda toplamıştır.⁸³

Murâbitlar emîri İbrâhîm b. Yûsuf b. Tâşfîn’in Endülüs’e gelmesi ve emîrin etkisiyle İbn Hafâce tekrar şiire dönmüştür.⁸⁴ Bundan sonra geçmiş yıllarına duyduğu pişmanlığı ve zühdünü ifadé eden şiirler nazmetmiştir.⁸⁵

İbn Hafâce, 26 Şevvâl 533/25 Haziran 1139 Pazar günü⁸⁶ 83 yaşında doğduğu yer olan Şuqar’da vefat etmiş,⁸⁷ vasiyeti üzerine oraya defnedilmiştir.⁸⁸

⁷⁷ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 57; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 113; “İbn Hafâce yaşifu’l-cebel”, <http://www.almotmaiz.net/club/por1/index.htm>; “İbn Hafâce”, <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>

⁷⁸ ‘Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı:2, s. 113; “İbn Hafâce”, <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>

⁷⁹ Mişel ‘Âşî, *a.g.e.*, s. 94; ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 339.

⁸⁰ Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 112; Er, “İbn Hafâce”, *TDVIA*, IXX, 534; “İbn Hafâce”, <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>; “İbn Hafâce el-Endelusi”, http://www.moqatel.com/openshare/Mostlhat/Alaam/mokatel1_1-4.htm_cvt.htm

⁸¹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 73; Er, “İbn Hafâce”, *TDVIA*, IXX, 534; “İbn Hafâce”, <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>

⁸² Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 125; Hamdân Haccâcî’ye göre şair, yaklaşık on sene şiir söylemeyi bırakmıştır. Bkz. Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 91.

⁸³ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, (neşredenin girişi), s. VI, VIII; Er, “İbn Hafâce”, *TDVIA*, IXX, 534.

⁸⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, (neşredenin girişi), s. VIII; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 125.

⁸⁵ Er, “İbn Hafâce”, *TDVIA*, IXX, 534.

⁸⁶ İbn Hafâce, *Divân (en-Neccârî)*, (neşredenin girişi), s. VI; el-Maqqârî, İbn Hafâce 533/1139 veya 535/1141 yılında ölmüştür, demektedir. Bkz. el-Maqqârî (Aḥmed b. Muhammed), *Nefḥu’l-fib min ḡuṣni’l-Endelusi’r-rafiḥ*, nşr. İhsân ‘Abbâs, I-VIII, Beyrut, 1968, III, 488; ‘Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 219; İbnü’l-‘Abbâr, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 26; *İktifâ’u’l-kunû’ bimâ huve’l-maḥbû’* adlı eserde, İbn Hafâce’nin ölüm tarihi 538/1143 olarak geçmektedir. Bkz. Cornelius Van Dyck, *a.g.e.*, <http://alwaraq.com>, s. 98.

⁸⁷ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 40; Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106; Mişel ‘Âşî, *a.g.e.*, s. 94; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 130; ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 339; Butrus el-Bustânî, *a.g.e.*, (3. dipnot), III, 73; ez-Zehabî, *Şiyeru a’lâmi’n-nubelâ*, <http://www.alwaraq.com>, s. 2568; el-Bâbânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 4; Cornelius Van Dyck, onun Belensiye’de öldüğünü söylemektedir. Bkz. Cornelius Van Dyck, *a.g.e.*, <http://alwaraq.com>, s. 98; “İbn Hafâce yaşifu’l-cebel”, <http://www.almotmaiz.net/club/por1/index.htm>

2.2. Edebî Kişiliği

İbn Hafâce, usta bir yazar,⁸⁹ ve dilbilimcidir. İsti'âre sanatını mükemmel kullanan şairlerden birisidir.⁹⁰ O, belağatçilerin başı, şair ve yazarların ise öncüsüdür.⁹¹

O, hayatın ve tabiatın güzelliğini şiirlerinde tasvir etmiş bir tabiat şairidir. Şiirlerinde güzel bir üslup kullanmış, mecâz ve teşbihlerle de bunları süslemiştir.⁹²

İbn Hâkân (ölm. 529/1134) *Kalâidu'l-'ıkyân* adlı eserinde arkadaşı⁹³ İbn Hafâce hakkında şöyle demektedir: “O, güzelliklerin dizginini elinde tutan, onları süsleyip gerdanlıklara dizen daha sonra da onları cilâlayıp, parlatandır. Onun şiirleri, hafif meltemden daha zarif, ıslak bahçeden daha güzeldir. Methiye söylediği zaman, ne el-A'sâ (ölm 7/629)'nın el-Muhalik⁹⁴ için ne de Hassân (ölm. 54/674)'ın Cillik⁹⁵ halkı (Şam halkı) için söylediği methiyeler onun methiyelerinin seviyesine ulaşabilir.”⁹⁶

ez-Zeyyât (ölm. 1388/1968) ise, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* adlı kitabında şöyle demektedir: “Şiirlerinden onun mucûn ve hür bir hayat yaşadığı, dünyanın meşguliyetinden uzak Mulûku't-Ṭavâif'in krallarıyla ilgilenmeden sadece tabiat tasviriyle meşgul olduğu anlaşılmaktadır.”⁹⁷

Mustafa eş-Şek'a, tabiatı gazelle, nesîb ve şarabı da mersiye ile ilk mezceden şairin İbn Hafâce olduğunu söylemektedir.⁹⁸

ez-Zehebî (ölm. 748/1374) de onun hakkında, zamanının şairlerinden birisi olduğunu, Endülüs hükümdarlarını methetmek için şiir söylemediğini⁹⁹ ifade ederek, “onun ustaca yapılmış bir nazmı ve hoş bir nesri vardır”¹⁰⁰ demektedir.

⁸⁸ Hamdân Haccâci, *a.g.e.*, s. 130.

⁸⁹ İbn Hafâce, *Divânı İbn Hafâce (Ġâzi)*, (neşredenin girişi), s. V.

⁹⁰ eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 390, 748.

⁹¹ Er, “İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 114.

⁹² ez-Zeyyât *a.g.e.*, s. 339-340.

⁹³ Hamdân Haccâci, *a.g.e.*, s. 79; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 114.

⁹⁴ Âmir oğullarından Bekr b. Kilâb'ın çocuğundan bir kişinin adıdır. Yüzünde atı tarafından ısırılıp halka şeklinde iz olduğu için bu adla anılmıştır. Bkz. İbn Hâkân *a.g.e.*, (3. dipnot), I, 53.

⁹⁵ İbn Hâkân *a.g.e.*, (3. dipnot), I, 53.

⁹⁶ İbn Hâkân *a.g.e.*, IV, 740.

⁹⁷ ez-Zeyyât *a.g.e.*, s. 339.

⁹⁸ Mustafa eş-Şek'a, *el-Edebu'l-Endelusi mevâ'îtu ve funûnuh*, Beyrut, 1997, s. 362.

'Umer Ferrûh onun duygusal bir şair olduğunu, Doğu tarzındaki şiirlerinde ise bir zerâfet ve akıcılık bulunduğunu söylemektedir.¹⁰¹

ez-Ziriklî (ölm. 1396/1976) *el-A'lâm*'ında: "o, gazel ve belagat şairlerinden biridir. Onun şiirlerinde, tabiat manzaraları ve bahçe tasvirleri vardır"¹⁰² demektedir.

Seyyid Nevfel de: "o, zamanının şairlerinden birisidir. O, canı neyi nasıl isterse gördüklerini tablolarına yansıtmıştır. Üslûbu akıcı, belâgatı da hoştur. Arap dilinde çöl hayatıyla ilgili kelime ve işaretler çok olmasına rağmen onun şiirlerinde, çöl hayatını anlatan lafız ve işaretler çok azdır"¹⁰³ demektedir.

İbn Hafâce'nin rahat bir hayat yaşaması ve doğduğu yerlerin güzelliği, onun hayal gücünün ve fikirlerinin gelişmesinde şüphesiz etkili olmuştur.¹⁰⁴ Bu konuda İbn Hafâce şiirlerinde daha çok tabiatı tasvir ettiğini, çiçeği, ağacı, nehri veya kuşu vâsifetmenin yaratılışından gelen bir kabiliyet olduğunu ve Endülüs'ün bütün bu tabiat güzelliklerine sahip olduğundan bunların hepsinin duygularını harekete geçirdiğini söylemektedir.¹⁰⁵

Tabiatı mükemmel bir şekilde şiirlerinde tasvir etmesinden dolayı Buṭrus el-Bustânî (ölm. 1389/1969) kendisine "Doğu Endülüs'ün şairi" adını vermiştir. Daha önce el-Makḳarî'nin (ölm. 1041/1631) ona, tabiatı tasvir etmekle meşgul olmasından dolayı "Endülüs'ün Şanavberî'si" lakabını verdiğini¹⁰⁶ söylemiştik.

O, zengin olduğu için çağdaşlarının yaptığı gibi, ilmiyle mal edinme yoluna gitmemiş,¹⁰⁷ kendini tamamen şiir ve nesre vererek bu iki alanda başarılı olmuştur.¹⁰⁸

İbn Hafâce, Mulûku't-Tavâif'in emir ve vezirlerinin baskı ve atıyeleri karşısında amacının mal elde etmek veya para kazanmak olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştır. O, elinde bütün imkanlar mevcut olduğu halde, mal kazanmayı

⁹⁹ ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, <http://www.alwaraq.com>, s. 2568.

¹⁰⁰ ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm*, <http://www.alwaraq.com>, s. 3681.

¹⁰¹ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 219.

¹⁰² ez-Ziriklî, *a.g.e.*, I, 51.

¹⁰³ Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 276.

¹⁰⁴ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106.

¹⁰⁵ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 290.

¹⁰⁶ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106.

¹⁰⁷ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, (neşreden giriş), s. V; "İbn Hafâce el-Endelusi", http://www.moqatel.com/openshare/Mostihat/Alaam/mokatel1_1-4.htm cvt.htm: "İbn Hafâce", <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>

¹⁰⁸ Mişel 'Âşî, *a.g.e.*, s. 94.

istemediğini, sabrın en iyi arkadaşı, kanaatin en büyük zenginlik, tamahkârlığın da çok kötü bir şey olduğunu söylemiştir. Ayrıca dünyayı kısa zamanda dağılıp açılan bir yaz bulutuna benzetmiştir.¹⁰⁹

İbn Hafâce, ilmini ve dindarlığını göstererek fırsat kollayan din adamlarıyla alay etmiş, kendisi de bundan uzak durmuştur.¹¹⁰ İbn Hafâce'nin, "Fakîh" olmasına rağmen resmi bir görev üstlenmediğini¹¹¹ ve para kazanmak için de şiir nazmetmediğini¹¹² daha önce ifade etmiştik.

Hamdân Haccâcî şairin, mal ve mevki elde etmek isteyen din adamlarıyla alay etmesinin iki nedeni olabileceği görüşündedir:

a) İbn Hafâce, din adamlarının maddi kazanç ve yüksek dereceler elde edebilmek için dini bilgilerini kullanan kişilerin ortamından sıkılmış ve onlardan nefret etmiştir.

b) ya da İbn Hafâce, başlangıçta yüksek mevki ve kazanç elde edebilmek için dini bilgiler öğrenmiş, daha sonra akranları gibi başarılı olamadığından diğerleriyle alay etmiş olabileceğini söylemektedir.

Hamdân Haccâcî'yi bu iki görüşe iten sebep, İbn Hafâce gibi pek çok şairin bu durumdan şikayetçi olması ve şairin Mehdiye'ye giderek Fâtımî Emîri Temîm b. el-Mu'izz'le (ölm. 501/1108) irtibat kurmasıdır.¹¹³

Şair, başlangıçta Doğu'daki muhdes şiirlerle özellikle de dördüncü asrın şairleriyle ilgilenmiş, bazen onları taklit etmiş, bazen de edebî sanatlarla da onlara eşdeğer ürünler sunmuştur. Farklı mîzâcıyla onlardan ayrılmış, çevresine, zamanına ve yeteneklerine uygun te'lifler yapmıştır.¹¹⁴

İbn Hafâce'nin dîvânında sadece IV/X. asrın şairlerinin isimlerinin zikredilmesiyle ilgili olarak Hamdân Haccâcî şöyle der: "şairin zamanında Endülüs'te herkesin Doğulular gibi olmak isteği vardı. Hatta şair ve vezirler Doğu'nun lakaplarını kullanmışlardır. İbn Hânî'ye (ölm. 362/973) "Batı'nın

¹⁰⁹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 329; ayrıca bkz. Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 58; İbn Bessâm, *a.g.e.*, 3/2, 548.

¹¹⁰ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 366; Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 111; Muştafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 91.

¹¹¹ Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 111.

¹¹² İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 329.

¹¹³ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 45.

¹¹⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, (neşreden giriş), s. V.

Mütenebbî'si", İbn Zeydûn'e (ölm. 463/1071) "Batı'nın Buhturî'si" denilmesi bu sebeplerdir. Şairler bu düşünceden halkı korumaya çalışmışlar, ancak başarılı olamamışlardır." Müsteşriklerden Peres, İbn Hafâce'nin zamanında bu düşüncenin değiştiğini ve Endülüs'ün özellikleri ile ilgili şiirler nazmedildiğini söylemektedir.¹¹⁵

İbn Hafâce, hayattayken yazdıklarını bir dîvânda toplayan ender şairlerden birisidir.¹¹⁶ O, arkadaş ve dostlarının isteği üzerine yazdıklarını 515/1121 yılında bir dîvânda toplamıştır.¹¹⁷

İbn Hafâce, yazdıklarını edebî bir tenkitle dîvânında toplarken, bir kısmını edebî sanatlarla süslemiş, bir kısmını ise, ilk şekliyle bırakmıştır. O, sanatsal yönden zayıf olanları da dîvânına almamıştır.¹¹⁸ Dîvânının giriş ve ta'likleri ise, 3. tekil şahıs kipiyle yazılmıştır.¹¹⁹

Dîvânına, sanat hayatının genel çizgilerini, dîvânını oluşturma hususunda arkadaş ve dostlarının ısrarını, şiir ve nêsrini nasıl bir metotla bir araya getirdiğini,¹²⁰ mersiye de eş-Şerîf er-Rađî (ölm. 406/1015) ve Mihyâr ed-Deylemî (ölm. 428/1037) gazelde 'Abdulmuhsin eş-Şûrî (ölm. 419/1028)¹²¹ ve el-Mütenebbî (ölm. 354/965), tabiat tasvirinde ise eş-Şanavberî (ölm. 334/945) gibi doğulu şairlerin şiirlerinden hoşlandığını anlatan bir de mukaddime yazmıştır.¹²²

Şairin dîvânında, Mecnûnu Leylâ (ölm. 80/699), el-Farazdağ (ölm. 114/732), Ebû Temmâm (ölm. 231/847), el-Buhturî (ölm. 284/897), Ebû Nuvâs (ölm. 198/813) ve İbnu'r-Rûmî (ölm. 283/896) gibi şairlerin şiirlerinden iktibaslar bulmak mümkündür.¹²³

¹¹⁵ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 50-51.

¹¹⁶ Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı:2, s. 114.

¹¹⁷ İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzi)*, (neşredenin girişi), s. VI.

¹¹⁸ İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzi)*, (neşredenin girişi), s. VI, VIII.

¹¹⁹ Seyyid Ğâzi, İbn Hafâce, ya sözün ağırlığından kaçınmak için kendisi 3. tekil şahıs sığasıyla yazmış ya da kendisi 1. tekil şahıs sığasıyla yazmış, daha sonra râvîlerin onu 3. tekil şahısa çevirmiş olabileceğini söylemektedir. Bkz. İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzi)*, (I. Dipnot), (neşredenin girişi), s. VII.

¹²⁰ İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzi)*, (neşredenin girişi), s. VII-VIII

¹²¹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 73; İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzi)*, (neşredenin girişi), s. VII; Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 114.

¹²² Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 48.

¹²³ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 47-48.

İbn Hafâce'nin şiirlerinden başka, bir takım duygu ve amaçlarını dile getirdiği ve bazı kasîdelerinin yazılış amaçlarını anlattığı nesir çalışması da vardır.¹²⁴ Şair, dîvânını okuyanların sıkılmaması ve onların ilgilerini çekmek için şiirleriyle nesrini bir araya getirmiştir.¹²⁵ O, böylelikle dîvânını okuyan kimselerin bir konudan diğerine geçeceğini, bunun konu olarak daha geniş, eğlenceye daha uygun ve daha etkili olacağını söylemektedir.¹²⁶

İbn Hafâce, dîvânında şiirle ilgili görüşlerini açıklar ve sanatın zorluklarından bahseder.¹²⁷ Şair, dîvânının mukaddime bölümünde şiirin şifâhen söylene de veya bir emek sarf edilerek nazmedilse de güzelliğinin değerinin düşmeyeceğini söylemektedir. Ona göre şiir, mana, lafız, arûz ve kâfiyeden oluşmaktadır. İbn Hafâce, bazı yerlerde bunlardan bir veya birkaçının bir araya gelmesinin zor olabileceğini ifade etmekte ve şiiri, nesirle başlanıp, secili ve secisiz kısa cümlelerle süslenen şey olarak tanımlamaktadır.¹²⁸

İbn Hafâce'ye göre sanat, süslemek için bir araçtır. Bu sanat onun hayal gücü ve zarif lafızlarıyla karışarak, tablolarının pırıl pırıl olmasını sağlamıştır.¹²⁹

İbn Hafâce, adeta tabiatla konuşmuş hatta bazı kasîdelerinde onunla bir bütün olmuştur. O, tabiatla bir arkadaşın arkadaşına bağlanması gibi bağlanmış ve öğütlerini dinlemiştir. Onun bu özelliği dağı tasvir ettiği kasîdesinde açıkça görülmektedir.¹³⁰

İbn Hafâce'ye göre tabiat, hoş ve neşelidir. Bu nedenle tabiat, hoş vakit geçirmek için bir tiyatro ve içki içilen yerdir. Yine ona göre Tabiat, ölçüleri normal, beli oynak, dişleri görünecek şekilde tebessüm eden bir resimdir. Tabiat bu tablolarıyla, duygu lezzetini bazen de nefse ruh lezzetini sunmaktadır.¹³¹

¹²⁴ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 219.

¹²⁵ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, (neşredenin girişi), s. VI-VII.

¹²⁶ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, (şairin girişi), s. 10; 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 223.

¹²⁷ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, (neşredenin girişi), s. VIII.

¹²⁸ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, (şairin girişi), s. 9-10; 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 223.

¹²⁹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 112.

¹³⁰ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 108; İbn Hafâce'nin dağı tasvir ettiği kasîdesi için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 215-217; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 277-278; Cevdet er-Rikâbî, İbn Hafâce'yi tabiat şairi kabul etmekle birlikte, onun bazı kasîdeleri özellikle dağı tasvir ettiği kasîdesi müstesna, tabiatla tam olarak bütünleşemediğini söylemektedir. Bu konu hakkında bkz. Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 112.

¹³¹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 108, 112.

Şairin aşağıdaki şiiri, hayata bakışını yansıtmaktadır¹³² (Remel):

إِنَّمَا الْعَيْشُ مُدَامٌ أَحْمَرُ قَامَ يَسْقِيهِ غُلَامٌ أَحْوَرُ
وَعَلَى الْأَقْدَاحِ وَالْأَدْوَا حِ مِنْ حَبِّبَ نَشْرٌ وَ نَوْرٌ جَوْهَرُ
فَكَأَنَّ الدُّوْحَ كَأْسٌ أَرْبَدَتْ وَكَأَنَّ الْكَأْسَ دَوْحٌ يُزْهَرُ

“Hayat, ancak güzel gözlü bir gencin sunduğu kırmızı bir şaraptır.

Kabarcıklardan oluşan bir nesir, geniş dallar üzerinde ise çiçeklerden oluşan bir mücevherdir.

*Ağaçlar köpük salmış bir kadeh; kadeh ise çiçekler açan bir ağaçtır adeta.”*¹³³

Dîvânında, tepe, ağaçlık, mera, ırmak¹³⁴ vb. başta tabiat tasviri olmak üzere, gazel, itap, methiye, mersiye, hamâse, fahr, hikmet, nesib, hiciv konularında ve gençlik günlerini anlatan şiirleri bulunmaktadır.¹³⁵

Şair, tabiatın bütün görünen yönlerini tasvir etmiştir.¹³⁶ Tasvirleri arasında bahçe, ağaç, çiçek, nehir, dağ, çöl, bulut, şimşek, yıldız, çiğ, kar, dolu, yağmur, rüzgâr, ud çalan zenci kadınlar, şarap dolduran kambur zenciler, at, deve, tavşan, kurt, köpek ve kuş gibi bazı hayvanlar vardır.¹³⁷

Çiçeklerden reyhân, gül, şakâyık, nilüfer, papatya ve nergisi, meyvelerden ise, narenciye, incir, üzüm ve narı tasvir etmiştir.¹³⁸

İbn Hafâce, bahçeyi üzerine kokular sürünmüş genç bir kıza, çiçekleri onun kolyelerine, dalları boynuna, gövdeleri bileklerine, ırmağın körfez yerlerini de bileziklerine benzetmiştir. O, bahçeyi bir dans pisti ve bir şarkı kulübü olarak düşünmüştür.¹³⁹ Tabiata olan aşırı tutkunluğu nedeniyle kendisine “el-Cennân (Bahçıvan)” lakabı verildiğinden söz etmiştik.¹⁴⁰ Bahçe tasvirleriyle oluşturduğu

¹³² Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 64.

¹³³ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 135; ilk beyit ve çevirisi için bkz. Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı:2, s. 112.

¹³⁴ ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 339.

¹³⁵ Mişel ‘Âşî, *a.g.e.*, s. 94; ‘Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 219.

¹³⁶ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106.

¹³⁷ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106; İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 403-416; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 117.

¹³⁸ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 404.

¹³⁹ Muştafâ eş-Şek’a, *a.g.e.*, s. 266.

¹⁴⁰ el-Makkarî, *a.g.e.*, III, 488.

dîvânını okuyan kimse, bir sayfadan başka bir sayfaya değil, bir bahçeden başka bir bahçeye gezinti yapmaktadır.¹⁴¹

Şairin dîvânında adı geçen arkadaşlarından bazıları şunlardır:

a) Zevk ve eğlenceye düşkün olan ‘Abdulcelîl b. Vehbûn el-Mursî (ölm. takriben 483/1090)’nin İbn Hafâce’nin hayatında önemli bir yeri vardır.¹⁴²

b) Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Rabî‘a (ölm. 487/1094) şairin akranlarından. İbn Hafâce’yle çocukluk yıllarını beraber geçirmiş, daha sonra Belensiye’ye Müftü olmuştur. Şairle aralarında güçlü bir sevgi bağı vardır. Şair, arkadaşı İbn Rabî‘a’nın ölümünden büyük bir üzüntü duymuş ve ona üç mersiye yazmıştır.¹⁴³

c) İbnü’z-Zekķâk adıyla meşhur yeğeni (kız kardeşinin oğlu) Ebu’l-Hasan b. ‘Atıyye (ölm. 528/1134) şairin arkadaşlarından. İbnü’z-Zekķâk, sohbet meclislerinde şairle beraber olmuştur. İbnü’z-Zekķâk’ın ani ölümü (40 yaşına girmeden) nerdeyse şairin bilincini kaybettirecek kadar üzülmesine sebep olmuştur.¹⁴⁴

d) Edebiyatı ve şiirinden hoşlandığı Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. ‘Usmân da (533/1139) onun arkadaşlarından.¹⁴⁵

e) İbn Hâkân da (ölm. 529/1134) İbn Hafâce’nin arkadaşlarından.¹⁴⁶ O, *Ķalâidu’l-ıkyân* adlı eserinde İbn Hafâce’yi övmüş, şiirlerinden bazılarını ve aralarında geçen yazışmayı eserine almıştır.¹⁴⁷

f) Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. ‘Âiše (ölm. 510/1116) de şairin arkadaşlarından.¹⁴⁸

¹⁴¹ Muştafâ eş-Şek’a, *a.g.e.*, s. 266.

¹⁴² Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁴³ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ķâzi)*, s. 178, 217, 231; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 69-70.

¹⁴⁴ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 78-79; şairin İbnü’z-Zekķâk’a yazdığı mersiye için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ķâzi)*, s. 267-269.

¹⁴⁵ Şairin, İbn ‘Usmân’a yazdığı kaside için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ķâzi)*, s. 255; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁴⁶ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁴⁷ İbn Hâkân, *a.g.e.*, IV, 739-764.

¹⁴⁸ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 71.

g) Şairin bir diğer arkadaşı da kadıların kadısı¹⁴⁹ dediği Ebû Umeyye İbrâhîm b. 'İsâm (ölm. 516/1122)'dir.¹⁵⁰ İbn 'İsâm'ın annesi öldüğünde arkadaşının üzüntülerine bir mersiye ile ortak olmuştur.¹⁵¹

İbn Hafâce'nin şiirlerinde olan eski Arap şiirinden yaptığı bazı iktibas ve teşbihler ise şunlardır:

a) İbn Hafâce beyitlerinde eski Arap şiirinde kullanılan lafız ve teşbihleri kullanmıştır: Çadır, tencerenin altına konan üç taş; Necd, Tihâme; misvak, çalılık; kılıç, mızrak, Hind kılıcı vb. beyitlerinde kullandığı geleneksel bazı nesnelere.¹⁵²

b) Şair, Kur'ân-ı Kerîm ve dini kitaplardan da bazı iktibaslar yapmıştır: rükû', secde, oruç-iftar, zelzele, Kur'ân, hadîs, din, hac, Yûsuf, Ya'kûb, Yûnus vb.¹⁵³

c) Güneş'i altın liraya, geceyi kılıcın kınına, sabahı kınından çekilmiş kılıca, sevgilinin dişlerini ve kadehteki şarabın köpüğünü incilere, şarap kadehini kora benzetmesi teşbihlerinden bazılarıdır.¹⁵⁴

Mulûku't-Ṭavâif döneminin hükümdarlarını hiç methetmeyen İbn Hafâce,¹⁵⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. Yûsuf b. Tâşfin başta olmak üzere,¹⁵⁶ emir, vezir ve kadılara methiyeler nazmetmiştir.¹⁵⁷ Bunlar daha ziyade, onun hocaları veya çocukluk ve okul arkadaşlarıdır.¹⁵⁸ Bazıları da bulunduğu bölgede yüksek görevde bulunanlar ve eğlence meclislerinde bir araya geldikleri kimselerdir.¹⁵⁹

¹⁴⁹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 273.

¹⁵⁰ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁵¹ Şairin İbn 'İsâm'ın annesine yazdığı mersiye için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 273-275.

¹⁵² Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 289-291.

¹⁵³ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 293-297.

¹⁵⁴ Teşbihte (benzeyen ve benzetilen) kullandığı kelimeler için bkz. Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 300-322.

¹⁵⁵ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 276; 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 218; Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, (3. dipnot), III, 73; ez-Zeyyât *a.g.e.*, s. 339; eş-Safedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 748; ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, <http://www.alwaraq.com>, s. 2568; İbn Hafâce, bir sûre şiir yazmayı bırakarak yazdıklarını bir dîvânda toplamıştır. 510/1116 yılında Murâbit emiri Yûsuf b. Tâşfin'in teşvikiyle şair, tekrar şiir yazmaya dönmüş ve emri 58 beyitlik kasidesiyle övmüştür. Şair, bundan sonra zühhdünü ve geçmiş günlerine duyduğu pişmanlığı anlatan şiirler nazmetmiştir. Bkz. İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 56-60; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 57, 91; Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 125.

¹⁵⁶ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106; Corcî Zeydân, *a.g.e.*, II, 31.

¹⁵⁷ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 412-413.

¹⁵⁸ Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, IXX, 534.

¹⁵⁹ Er, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 116.

Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Rabî‘a’ya (ölm. 487/1094), Ebû Umeyye İbrâhîm b. ‘İsâm (ölm. 516/1122)’ın annesine, Belensiye (Valencia) ’ye ve kendi mezar taşına yazılması için söylediği vb. mersiyeleri vardır.¹⁶⁰

Şiirlerinde, ifade ve edebî sanatları kullanma yönünden, geleneksel Arap şiiri, özellikle de ‘Abbâsî Dönemi şiirinin özellikleri dışına çıkmamıştır. Onun şiirlerinde daha çok Endülüs tabiatına hayranlık ve meyil vardır.¹⁶¹

İbn Hafâce, Cezîretu’ş-Şuğar’ın güzelliklerine, seven birisinin sevgilisine bağlanması gibi bağlanmıştır.¹⁶² O, genellikle Şuğar (Jucar)’dan¹⁶³ dışarı çıkmamış, Şâtibe (Játiva), Belensiye (Valencia) ve Mürsiye (Murcia)’ye kısa sürelerle gidip gelmiştir. el-Makkarî, şairin Mağrib sahillerine gidişini, geri döndüğünde ise ‘Abbâdî emiri Mu’temid b. ‘Abbâd’ın (ölm. 488/1095) şairi olan Ebû Muhammed ‘Abdulcelîl b. Vehbûn (ölm. takriben 483/1090)’la karşılaşmasını ve aralarında geçen diyalogu nakletmiştir.¹⁶⁴ Şairin dîvânında şehir dışında olduğu sırada söylediği kasîdelerinde “şairin sahil kenarlarında bulunduğu sırada Endülüs’e olan özlemi”¹⁶⁵ gibi başlıklar vardır.

İbn Hafâce’nin şiirleri her ne kadar yapı bakımından sağlam olsa da, beyitlerinde istiare, teşbih, cinas ve tıbak gibi bedî ve beyan sanatlarını çok kullanması, zaman zaman beyitlerinin anlamlarının okuyucuya muğlak kalmasına yol açmıştır.¹⁶⁶ Bununla birlikte çağdaşlarından tamamen ayrıldığı “Hafâcî” olarak isimlendirilen kendisine hâs üslûbu,¹⁶⁷ tasvir alanında İbnu’z-Zekâk ve İbn Mutarrif künyeleriyle anılan yeğeni Ebu’l-Hasan b. ‘Alî İbrâhîm b. ‘Atıyye

¹⁶⁰ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 178-180, 217-221, 231-234, 267-269, 273-275, 354, 363..

¹⁶¹ Mişel ‘Âşî, *a.g.e.*, s. 94-95.

¹⁶² Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁶³ Şuğar; ağaç, meyve ve nehir gibi zengin tabiat örtüsüne sahip, Şâtibe’nin kenarında bir Endülüs adasıdır. Orada camii, mescid, otel ve pazar yerleri vardır. Etrafi derelerle çevrili olduğundan, kışın gemilerle yazın da sığ olan geçit yerlerinden adaya ulaşım sağlanmaktadır. Bkz. el-Himyerî, *er-Ravdu’l-mi’târ fi hayri’l-aktâr*, <http://www.alwaraq.com>, s. 335; el-Himyerî, *Sıfatu Cezîreti’l-Endelus*, <http://www.alwaraq.com>, s. 37; İbn Hafâce’nin Şuğar Adasıyla ilgili anılarını anlatan ve geçmiş yıllara yas tutarak söylediği şiir için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 364; el-Himyerî, *er-Ravdu’l-mi’târ fi hayri’l-aktâr*, <http://www.alwaraq.com>, s. 335.

¹⁶⁴ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 367; el-Makkarî, *a.g.e.*, III, 318-319; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁶⁵ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 136.

¹⁶⁶ Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 114-115.

¹⁶⁷ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, (neşredenin girişi), s. V.

(ölm. 528/1134) ve Ebû ‘Abdillâh b. ‘Âiše (ölm. 510/1116) gibi şairler üzerinde etkili olmuş ve üslûbu uzun süre taklit edilmiştir.¹⁶⁸

Daha önce, şairin muhtemelen 50-60 yaş arasında şiir inşâd etmeyi bırakarak, arkadaşlarının isteğiyle şiir ve nesirlerini bir dîvânda topladığına (515/1121) ve şairin bundan sonra 18 yıl daha şiirle meşgul olduğuna değinmiştik. Şair dîvânını oluşturduktan sonra, onun şiir ve üslubundan hoşlanan Ebû Yûsuf Ya‘kûb b. Tâlha, Ebû Ca‘fer Ahmed b. Müslim ve Ebu’l-‘Arab ‘Abdulvehhâb et-Tücîbî gibi Endülüs ve Mağrib’den pek çok şair eserlerinde şairin dîvânına değinmiş ve bu şairler sayesinde şairin dîvânı, Endülüs ve Mağrib’in her tarafına yayılmıştır.¹⁶⁹

İbn Hafâce’nin dîvânı ilk defa, Muştafâ Selâme en-Neccârî’nin tahkiikiyle 1286/1869 yılında Mısır’da alfabetik olarak neşredilmiştir.¹⁷⁰ Bu dîvân, İbn Hafâce’nin 256 kasîdesini (2855 beytini) ihtiva etmektedir.¹⁷¹ Seyyid Ğâzî, bu dîvânda şairin nesir, risâle ve ta‘liklerine yer verilmediğini, ayrıca onun hatalarla dolu olduğunu söylemektedir.¹⁷²

Kerem el-Bustânî tarafından aynı dîvân konularına göre:

- a) Tasvir ve gazel.
- b) İtap, özlem ve şikayet.
- c) Zühd.
- d) Methiye.
- e) Mersiye.
- f) Ve diğerleri.

başlıkları altında Beyrut’ta tekrar basılmıştır (1370/1951).¹⁷³

¹⁶⁸ Er, “İbn Hafâce”, *TDVİA*, İXX, 534-535.

¹⁶⁹ Eserlerine İbn Hafâce’nin dîvânını alan şairler için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzî)*, (neşredenin girişi), s. VIII-IX.

¹⁷⁰ İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzî)*, (neşredenin girişi), s. XII; Cornelius Van Dyck, *a.g.e.*, <http://alwaraq.com>, s. 98; Er, “İbn Hafâce”, *TDVİA*, İXX, 535.

¹⁷¹ Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 26; Er, “İbn Hafâce”, *TDVİA*, İXX, 535.

¹⁷² Muştafâ en-Neccârî’nin tahkik ettiği dîvândaki hatalar ve doğruları için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzî)*, (neşredenin girişi), s. XIII-XVI.

¹⁷³ İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzî)*, (neşredenin girişi), s. XVI-XVII; Hamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 27.

Şairin dîvânının en mükemmel şekli, Seyyid Muştafâ Ğâzî tahkikiyle 1960 yılında Mısır'da yayınlanmış olanıdır. O, çeşitli kütüphanelerden elde ettiği şairin dîvânının değişik nüshalarını, büyük bir titizlikle tahkik etmiştir. İbn Hafâce'nin bu dîvânı, 309 kaside (3304 beyit) ve 43 risâleyi ihtiva etmektedir. Bunların 66 kaside (tekrar edilen kasidelerle 356 beyit) ve 23 risâleden oluşan kısmı nâşir tarafından *ez-Zehîra* ve *Ķalâidu'l-ıkyân* gibi eserlerden tahkik edilerek dîvânın sonundaki Zeyl bölümüne eklenmiştir.¹⁷⁴

İbn Hafâce'nin hayatı ve şiirleriyle ilgili müstakil çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan birisi 1974 yılında Cezayir'de basılan Ħamdân Ħaccâcî'nin *Hayâtu ve âşâru's-şâ'iri'l-Endelusî: İbn Hafâce* adlı çalışmasıdır. Bizimde kendisinden istifade ettiğimiz bu eserinde Ħamdân Ħaccâcî, şairin yaşadığı dönemin siyasi olaylarını, hocalarını, arkadaşlarını ve kendisine örnek aldığı şairlerin isimlerini zikretmiş ve şiirlerini konularına göre tasnif etmiştir.

İbn Hafâce'yle ilgili diğer çalışma yapanlar ise; Muhammed Rıdvân ed-Dâye'nin *İbn Hafâce* (Dımaşk, 1972), Âbdurrahman Cübeyr'in *İbn Hafâce el-Endelusî* (Beyrut, 1981), Kerrûm Bû Medyen'in *et-Tabî'a fî şi'ri İbn Hafâce el-Endelusî* (Dımaşk, 1983) ve Mecde Muhammed en-Nuveyhî'nin *The Poetry of Ibn Khafâja* (Harvard, 1988) adlı çalışmalarıdır.¹⁷⁵

¹⁷⁴ İbn Hafâce, *Dîvânı İbn Hafâce (Ğâzî)*, (neşredenin girişi), s. XXVII; Ħamdân Ħaccâcî, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹⁷⁵ Er, "İbn Hafâce", *TDVİA*, İXX, 535.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞİİRLERİNDE İŞLEDİĞİ KONULAR

3.1. Tasvir

3.1.1. Tabiat tasviri

Araplar, Endülüs'ün fethedilmesiyle birlikte yeni bir çevreyle karşılaşmışlardır.¹⁷⁶ Fetih ordusuyla birlikte veya fetihden hemen sonra Endülüs'e geçen şairler¹⁷⁷ bahçesi, ırmağı, ağacı, meyvesi bol olan bir tabiatla karşılaşmışlar ve çok etkilendikleri bu tabiatı şiirlerinde her fırsatta dile getirmişlerdir. Şairler Endülüs'ün resmini yapar gibi şiirlerinde tabiatı tasvir etmişler, hatta tabiatı şarap, gazel gibi şiirlerin dışında şikayet, özlem ve mersiye ile de mezc etmişlerdir.¹⁷⁸

Endülüs'te büyük bir tasvir şairi olan İbn Hafâce'nin de bahçe, çiçek, ağaç, gölge, ırmak gibi tabiatı tasvir eden pek çok şiir vardır. Ona, tabiatı çok tasvir etmesinden dolayı "Endülüs'ün Şanavberî'si", şiirlerinde de daha çok bahçe tasvirleri olmasından dolayı da "el-Cennân (Bahçıvan)" denildiğini daha önce ifade etmiştik. O, tabiatı bir neşe ve eğlence unsuru olarak görmektedir. Tabiattaki, canlı ve cansız varlıkları kişileştirerek şiirlerinde konuşurmuş ve bu sayede şiirleriyle yaptığı tablolarındaki resimlerinin canlı ve mükemmel olmasını sağlamıştır. O, tasvirlerinde daima canlı, insanın gözünü kamaştıran renkler kullanmıştır. Onun tabiat tasvirleriyle ilgili bazı şiirleri aşağıda konularına göre sıralanmıştır.

3.1.1.1. Durgun tabiat tasvirleri

3.1.1.1.1. Bahçe

İbn Hafâce'nin şiirlerinin çoğunu bahçe tasvirleri oluşturduğunu daha önce belirtmiştik. O, bütün güzel vasıfları bahçe şiirlerinde işlemiş, bunu yaparken de

¹⁷⁶ Yanık (Nevzat H.), *Endülüs Arap Şiirinde Tabiat Tasviri*, Erzurum, 2000, s. 13.

¹⁷⁷ Özdemir, "a.g.m.", *TDVİA*, XI, 220.

¹⁷⁸ Yanık, *a.g.e.*, s. 39.

bedii sanatlarını kullanmıştır.¹⁷⁹ O, bahçenin güzelliklerini kadının güzelliklerine benzetmiş ve onu kişileştirmiştir.

İbn Hafâce, bahçedeki ağaçların dalları¹⁸⁰ ve gölgeleriyle ilgili¹⁸¹ aşağıdaki şiirinde, Güneş'i insanın yüzüne, gölgeyi de insanın sarkan sakalına benzetmiştir (Basît):

سَقِيًّا لَهَا مِنْ بَطَاحِ أُنْسٍ وَ دَوْحِ حُسْنٍ بِهَا مُطِيلٌ
فَمَا تَرَى غَيْرَ وَجْهِ شَمْسٍ أَطْلُ فِيهِ عِذَارُ ظِلٍّ

"Hoş sohbet edilen yerlerden ve dallarını sarkıtan bir güzellik ağacından Allah yağmur versin ona!

*Üzerinde bir gölge sakalının sarktığı Güneş'in yüzünden başka bir şey görmezsin."*¹⁸²

İbn Hafâce, Endülüslü şairlerden İbn 'Âişe (ölm. 510/1116) ve İbnü'z-Zekâk'la (ölm. 528/1134) bir bahçede beraberken, adı geçen şairlere buldukları bahçeyi tasvir etmiştir¹⁸³ (Basît):

لِلَّهِ نُورِيَّةُ الْمُحَيَّا تَحْمِيلُ نَارِيَّةِ الْحُمَيَّا
وَالدَّوْحُ رَطْبُ الْمَهْزِ لَدُنْ قَدَرَفَ رِيًّا وَطَابَ رِيًّا
تَجَسَّمِ النَّوْرُ فِيهِ نُورًا فَكُلْ غُصْنٍ بِهِ ثُرِيًّا

"Allah için çehresinin nûrâniliği, hiddetin ateşini taşıyor.

Tazelikten tiril tiril olan gür yapraklı, güzel görünen terü taze bir ağaçtır.

*Çiçek, bir nûr cismine bürünmüştür onda. Artık oradaki her dal bir Süreyya yıldızıdır."*¹⁸⁴

Aşağıdaki şiirinde ise yağmurun çiselediği bir yeri tasvir ederken, yağmurdan sonra bahçelerdeki çiçeklerin açmasını, çalılıkta öten bir kuşu, ağaçlardaki çiçeklerin yere düşüp etrafa saçılmasını bir tablo halinde sunan İbn

¹⁷⁹ Yanık, a.g.e., s. 62.

¹⁸⁰ en-Nuveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1227.

¹⁸¹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 140.

¹⁸² İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 140; el-Makkarî, a.g.e., IV, 60; İbn Sa'îd el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, nşr. Şevki Dayf, I-II, Kâhire, 1964, II, 363.

¹⁸³ el-Makkarî, a.g.e., IV, 14.

¹⁸⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 72.

Hafâce, bu güzel manzara karşısında coşkulu¹⁸⁵ ve bulutların sunduğu şarapla da sarhoştur (Kâmil):

فَامزُجْ لِحَيْئِنَا مِنْهُمَا بُنْضَارِ	أَذْنَ الْعَمَامِ بَدِيَّةٍ وَعُقَارِ
هَزِجِ التَّدَامَى مُفْصِحِ الْأَطْيَارِ	وَارْبَعِ عَلَى حُكْمِ الرَّيِّعِ بِأَجْرَعِ
مِنْ رِذْفِ رَائِيَّةٍ وَخَضِرِ قَرَارِ	مُتَقَسِّمِ الْأَلْحَاطِ بَيْنَ مَحَاسِنِ
دُرَّرِ التَّدَى وَدَرَاهِمِ الْأَنْوَارِ	نَثَرْتِ بِحَجَرِ الرُّوضِ فِيهِ يَدُ الصَّبَا
خَفَاقَةَ بِمَهَبِّ رِيحِ عَرَارِ	وَهَفْتِ بِغَرِيْدِ هُنَالِكَ أَيْكَةَ
خَلَعْتَ عَلَيْهِ مُلَاءَةَ النُّوَارِ	هَزَّتْ لَهُ أُعْطَافَهَا وَرَبَّمَا

“Bulutlar izin verdi, yağmur ve şarabın yağmasına. Öyleyse karıştır ikisinden oluşan gümüşü, altınla.

İçki yârenlerinin şarkı mırıldandığı ve kuşların öttüğü bir kumsalda, baharın gereğini yap!

Bakışları, tepenin kalçasından ve basık yerin ince belinden oluşan güzellikler arasında dolaştırarak baharı yaşa!

Orada Sabâ'nın eli bahçenin bağına çiğın incilerini ve çiçeklerin gümüş paralarını saçmıştır.

Sığır gözü kokusu yayan bir rüzgârın esmesiyle oynaklaşan bir dal, orada öten bir kuşla iyice coştı.

*Dal öten kuşun endamını sarsmış ve belki de ona çiçeklerin peştamalını giysi olarak vermiştir.”*¹⁸⁶

Tabiata bir âşık gibi bakan İbn Hafâce,¹⁸⁷ bahçenin bahar mevsimindeki durumunu tasvir ederken, onu parlak yüzlü bir gence benzetmiştir (Tavîl):

¹⁸⁵ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 291.

¹⁸⁶ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 291; el-Makḳarî, *a.g.e.*, III, 201; 3., 4. ve 6. beyitler dîvânın 336. sayfasında tekrar geçmekte. Bkz. İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 336.

¹⁸⁷ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 107.

وَإِنِّي وَإِنْ جِئْتُ الْمَشِيبَ لَمَوْلَعٌ
فِيَا حَبِذَا مَاءٍ بِمُنْعَرَجِ اللَّوِيِّ
وَ تَفْحَةُ رِيحٍ لِلرَّيِّعِ ذَكِيَّةٌ
وَ مَسْحَةُ طَرْفِ الْعَيْنِ مِنْ سِنَةِ الْكَرَى
بِطُرَّةٍ ظِلٌّ فَوْقَ وَجْهِ غَدِيرٍ
وَ مَا اهْتَزَّ مِنْ أَيْكَ عَلَيْهِ مَطِيرٍ
وَ لَمْحَةٌ وَجْهِهِ لِلشُّبَابِ نَضِيرٍ
لِرَجْعِ خَرِيرٍ أَوْ لِسَجْعِ هَدِيرٍ

“Ben yaşlanmış olsam da gölün yüzünün üstündeki gölgenin zülfüne tutkunum.

Vadinin büklümündeki su ve üzerindeki yağmur damlaları ile salınan dal ne güzel!

Bahar rüzgârının keskin kokusu ve gencin parlak yüzünün görünüşü ne güzel!

Bir su şarılısından ya da öten bir kuşun şakımasından dolayı uyku sersemliğinden göz ucunun ovulması ne güzel!”¹⁸⁸

Tabiatı hoş vakit geçirmek için bir tiyatro sahnesi ve içki içilen bir yer olarak gören İbn Hafâce, bahçeyi tasvir ettiği aşağıdaki kasidesinde, neşe, dans, müzik gibi¹⁸⁹ insanı coşturan her şeyi beyitlerinde yansıtmıştır (Kâmil):

وَ صَقِيلَةَ النَّوَارِ تَلْوِي عِطْفَهَا
عَاطَى بِهَا الصُّهْبَاءُ أَحْوَى أَحْوَرُ
وَ النَّوْرُ عِقْدٌ وَ الْعُصْبُونُ سَوَالِفُ
بِحَدِيقَةٍ مَثَلِ اللَّامِي ظِلًّا بِهَا
رَقَصَ الْقَضِيبُ بِهَا وَ قَدْ شَرِبَ الثَّرَى
غَنَاءَ أَلْحَفَ عِطْفَهَا الْوَرَقُ النَّدِي
فَتَطَّلَعَتْ فِي كُلِّ مَوْقِعٍ لِحْظَةً
رِيحٌ تَلْفُ فُرُوعَهَا مِعْطَارُ
سَحَابٌ أَدْيَالِ الصُّبَى سَحَارُ
وَ الْجَزْعُ زَيْدٌ وَ الْخَلِيجُ سِوَارُ
وَ تَطَّلَعَتْ شَنْبًا بِهَا الْأَنْوَارُ
وَ شَدَا الْحَمَامُ وَ صَفَقَ التِّيَارُ
وَ التَّفُّ فِي جَنَابَتِهَا النَّوَارُ
مِنْ كُلِّ غُصْنٍ صَفْحَةٌ وَ عِدَارُ

“Çiçekleri parlak olan bir bahçe var ki, rüzgâr dallarını eğince, hoş kokular sürünmüş bir güzel saçlarını toplar.

Orada şarabı, tazelik eteklerini sürüyerek süzülen güzel gözlü, büyüleyici bir dilber sunar.

¹⁸⁸ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 181.

¹⁸⁹ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 108.

Orada çiçekler gerdanlık, dallar zülüf, gövde bilek ve körfez bir bileziktir, Gölgesi güzelin esmer dudağına benzeyen, çiçeklerin bembeyaz ön dişler gibi görüldüğü bahçede.

Orada nemi içmiş olan dallar raks eder, kumrular şarkı söyler ve rüzgâr alkış tutar.

Islak yaprakların endamını sarstığı bir şarkıcıydı adeta. Etrafında da beyaz çiçekler sarmaş dolaştılar.

Bakışın düştüğü her yerde, her daldan bir yüz ve bir yanak ortaya çıkmıştı. ”¹⁹⁰

Tasvirleriyle güzel bahçe tabloları oluşturduğunu söyleyen İbn Hafâce, göz yaşlarıyla da bu tablolara göller ve ırmaklar çizdiğini ve tasvirlerini nasıl arzu ederse o şekilde yaptığını söylemektedir (Tavîl):

كَتَبْتُ وَقَلْبِي فِي يَدَيْكَ أَسِيرٌ يُقِيمُ كَمَا شَاءَ الْهَوَىٰ وَ يَسِيرُ
وَلِي كُلِّ حِينٍ مِنْ نَسِيبي وَأَذْمُعِي بِكُلِّ مَكَانٍ رَوْضَةٌ وَ غَدِيرُ

“Kalbim senin elinde bir esirken; senin arzuna göre durup, yürürken yazdım.

Benim her zaman, her yerde nesîb şiirlerimden bir bahçem ve göz yaşlarımdan bir gölüm vardır. ”¹⁹¹

3.1.1.1.2. Çiçek

İbn Hafâce, tablolarında bahçe tasvirleri yaparken bahçede güzel kokular yayan çiçekleri de tasvir etmeyi ihmal etmemiştir. O, bahçe tasvirleri yaparkenki başarısını çiçek tasvirlerinde de göstermiştir. Hatta iki farklı çiçeği tek bir şiirde tasvir eden şairin İbn Hafâce olduğu kabul edilmektedir. O, bahçe tasvirlerinde uyguladığı kişileştirme özelliğini bu şiir konusunda da uygulamıştır. Tabiatı, bir sevgili olarak gören İbn Hafâce, çiçekleri de sevgilinin dişlerine ve gerdanlığını süsleyen incilere benzetmiştir.

¹⁹⁰ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 281; eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 748; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 62-63.

¹⁹¹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 360; İbn Sa‘îd el-Mağribî, *a.g.e.*, II, 369; el-‘İmâd el-İşfehânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1014-1015.

3.1.1.1.2.1. Gül

Çiçek ve gül karışımı tablolar, meclislerde, kulüplerde ve şarap toplantılarında çokça yapıldığı için şair de bundan hoşlanmış ve şiirlerinde bunu pek çok defa tekrarlamıştır.¹⁹²

İbn Hafâce, dostlarıyla beraber bulunduğu, aralarında etrafa yayılmış güller bulunan, üzerine turunç çiçeklerinin serpiştirildiği bir meclisi şöyle tasvir etmektedir¹⁹³ (Kâmil):

هَزَّ الشَّرَابِ مِنَ الشُّبَابِ	وَ نَدَىُّ أُنْسٍ هَزْنِي
قَصِيرٌ أَذْيَالِ الثُّيَابِ	وَ اللَّيْلُ وَضَّاحُ الْحَبِينِ
بَيْضَاءُ تُنْسَخُ مِنْ غُرَابِ	فَقَضَّتْ مِنْهُ حَمَامَةٌ
الْوَرْدِ مَحْطُوطُ النَّقَابِ	وَ التَّوْرُ مَبْتَسِمٌ وَ خَدُّ
بِ هُنَاكَ لَا بِنَدَى السُّحَابِ	يُنْدَى بِأَخْلَاقِ الصُّحَا
نَثَرُوا الْقَوَافِي فِي الْخَطَابِ	وَ كَلَاهُمَا نَثَرٌ كَمَا
ضَحِكْتَ إِلَيْهِمْ عَنْ حَبَابِ	فَكَأَنَّ كَأْسَ سُلَافَةٍ

“Bir sohbet meclisi, şarabın genci sarstığı gibi sarstı beni.

Gecenin alını apaçık, elbiselerinin etekleri kısaydı.

Hemen kargadan kopya edilmiş, beyaz bir güvercin yakaladım.

Çiçekler gülümsüyordu. Gülün yanağının örtüsü de açılmıştı.

(Çiçekler) orada bulutların yağmuruyla değil, dostların öpücüğüyle nemleniyordu.

İkisi de (turuncu çiçek ve gül) mektubun içine kâfiyeler serpiştirilmiş gibi bir nesri andırıyordu.

Sanki hâlis bir şarap kadehi, kabarcıklarıyla onlara gülmüştü.”¹⁹⁴

Endülüslü şairler, çiçeklerin bulunduğu bir meclis akdetmemişlerdir. Ancak İbn Hafâce, gülü zikrederken üzerine turunç çiçekler serpiştirerek iki çiçeği

¹⁹² Muşafâ eş-Şek'a, a.g.e., s. 279.

¹⁹³ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 80; el-İmâd el-İşfehâni, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1016.

¹⁹⁴ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 80; İbn Hâkân, a.g.e., IV, 745-746; ayrıca şiirin çevirisi için bkz. Yanık, a.g.e., s. 72.

aynı kâsîde de bir arada zikreden şairlerden birisi olmuştur. O, beyaz çiçekleri kırmızı bir yanağı öpen kimsenin görünen beyaz dişlerine benzetmiştir.¹⁹⁵ Şair, dostları ile birlikte olduğu bir meclisi şöyle tasvir etmektedir¹⁹⁶ (Muctes):

وَ صَدْرٍ نَادٍ نَظْمَنَا	لَهُ الْقَوَافِي عِقْدَا
فِي مَنْزِلٍ قَدْ سَحَبْنَا	بِظِلِّهِ الْعِزُّ بُرْدَا
قَدْ طَلَبَ الْمَجْدُ بَيْتَا	فِيهِ وَ عَرَّسَ وَفْدَا
تَذْكُوبِهِ الشُّهْبُ جَمْرًا	وَيَعْبَقُ اللَّيْلُ نَسْدَا
وَقَدْ تَأْرَجَ نَوْرٌ	غَضُّ يُخَالِطُ وَرْدَا
كَمَا تَنْفَسُ نَعْرٌ	عَذْبٌ يُقْبَلُ خَدَا

“Kendisine, kâfiyeleri gerdanlık gibi dizdiğimiz bir meclis başkanı vardı.

Gölgesinde şerefi, bir elbise gibi havaya kaldırdığımız bir yerde.

Şeref, oradaki bir eve yerleşmiş ve bir heyeti de konuk etmişti.

Orada yıldızlar bir kor gibi parlıyor ve gece burcu burcu kokuyordu.

Gülle sarmaş dolaş olmuş mahcup bir çiçek, koku yayıyordu.

*Tıpkı bir yanağı öpen tatlı bir ağzın, gülümsemesi gibi.”*¹⁹⁷

Zamanından önce açan¹⁹⁸ küçük bir gülü tasvir ettiği şiirinde ise İbn Hafâce,¹⁹⁹ gülü ak saçlı bir ihtiyara benzetmiştir. Şair, gülün zamansız açmasına şaşırmış, ancak onun özür dileyip, etrafa güzel kokular yayması neticesinde onu affetmiş ve methederek yüceltmıştır (Kâmil):

فَوَدِدْتُ لَوْ نُسِخَ الضِّيَاءُ ظِلَامَا	وَ غَرِيْبَةً هَشَّتْ إِلَيَّ غَرِيْبَةً
شَيْخًا كَمَا كَانَتْ تَشْوِقُ غُلَامَا	طَلَعَتْ عَلَيَّ مَعَ الْمَشِيْبِ تَشْوِقُنِي
نَظْرًا يَكُونُ إِذَا عَتَبْتِ كَلَامَا	مَقْبُولَةً أَقْبَلْتَهَا عَنْ لَوْعَةٍ
كَبِيْرًا وَأَوْسَعَتِ الزَّمَانَ مَلَامَا	عَذْرَتٌ وَقَدْ أَحْلَلْتَهَا عَنْ نَشْوَةٍ
كَرَّمَا فَأَهْدَاهَا إِلَيَّ سَلَامَا	عَبَقَتْ وَقَدْ حَنَّ الرَّبِيْعُ عَلَيَّ النَّوَى

¹⁹⁵ Muştafâ eş-Şek'a, a.g.e., s. 278.

¹⁹⁶ Yanık, a.g.e., s. 71.

¹⁹⁷ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 80-81; el-Mağğarî, a.g.e., I, 686; el-'İmâd el-İşfehânî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1016; ayrıca son iki beyitin çevirisi için bkz. Yanık, a.g.e., s. 71.

¹⁹⁸ el-'İmâd el-İşfehânî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1016.

¹⁹⁹ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 146.

“Mağrur, tuhaf bir gül bana göründü de ben de aydınlığın karanlığa dönüşmesini arzuladım.

Tıpkı bir genci heyecanlandığı gibi, benim gibi yaşlı birini heyecanlandırmak üzere ak saçlı olarak karşıma çıktı.

Ona içim burkularak baktım ki, dilersem bunu hoşnutsuzluğumu ifade eden bir söz de sayabilirsin.

Özür diledi. O, zamanı yerdığı halde, ben onu koklamakla yücelttim.

Etrafa güzel kokular yaydı. Bahar, bitkilere cömert davranıp, onu bana bozulmadan hediye etti.”²⁰⁰

3.1.1.1.2.2. Şebboy

İbn Hafâce, sadece geceleri koku yayan,²⁰¹ görünümü hoş bir şebboyu²⁰² tasvir ettiği aşağıdaki şiirinde, şebboy ile gece arasında sürekli bir diyalogun olduğuna değindikten sonra, onu havanın kararmasıyla sevgilisiyle buluşmak için güzel kokular sürünen, sabah olunca da kendisini izleyen kimselere görünmemek için saklanan bir güzele benzetmiştir²⁰³ (Tavîl):

وَحَيْرِيَّةَ بَيْنَ النَّسِيمِ وَبَيْنَهَا	وَحَيْرِيَّةَ بَيْنَ النَّسِيمِ وَبَيْنَهَا
لَهَا نَفْسٌ يُسْرِي مَعَ اللَّيْلِ عَاطِرٌ	لَهَا نَفْسٌ يُسْرِي مَعَ اللَّيْلِ عَاطِرٌ
يَدْبُ مَعَ الْإِمْسَاءِ حَتَّى كَانَمَا	يَدْبُ مَعَ الْإِمْسَاءِ حَتَّى كَانَمَا
وَ يَخْفَى مَعَ الْإِصْبَاحِ حَتَّى كَانَمَا	وَ يَخْفَى مَعَ الْإِصْبَاحِ حَتَّى كَانَمَا

“Meltemle aralarında bir diyalog bulunan bir şebboy var ki, karanlık bastırınca güzel kokular yayar.

Onun gece ile birlikte yayılan hoş bir nefesi vardır. Sanki orada insanı şüpheye düşüren bir sırrı var.

Karanlığın perdelerinin arkasında bir sevgilisi varmış gibi, akşamla birlikte kımıldanmaya başlar.

²⁰⁰ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 146; “İbn Hafâce”, <http://books.ajeab.com/pages.asp?Lnk=andlasyon/a016.xml>

²⁰¹ en-Nuveyri, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1230.

²⁰² Geceleri kokusunu yayıp, gündüz ise kokusunu saklaması özelliği ile Şebboy, Endülüslü şairlere ilham kaynağı olmuştur. Şairler, onun bu özelliğini hırsıza benzetererek bunu şiirlerinde kullanmışlardır. Bkz. Mikdâd Raḥîm, *en-Nevriyyâtu fi 'ş-ş-ri 'l-Endelusî*, Beyrut, 1986, s. 91.

²⁰³ Yanık, a.g.e., s. 87.

Sabahla birlikte sanki sabahın kendisini sürekli kollayan bir gözcüsü varmış gibi gizlenir.”²⁰⁴

3.1.1.1.2.3. Reyhan

Endülüslü şairler, buldukları coğrafyada bahçelerin çok olması ve yemyeşil tabiata âşık olmalarından dolayı, çoğu defa sevgiliyi reyhana benzetmişlerdir.²⁰⁵ İbn Hafâce de sevgilinin hayalini reyhana benzettiği²⁰⁶ aşağıdaki kasîdesinde, ağzını Güneş’in vurduğu bir papatyanın ıslaklığına, boyunu da reyhanın titreyen gölgesine benzetmiştir (Kâmil):

قَدْ غَاظَلَتْهَا الشَّمْسُ غِيبًا سَمَاءِ	تُنْدَى بِفِيهِ أَقْحَوَانَةٌ أَجْرَعِ
كَرَعَتْ عَلَى ظَمًا بِجَدْوَلِ مَاءِ	وَأَمِيسُ فِي أُنْوَابِهِ رِيحَانَةٌ
حَذَرَ النَّوَى خَفَاقَةَ الْأَقْيَاءِ	نَفَاحَةَ الْأَنْفَاسِ إِلَّا أَنَّهَُا

“Ağzında yağmurdan sonra, Güneş’in vurduğu bir kumsal papatyasının ıslaklığı var.

Onun elbiselerinin içinde susuzluğunu su arkından gideren bir reyhan dalı süzülür.

O reyhan dalının nefesleri burcu burcu eser. Ancak ayrılık korkusuyla gölgesi tir tir titremektedir.”²⁰⁷

3.1.1.1.2.4. Papatya

Tabiatı güzellik bakımından genç kıza benzeten İbn Hafâce,²⁰⁸ aşağıdaki beyitlerinde papatyayı çocuğa, suyu insanın yüzüne, nehri onun boynuna, suyun köpüklerini de gerdana benzetmiştir (Kâmil):

عَنْ صَفْحَةِ تَنْدَى مِنَ الْأَزْهَارِ	وَ كَمَامَةِ حَذَرَ الصَّبَاحِ قَنَاعَهَا
أَخْلَافَ كُلِّ غَمَامَةٍ مِذْرَارِ	فِي أَبْطَحِ رَضِيعَتِ تُعُورُ أَقَاحِهِ

²⁰⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 82; Mikdâd Raĥîm, *a.g.e.*, s. 91, 153; eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 750; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 87.

²⁰⁵ Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, III, 73.

²⁰⁶ Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, III, 73.

²⁰⁷ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 154; Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, III, 73; el-Maĥḳârî, *a.g.e.*, I, 690; ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 341.

²⁰⁸ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 106; Seyyid Nevfel, şair bu kasidesinde tabiatı stüslü bir geline benzetmiştir, demektir. Bkz. Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 277.

نُثِرَتْ بِحِجْرِ الرَّوْضِ فِيهِ يَدُ الصَّبَا
 وَقَدْ ارْتَدَى غُصْنُ النَّقَى وَتَقَلَّدَتْ
 فَحَلَلَتْ حَيْثُ الْمَاءُ صَفْحَةً ضَاكِكُ
 وَالرِّيْحُ تَنْفُضُ بُكْرَةَ لِمَمِ الرَّبِيِّ
 مُتَقَسِّمِ الْأَلْحَاطِ بَيْنَ مَحَاسِنِ
 وَأَرَاكَةِ سَجَعِ الْهَيْدِيلِ بِفِرْعَهَا
 هَزَّتْ لَهُ أَعْطَافَهَا وَكُرْبَمَا
 دُرَّرَ التُّسْدَى وَدَرَاهِمَ التُّوَارِ
 حَلِيَّ الْحَبَابِ سَوَالِفِ الْأَنْهَارِ
 جَذَلِ وَحَيْثُ الشُّطُّ بَدَأَ عِذَارِ
 وَالطَّلُّ يَنْضَحُ أَوْجُهُ الْأَشْجَارِ
 مِنْ رَذْفِ رَايِبَةٍ وَخَصْرِ قَرَارِ
 وَالصُّبْحُ يُسْفِرُ عَنْ جَبِينِ نَهَارِ
 خَلَعَتْ عَلَيْهِ مُلَاءَةَ التُّوَارِ

“Sabahın, ıslanan yüzünden peçesini indirdiği bir çiçek çanağı vardı.

Papatyalarının ağızlarının bol yağmur yüklü bulutların memelerini emdiği bir vadide.

Orada Sabâ'nın eli bahçenin bağına çiğın incilerini ve çiçeklerin gümüş paralarını saçmıştı.

Kum tepelerinin dalları (yeşil örtüsünü) giyinmiş ve nehirlerin boyunları baloncuk zinetini gerdanlık yapmıştı.

Suyun neşeli, gülen bir kimsenin yüzü (gibi) olduğu yerde, kıyının sakal başı gibi olan yerinde oturdum.

Rüzgâr, erkenden tepelerin zülüflerini titretiyor ve çiğ, ağaçların yüzlerini ıslatıyordu.

Bakışlarımı, tepenin kalçasından ve basık yerin ince belinden oluşan güzellikler arasında dolaştırıyordum.

Sabah gündüzün alnından aydınlanırken, güvercin de bir misvak ağacının dalında ötmüştü..

Dal öten kuşun endamını sarsmış ve belki de ona çiçeklerin peştamalını giysi olarak vermişti.”²⁰⁹

3.1.1.1.2.5. Şakâyık

²⁰⁹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 336; el-Mağkarî, a.g.e., I, 682.

İbn Hafâce, şakâyığı tasvir ettiği²¹⁰ şiirinde ise, yaptığı tabloyu bir savaş alanına, çiçeklerini de ovaları, tepeleri ve gözetleme yerlerini ele geçirip, bayraklarını tepelere diken bir orduya benzetmiştir²¹¹ (Kâmil):

يَا حَبْدًا وَ الْبُرْدُ يَزْحَفُ بُكْرَةً جَيْشًا رَحِيقِ دُونَهُ وَ حَرِيقِ
حَتَّى إِذَا وَلَّى وَ أَسْلَمَ عَنْوَةً مَا شِئْتَ مِنْ سَهْلٍ وَ ذِرْوَةَ نَيْقِ
أَخَذَ الرَّيْبُ عَلَيْهِ كُلَّ نَيْبَةٍ فَبِكُلِّ مَرْقَبَةٍ لَوَاءِ شَقِيقِ

“Soğuk yavaş yavaş erkenden ilerlerken, önünde şarap ve yangın ordularının bulunması ne hoştur!

Nihayet dönüp oviden, dağ doruğundan dilediğini esir aldığında.

*Bahar bütün tepelere hâkim olur ve artık her tepede şakâyık sancağı dalgalanır.”*²¹²

3.1.1.1.2.6. Nârenciye

Üzerine yağmur yağmış²¹³ narenciye ağacının²¹⁴ çiçeğini tasvir ettiği şiirinde²¹⁵ şair, onu güzel bir dilbere, bu dilber karşısında bulutun ağzından akan suyu da gümüşe benzetmiştir (Tavîl):

و مَيَّاسَةٌ تُزْهِى وَ قَدْ خَلَعَ الْحَيَا عَلَيْهَا حُلَى حُمْرًا وَ أَرْدِيَّةٌ حُضْرًا
يَذُوبُ لَهَا رَيْقُ الْعَمَامَةِ فِضَّةً وَ يَجْمُدُ فِي أَعْطَافِهَا ذَهَبًا نَضْرًا

“Yağmurun üzerine kırmızı süsler ve yeşil elbiseler giydirdiği göz alıcı, salına salına yürüyen bir dilber var.

*Bulutun ağız suyu onun için bir gümüş gibi erir ve endâmında parlak bir altın misâli donar.”*²¹⁶

²¹⁰ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 355; Mikdâd Raḥîm, *a.g.e.*, s. 135; İbn Hâkân, *a.g.e.*, IV, 756; el-‘İmâd el-İşfehânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1017.

²¹¹ Yanık, *a.g.e.*, s. 80.

²¹² İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 355; şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 80.

²¹³ ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 340.

²¹⁴ eş-Safedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 750.

²¹⁵ ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 340.

²¹⁶ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 69.

3.1.1.1.3 Ağaç tasvirleri

Şairin bahçe, çiçek, dağ, şarap ve kadeh tasvirlerinde olduğu gibi ağaç tasvirlerinde de teşbihlerden yararlandığını ve kişileştirme sanatını kullandığını görüyoruz. Şair, aşağıdaki kasidesinde çiçek açmış bir ağacı tasvir ederken,²¹⁷ onu bir dilbere, dallarını onun saçlarına benzetmiştir. Şair, her zaman yaptığı gibi çiğ ve suları da beyitlerinde zikretmiştir. Ona göre su, bahçelere ve çiçeklere hayat verir²¹⁸ (Kâmil):

مِنْ كُلِّ غُصْنٍ خَافِقٍ بِوِشَاحٍ	يَا رَبُّ مَائِسَةَ الْمَعَاطِفِ تَزْدَهِي
مَا شَفَتْ مِنْ كَفَلٍ يَمْوِجُ رَدَاحٍ	مُهْتَزَّةً يَرْتَجُّ مِنْ أَعْطَافِهَا
فَتَمَلَّكَتْهَا هَزَّةُ الْمُرْتَّاحِ	نَفَضَتْ ذَوَائِبَهَا الرِّيحُ عَشِيَّةً
شَمَطَ كَمَا تَزْبُدُ كَأْسُ الرِّيحِ	خَطَّ الرِّيحُ قَنَاعَهَا عَنْ مَفْرَقِ
لَبَسَتْ بِهَا حُسْنًا قَمِيصَ صَبَاحِ	لَفَاءِ حَاكٍ لَهَا الْعَمَامُ مُلَاءَةً
مَسَحَتْ مَعَاطِفَهَا يَمِينُ سَمَاحِ	نَضَحَ النَّدى نُورَهَا فَكَأَنَّهَا
لَثَمَتْ سَوَالِفَهَا تُغْوِرُ أَقْوَاحِ	وَ لَوَى الْخَلِيجُ هُنَاكَ صَفْحَةَ مَعْرِضِ

"Salına salına yürüyen bir dilber var-ki, renkli kuşaklar içindeki dallara çalım satar.

O, salınışı ile istediğin gibi yanları da kalçası da oynayan, oynak bir dilberdir.

Bir akşam vakti rüzgâr, kâküllerini dağıttı da sevinçten uçanın neşesini vermişti ona.

Bahar, şarap kadehinin dolup köpürdüğü gibi, ak düşmüş saçlarından örtüsünü çekip almıştı.

(O) dalları gür bir ağaçtı. Bulutlar ona bir çar örmüş ve onu güzel bir sabahlık gibi giydirmişti.

Çiğ, yumuşak parmakların omuzlarını okşaması gibi, çiçeklerini ıslatmıştı.

²¹⁷ Ibn Hafâce, *Divânu Ibn Hafâce (Ğâzî)*, s. 281; Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 110; Muştafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 269.

²¹⁸ Muştafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 269.

*Orada körfez bir serginin yüzünü örtmüştü ki, papatyaların dişleri de gamzelerini yaşmaklamıştı. ”*²¹⁹

Gölgesi, ırmağın üzerine düşen uzun bir ağacı tasvir eden²²⁰ şair, onun gölgesini, sessiz sedasız bahşiş veren bir kralın koruluğuna benzetmiştir (Basît):

و سَرْحَةَ خَاضَ أَلْمَى ظِلُّهَا نَهْرٌ أَوْفَتْ عَلَيْهِ فَلَمْ تَنْقُصْ وَ لَمْ تَزِدِ
كَمَا تَدَانَيْتَ مِنْ نُعْرِ لِمُرْتَشَفٍ ثُمَّ اتَّقَيْتَ فَلَمْ تُصْدِرْ وَ لَمْ تُرِدِ
كَأَنَّ أَفْيَاءَهَا طِيًّا حَمَى مَلِكٍ أَغْضَى وَ أَعْطَى فَلَمْ يُوعِدْ وَ لَمْ يَعِدْ

“Koyu gölgesine bir ırmağın daldığı bir ağaç vardı. Ağaç, içine girmişti; ne eksik ne de fazla.

Tıpkı emilecek bir yere ağız yaklaştırıp sonra sakındığın, ne ileri çıktığın ne de geri döndüğün gibi.

*Onun gölgeleri rahatlık bakımından sessizce bahşiş verip, ne tehdit eden ne de söz veren bir kralın koruluğu gibiydi. ”*²²¹

İbn Hafâce, hoş sohbet edilen bir günün akşam vaktini tasvir ettiği²²² aşağıdaki beyitlerinde, Güneş’i hasta bir kimseye, gök gürültüsünü ve bulutları da afsûn yapıp üfleyen birine benzetmiştir (Tavîl):

وَ عَشِيٍّ أُنْسٍ أَضَجَعْتَنِي نَشْوَةٌ فِيهِ تُمَهَّدُ مَضْجَعِي وَ تُدْمِثُ
خَلَعَتْ عَلَيَّ بِه الأَرَاكَةُ ظِلُّهَا وَ العُصْنُ يُصْنَعِي وَ الحَمَامُ يُحَدِّثُ
وَ الشَّمْسُ تَجْحَحُ لِلْعُرُوبِ مَرِيضَةً وَ الرُّعْدُ يَرْقِي وَ العَمَامَةُ تُنْفِثُ

“Sarhoşluğun, yatağımı serip yumuşatarak beni yan üstü yatırdığı nice hoş sohbet akşamları vardı.

Orada dallar dinleyip, güvercinler konuşurken misvak ağacı, gölgesini üzerime örtmüştü.

*Gök gürültüsü afsûn yapıp, bulutlar üfürükçülük yaparken, Güneş hasta hasta, battıya meylediyordu. ”*²²³

²¹⁹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 281-282; ayrıca şiirin çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s.

²²⁰ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 184; Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 144.

²²¹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 184.

²²² İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 285; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 39.

İbn Hafâce, aşağıdaki şiirinde misvak ağacını, etrafı misvak ağaçlarıyla çevrilmiş arki,²²⁴ üzerine saçılmış çiçekleri ve şarap kadehlerini tasvir etmiştir (Kâmil):

تَنَدَى وَ أَفْلَاكُ الْكُؤُوسِ تُنَادِرُ	وَ أَرَآكَةَ ضَرَبَتْ سَمَاءَ فَوْقَنَا
تَنَرَتْ عَلَيْهِ نُجُومَهَا الْأَزْهَارُ	حَفَّتْ بِدَوْحَتِهَا مَجْرَةَ جَدُولٍ
حَسَنَاءُ شُدَّ بِخَصْرِهَا زُنَارُ	فَكَأَنَّهَا وَ كَأَنَّ جَدُولَ مَائِهَا
تُحَلَّى وَ نُورُ الْعُصُوفِ نِشَارُ	زَفَّ الزُّجَاجُ بِهَا عَرُوسَ مُدَامَةٍ
وَ تَحَسَّمتْ نُورًا بِهَا الْأَنْوَارُ	فِي رَوْضَةٍ جَنَّحِ الدُّجَى ظِلًّا بِهَا
فِيهَا وَ يَفْتَقُ مِسْكَةَ الْعَطَّارُ	غَنَاءَ يَنْشُرُ وَ شَيْهَ الْبَزَّازِ لِي
وَ جَهَ الثَّرَى وَ اسْتَيْقَظَ النُّورُ	نَامَ الْعُبَّارُ بِهَا وَ قَدْ نَضَحَ النَّدى
زَرَّتْ عَلَيْهِ جُيُوبَهَا الْأَشْجَارُ	وَ الْمَاءُ فِي حَلِي الْحَبَابِ مُقَلَّدٌ

“Kadehlerden felekler dönüp dururken, üstümüzdeki semaya yükselen çiğ düşmüş bir misvak ağacı vardı.

Onun gür dallarıyla, çiçeklerin yıldızlarını üzerine serptiği bir ark kuşatılmıştı.

O ağaçla su arkının durumu, beline kuşak bağlanmış bir dilber gibiydi.

Orada dallardaki çiçekler etrafa saçılırken kadeh, süslenmiş şarap geliniyle gerdekeydi.

Gecenin kanadının gölge ettiği ve ışıkların çiçek olarak cisimlendiği bir bahçedeydi.

Bezzâzın benim için nakışlı kumaşlarını sergilediği ve attârın miskini püskürttüğü şen şakrak bir bahçedeydi.

Orada çiğ, toprağın üstünü ıslatıp çiçekler uyanırken, toz dinmişti.

Su baloncuk giysilerini kuşanmış, ağaçlar yakalarını üstüne düğmelemişti.” ²²⁵

²²³ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 285; el-Makkarî, *a.g.e.*, III, 200; İbn Sa'îd el-Mağribî, *a.g.e.*, II, 368; ez-Zehbî, *Târîhu'l-İslâm*, <http://www.alwaraq.com>, s. 3681; ez-Zehbî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, <http://www.alwaraq.com>, s. 2568; eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 749, 1989-1990; el-'Abbâsî, *Me'âhidu't-tenşîş 'alâ şevâhidi't-telhîs*, <http://www.alwaraq.com>, s. 300; et-Tîfâşî, *Sürûru'n-nufûs bi medâriki'l-havâssi'l-hamse*, <http://www.alwaraq.com>, s. 18; ayrıca şiirin çevirisi için bkz. Er, “İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 120.

²²⁴ Muştafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 268.

Şairin tabiata genellikle de bahçe ve çiçeklere olan tutkunluğu nedeniyle kendisine “el-Cennân (Bahçıvan)” lakabı verildiğinden²²⁶ daha önce söz etmiştik. O, bahçe tasvirleri yaparken beyitlerinde teşbih sanatlarını kullanmış, bahçenin güzelliklerini kadının güzelliklerine benzetmiş ve onu kişileştirmiştir. Onun bahçe şiirleri, genellikle gezinti şeklinde ve eğlence amaçlıdır.²²⁷ İbn Hafâce, bu konuyla ilgili olarak bir gün altında oturduğu ağacı şu şekilde tasvir etmiştir²²⁸ (Kâmil):

رِيًّا تَلَاعِبَهَا الرِّيحُ فَتَلْعَبُ	سَقِيًّا لَيَوْمٍ قَدْ أَنْخَتُ بِسَرْحَةٍ
طَرَبًا وَ يَسْقِيهَا الْعَمَامُ فَتَشْرَبُ	سَكْرَى يُغْنِيهَا الْحَمَامُ فَتُشْنِي
فِيهِ وَ يُسْرِجُ لِلتَّصَايِي مَرَكَبُ	نَلْهُوَ فَتَرْفَعُ لِلشُّبِّيَّةِ رَايَةَ
عُ أَسْوَدٌ وَ الْمَاءُ تُعْرُ أَشْنَبُ	وَ الرُّوضُ وَجْهٌ أَزْهَرُ وَ الظِّلُّ فَرُ
وَ شَدَا يُغْنِينَا الْحَمَامُ الْمُطْرِبُ	حَيْثُ التَّقَى نَفْسُ الْخُرَامَى وَ الصَّبَا
وَ افْتَرَّ عَن نُّعْرِ الْهِلَالِ الْمَغْرِبُ	وَ اهْتَزَّ عَطْفُ الْغُصْنِ مِنْ طَرَبِ بِنَا
طَوْقٌ عَلَى بُرْدِ الْعَمَامَةِ مُذْهَبُ	فَكَأَنَّهُ وَ الْعَيْمُ نُوبٌ أَدَكُنُ
فَعَلَى مَعَاهِدِهِ السَّلَامُ الْأَطْيَبُ	ثُمَّ انْقَضَى مِنْ يَوْمِ أُوسٍ فَاِنْطَوَى
فَعَلَى مَعَاهِدِهِ السَّلَامُ الْأَطْيَبُ	ثُمَّ انْقَضَى مِنْ يَوْمِ أُوسٍ فَاِنْطَوَى

“Yağmur olsun! Bir ağacın altında oturduğum güne ki rüzgârlar onunla oynuyor, o da oynuyordu.

Sarhoştı. Kumrular ona şarkı söylüyor o da coşkudan sallanıyordu. Bulutlar şarap sunuyor, o da içiyordu.

Eğleniyorduk. Orada gençlik adına bir bayrak yükseltiliyor, aşk için bir binek eyerleniyordu.

Bahçe beyaz bir çehre, gölge siyah bir saç, su ise bembeyaz bir dişti.

Lavantalarla Sabâ rüzgârının nefesinin buluştuğu, kendinden geçmiş güvercinlerin şarkı söylediği bir yerd.

Dalın endamı bizi coşkudan sarsmış ve hilâlin dişlerinden akşam görünmüştü.

²²⁵ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 351; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 280; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 64-65.

²²⁶ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 110.

²²⁷ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 110-111.

²²⁸ Muştafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 267.

Bulutlar mat bir elbise haline gelmişken o, bulut cüppesinin üstünde yaldızlı bir yaka gibiydi.

*Sonra bu sohbet günü sona erdi ve o defter kapandı. Artık en güzel selam onun anılarına olsun!”*²²⁹

‘Abdulmuhsin es-Sûrî (ölm. 419/1028) tarzındaki²³⁰ şiirinde ise İbn Hafâce, bân fidanını, uzun saçlarını dalgalandıran bir kadına benzetmiştir (Serî’):

يَا بَانَةَ تَهْتَزُ فَيَتَأَنَّهُ وَ رَوْضَةً تَنْفُحُ مِعْطَارًا
لِلَّهِ أَعْطَافُكَ مِنْ خُوطَةٍ وَ حَبًّا ذَا نَوْرِكٍ نُورًا

“Ey uzun saçlarını dalgalandıran bân fidanı ve etrafa kokular yayan bahçe!

Allah için, endâmın taze bir dal gibidir. Çiçeğin ne kadar güzel bir çiçek!”

231

3.1.1.1.4. Meyve tasvirleri

Endülüs’ün bahçe, ağaç, ırmak ve dağ gibi güzel tabiata sahip olması, o coğrafyanın şairlerini büyülemiştir. Şairler bu güzel tabiatı şiirlerinde fazlasıyla tasvir etmişlerdir. Şairlerin kasidelerinde bahçe, ağaç ve yakınından geçen bir ırmak tasvir edilip de meyve tasvirlerinin olmaması imkansızdır. Endülüslü şairler, yukarıda saydığımız tasvirlerin yanında meyve tasvirlerine de şiirlerinde geniş yer vermişlerdir. Endülüs’te bol miktarda olan incir, nar, narenciye, üzüm ve elma gibi şairlerin şiirlerinde tasvir ettikleri başlıca meyve çeşitleridir.

İbn Hafâce’nin dîvânında da incir, nar ve narenciyeyi tasvir ettiği şiirleri vardır.²³² Diğer şairler şiirlerinde elmayı tasvir ettikleri halde İbn Hafâce elmayla ilgili şiir nazmetmemiştir.²³³ Onun elmayla ilgili dîvânında sadece bir nesri vardır. O nesrinde, elmanın kırmızılığını sinisinin içindeki ateşten bir toprakta yetişmiş

²²⁹ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 289-290; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 281; Muştafâ eş-Şek’a, şairin dördüncü beyitte doğulu şairleri taklit ederek kelimeyi ikiye böldüğünü söylemektedir. Bkz. Muştafâ eş-Şek’a, *a.g.e.*, s. 268.

²³⁰ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 125.

²³¹ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 125; Mişel ‘Âşî, *a.g.e.*, s. 95.

²³² Meyve tasvirleri için bkz. İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 70-71, 191, 374, 245-246, 350, 368.

²³³ Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 117.

olmasından ya da kırmızı akan gözyaşlarından meydana gelen bir ırmakla sulanmasından meydana geldiğini söylemiştir.²³⁴

3.1.1.1.4.1. İncir

Şair, aşağıdaki beyitlerinde inciri tasvir ederken her zaman yaptığı gibi teşbihlerden yararlanmış, incir ağacının dallarının eğilmesini sabahın, karanlığın kuyruğunu çekmesine, incirin akmakta olan şirasını ise, uyulamakta olan sevgilinin ağız suyuna benzetmiştir (Mutekârib):

وَقَدْ قَلَّصَ الصُّبْحُ ذَيْلَ الْعَلَسِ	أَمَا وَاهْتَصَّارِ غُصُونِ الْبَلَسِ
كَمَا سَالَ رَيْقُ حَبِيبِ نَعَسِ	وَمَا لَ يَسِيلُ جَنَى شُهْدِهِ
شَهِيَّ الْجَنَى مُسْتَطَابِ النَّفْسِ	لَقَدْ شَاقَ مِنْ رَائِقِ الْمُجْتَلَى
وَ أَحَبَّتُ فِيهِ سَوَادَ اللَّعَسِ	فَهَمْتُ لَهُ بِيَّاضِ الثُّغُورِ

“And olsun incirin dallarının eğilmesine! Sabah, karanlığın kuyruğunu çekmişken.

Uyuklayan sevgilinin ağız suyunun aktığı gibi, sırası akma eğiliminde iken.

Berraklığı, iştah açıcılığı ve kokusunun hoş olması, beni celbetmişti.

*Bende onun dişlerinin beyazlığına tutulmuş ve dudacağının siyahlığını sevmiştim. ”*²³⁵

Muştafâ eş-Şek‘a, *el-Edebu’l-Endelüsî* adlı kitabında İbn Hafâce, başarılı bir şair olmasına karşın, incirin suyunu uyulamakta olan sevgilinin ağız suyuna benzetmesi nedeniyle, zevk-i selîmden uzaklaştığını söylemektedir.²³⁶

3.1.1.1.4.2. Nar

İbn Hafâce bir gün arkadaşlarıyla beraberken, yanlarında bulunan bir gencin, üzümü methetmesi ve nardan üstün tutması üzerine onunla alay ederek,²³⁷ narı tasvir etmiş ve onu üzümünden üstün tutmuştur²³⁸ (Serî‘):

²³⁴ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 325-326.

²³⁵ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 191.

²³⁶ Muştafâ eş-Şek‘a, *a.g.e.*, s. 299.

²³⁷ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 368; el-Makkarî, *a.g.e.*, III, 319; İbn Zâfir el-Ezdi, *Bedâi‘u’l-bedâih*, <http://www.alwaraq.com>, s. 109; eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 749.

²³⁸ Muştafâ eş-Şek‘a, *a.g.e.*, s. 303.

صَلِّني لَكَ الْخَيْرُ بِرُمانَةٍ لَمْ تَنْتَقِلْ عَنْ كَرَمِ الْعَهْدِ
لَا عَنِّيَا أَمْ تَصُ عُنُقُودَهُ نَدِيًّا كَأَنِّي بَعْدُ فِي الْمَهْدِ
وَهَلْ يَرَى بَيْنَهُمَا نَسَبَةً مَنْ عَدَلَ الْخُصِيَّةَ بِالنَّهْدِ

“Allah iyiliğini versin! Bana henüz doğanın cömertliğinden mahrum kalmamış (daha dalından koparılmamış) bir nar ver!

Salkımını hala beşikteymişim gibi, meme gibi emeceğim üzüm verme!

Testisi meme ile karşılaştıran kişi, o ikisi (nar ile üzüm) arasında bir münasebet kurabilir mi?”²³⁹

Bunun üzerine genç, utanmış ve çekip gitmiştir.²⁴⁰

Muştafa eş-Şek’a, şairin bu nar tasviri ve onu üzümünden üstün tutma denemesinin gayr-i ciddi bir ortamda söylediğini, bu bakımdan şairin alıştığımız şiir zevkenden uzak olduğunu ifade etmektedir.²⁴¹

3.1.1.1.5. Akarsu tasvirleri

3.1.1.1.5.1. Irmak

Irmak tasvirlerine diğer şairlerden daha tutkun olan Endülüslü şairler,²⁴² Güneş ışınlarının suyun üzerindeki²⁴³ altın veya gümüş renginde yansımaları beyitlerine işlemişlerdir. İbn Hafâce’nin de bahçe ve ağaç tasvirleriyle beraber ırmak tasvirlerine de şiirlerinde geniş yer verdiği görülür.

İbn Hafâce, zikzaklar çizerek akan²⁴⁴ bir ırmağı tasvir ettiği²⁴⁵ aşağıdaki şiirinde, ırmağın akışını sevgilinin yürüyüşünden daha hoş olduğunu ifade etmiştir. Şair ırmağın kıvrımlarını bilezik kıvrımına, çevresindeki ağaçların dallarını ise, mavi gözün çevresindeki kirpiklere benzeterek adeta sevgilisine aşk şiirleri söylemektedir²⁴⁶ (Kâmil):

²³⁹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 368; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 117-118.

²⁴⁰ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 368; İbn Zâfir el-Ezdi, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 109.

²⁴¹ Muştafa eş-Şek’a, *a.g.e.*, s. 303.

²⁴² Yanık, *a.g.e.*, s. 108.

²⁴³ el-‘İmâd el-İşfehâni, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 888.

²⁴⁴ ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 340.

²⁴⁵ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 356; Buṭrus el-Bustâni, *a.g.e.*, III, 82.

²⁴⁶ Yanık, *a.g.e.*, s. 108.

لَلَّهِ نَهْرٌ سَالَ فِي بَطْحَاءِ
مَتَّعُطَفٍ مِثْلَ السَّوَارِ كَأَنَّه
قَدْ رَقَّ حَتَّى ظَنَّ قَوْسًا مُفْرَغًا
وَ غَدَتْ تَحْفُ بِهَ الْعُصُونُ كَأَنَّهَا
وَ لَرَبَّمَا عَاطَيْتُ فِيهِ مُدَامَةً
وَ الرِّيحُ تَعْبَثُ بِالْعُصُونِ وَ قَدْ جَرَى
أَشْهَى وَرُودًا مِنْ لَمَى الْحَسَنَاءِ
وَ الزَّهْرُ يَكْنُفُهُ مَجَرُّ سَمَاءِ
مِنْ فِضَّةٍ فِي بُرْدَةِ خَضْرَاءِ
هُدْبٌ تَحْفُ بِمُقْلَةٍ زَرْقَاءِ
صَفْرَاءَ تَخْضِبُ أَيْدِي النُّدْمَاءِ
ذَهَبُ الْأَصِيلِ عَلَى لُجَيْنِ الْمَاءِ

“Allah için Bethâ’da, güzelin esmer dudağından daha hoş akan bir ırmak var.

O, bilezik gibi kıvrılarak akar. O ırmakla çevresini kuşatan çiçeklerin durumu bir Samanyolu gibidir.

Yeşil bir kumaşın üzerine gümüşten yapılmış bir yay sanılacak kadar durudur.

Dallar çevresini, mavi bir gözün çevresini kuşatan kirpikler misali sarmıştır.

*Orada nice defalar nedimlerin ellerine rengini veren sarı şarap tokuşturmuştum.*²⁴⁷

*Akşam güneşinin altın rengi, suyun gümüş renginde akarken rüzgâr dallarla oynayıyordu.”*²⁴⁸

3.1.1.1.5.2. Kayık

Endülüslü şairler, ırmak tasvirlerinin yanında gezinti ve ulaşım aracı olan kayığı da tasvir etmişler; bu gezinti ve eğlence aracını bazen hâmile bir bakireye, bazen kendisini yakalamaya çalışan kartaldan kaçıp suyun üstüne konan korkak bir doğana, bazen de onu havanın bakakalan gözüne, küreklerini de kirpiklerine benzetmişlerdir.²⁴⁹

²⁴⁷ Udebâ’u l-‘Arab’da bu beytin yerinde: وَ الْمَاءُ لَمْرَغٌ جَرِيَةٌ مَتَّعُطَفًا مِثْلَ كَالْحَيَّةِ الرَّقْطَاءِ vardır. Bkz. Buṭrus el-Bustânî, a.g.e., III, 82

²⁴⁸ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 356-357; el-Makkarî, a.g.e., III, 201; ez-Zeyyât, a.g.e., s. 340; el-‘İmâd el-İşfehânî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1015; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, a.g.e., s. 108-109.

²⁴⁹ Yanık, a.g.e., s. 115-117.

Aşağıdaki şiirinde ise İbn Hafâce'yi, Ebû Muhammed b. Şâra eş-Şenterîni (ölm. 517/1123)'nin İşbiliye'deki büyük bir nehirde arkadaşlarıyla beraber gezinti yaptığı kayığı hâmile bir bâkireye benzetmesine²⁵⁰ karşı çıkararak onu yağız bir ata benzettiğini²⁵¹ görüyoruz (Vâfir):

أَلَا يَا حَبْدًا ضَحِكُ الْحُمَيَّا	بِحَاتِّهَا وَقَدْ عَبَسَ الْمَسَاءُ
وَأَذْهَمُ مِنْ جِيَادِ الْمَاءِ نَهْدٌ	تَنَازِعُ جُلُّهُ رِيحٌ رُخَاءُ
إِذَا بَدَتِ الْكَوَاكِبُ فِيهِ غَرْقَى	رَأَيْتَ الْأَرْضَ تَحْسُدُهَا السَّمَاءُ

"Hey! Akşam somurtmuşken, o tazenin gülüşü ne güzeldir, meyhanesinde!

Suyun cins atlarından iri ve kuvvetlice bir yağız var ki inceden esen bir rüzgâr çulunu dalgalandırır.

*Yıldızlar ırmağa gömülmüş görününce, göğün yeri kışkandığını görürsün."*²⁵²

3.1.1.1.6. Kar tasvirleri

Arap edebiyatında IV/X. asra kadar kar tasviriyle ilgili şiir bulmak hemen hemen imkansızdır. *Selciyyât* olarak da isimlendirilen kar tasvirlerinin Arap şiirine bu denli geç girmesinin Arap coğrafyasında her ne kadar karın tanınmamasına bağlansa da daha sonraları, en azından dağlarının doruklarında kar görülen Suriye, İran, Irak gibi ülkelerin bu coğrafyaya dahil olmasından sonra dahi iki asır gibi uzun bir süre şairlerin karı tasvir etmedikleri görülür. Şairler, karı tasvir etmek yerine geleneksel olan ve kendilerine kolay gelen şarap ve kadehi tasvir etmeyi yeğlemişlerdir. Arap edebiyatında ilk kar tasviri yapan şairin eş-Şanavberî (ölm. 334/945) olduğu kabul edilir.²⁵³ eş-Şanavberî havada uçuşan kar tanelerini havaya atılmış pamuğa, bir başka teşbihinde ise onu ağaçlardan dökülen

²⁵⁰ İbn Şâra'nın kayığı bir bâkireye benzettiği şiir için bkz. İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 366; el-Mağkarî, *a.g.e.*, III, 318; İbn Zâfir el-Ezdi, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 109; İbn Fadlillâh el-'Umerî, *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâlikü'l-emşâr*, <http://www.alwaraq.com>, s. 19.

²⁵¹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 366-367; el-Mağkarî, *a.g.e.*, III, 318.

²⁵² İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 367; eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 2493; İbn Fadlillâh el-'Umerî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 19; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 116.

²⁵³ Muştafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 329-330; Yanık, *a.g.e.*, s. 127-128.

gül tanelerine benzetmiştir.²⁵⁴ eş-Şanavberî'den sonra diğer şairler de *şelciyyânî* şiirlerinde işlemişlerdir.

3.1.1.1.6.1. Kar

Doğu'da olduğu gibi Endülüs'te de karı tasvir eden şiirler geç başlamıştır. Endülüs'te ilk kar tasviri yapan şairin, tabiata olan aşırı düşkünlüğü ve tasvirlerinin parlak ve zarif olmasından dolayı kendisine "Endülüs'ün Şanavberî'si" de denilen İbn Hafâce olduğu kabul edilmektedir.²⁵⁵

İbn Hafâce'nin diğer şiirlerinde olduğu gibi kar şiirleri de akıcı, hayal türüntü, hoş melodili, isti'âre ve mecazlarla doludur. Beyitlerinin hedefinde, yine şarabı tasvir vardır.²⁵⁶ Şair aşağıdaki beyitlerinde, karla örtülmüş tabiatı perçemleri ağarmış, beyaz yaşmak örten bir dilbere benzetmiş, daha sonra meyhaneye gidişini, parlayan bir yıldıza benzettiği şarap sunan meyhaneci kızı ve oradaki macerasını anlatmıştır. Ayrıca onun bu şiirinde, kolayca anlaşılmayan kelimelere yer vermiş olması dikkat çekicidir²⁵⁷ (Mutekârib):

تَجُرُّ الرَّبَابَ بِهِ هَيْدَبَا	أَلَا قَلَصَتْ ذَيْلَهَا لَيْلَةً
وَأَلْحَفَ غُصْنِ النَّقَى فَاحْتَبَى	وَقَدْ بَرَّقَعَ التَّلَجُ وَجْهَ الثَّرَى
تَوَاصِي الْعُصُونِ وَهَامُ الرَّبَى	فَشَابَتْ وَرَاءَ قَنَاعِ الظُّلَامِ
رَكِبْتُ إِلَيَّ أَشْقَرُ أَشْهَبَا	فَمَهْمَا تَيَمَّمْتُ خَمَّارَةً
فَقَالَتْ تُجِيبُ أَلَا مَرْحَبَا	وَحَيَّتْ حَاتَّتْهَا طَارِقُهَا
لَأَوْقَصَ مِنْ دَنْهَا أَحَدَبَا	وَقَامَتْ بِأَجِيدٍ مِنْ كَاسِهَا
تَلَهَّبُ فَنِي كَاسِهَا كَوَكَبَا	فَجَاءَتْ بِحَمْرَاءَ وَقَادَةَ
فَأَضْحَكَتُ تُعْرَأُ لَهَا أَشْنَبَا	عَثْرَتْ بِذَيْلِ الدُّجَى دُونَهَا
وَأَطْلَعَ فَوَدَّ الدُّجَى أَشْيَا	وَقَدْ مَسَحَ الصُّبْحُ كُحْلَ الظُّلَامِ

"Hey! Gece öbek öbek beyaz bulutları sürükleyerek eteğini çekmişti.

Kar, toprağın yüzünü yaşmaklamış, tepenin dallarının üstünü örtmüştü.

Dallar da kara bürünmüştü.

²⁵⁴ Yanık, a.g.e., s. 129-130.

²⁵⁵ Muşafâ eş-Şek'a, a.g.e., s. 330.

²⁵⁶ Muşafâ eş-Şek'a, a.g.e., s. 330; Yanık, a.g.e., s. 133.

²⁵⁷ Muşafâ eş-Şek'a, a.g.e., s. 330-331.

Karanlığın peçesinin ardında, dalların perçemleri ve tepelerin üstleri ağarmıştı.

Ne zaman meyhaneci bir güzele yönelsem, kumrala gitmek için beyaza binmişim.

Kapısına vurarak meyhanesini selamladım. O da cevâben (hey, merhaba!) dedi.

Uzun boyunlu kadehini alıp kısa boylu, kambur testisinin yanına götürdü.

Kadehinin içinde bir yıldız gibi parlayan ateş gibi, kızıl bir şarap getirdi.

Onun yanında gecenin eteğinin sırrını çözdüm ve inci gibi ön dişlerini güldürdüm.

Sabah da, karanlığın sürmesini silmiş, gecenin zülfünün üstüne bir ak saçlıyı (Güneş'i) çıkarmıştı.”²⁵⁸

3.1.1.1.6.2. Dolu

Selciyyât konularından olan dolu da kar gibi, Endülüslü şairleri büyülemiş ve bu harika tabiat olayını şairler şiirlerinde işlemişlerdir. Endülüs'te doluyu tasvir eden en meşhur şair İbn Hâmdîs (ölm. 527/1133)²⁵⁹ kabul edilir. O, 22 beyitlik şiirinin giriş kısmında dolu tanelerini kadınların boyunlarına taktıkları incilere benzetmiştir.²⁶⁰

İbn Hâfâce ise dolu tanelerini toprağın gerdanlığını süsleyen incilere, bir başka teşbihinde ise onu bir azap türü sayarak, zinâ eden kadını recm etmek için atılan taşlara benzetmiştir²⁶¹ (Kâmil):

نَحَرَ الثَّرَى بَرْدَ تَحَدَّرَ صَائِبُ	يَا رَبُّ قَطْرِ عَاطِلٍ حَلَى بِهِ
غَشَى الْبِلَادَ بِهِ عَذَابُ ذَائِبُ	حَصَبَ الْأَبَاطِحِ مِنْهُ مَاءٌ جَامِدٌ
نُشِرَتْ بِهَا وَالْحَوْجُ جَهُمٌ قَاطِبُ	فَالْأَرْضُ تَضْحَكُ عَنْ قَلَائِدِ أَنْجَمِ
فَأَكْبَّ يَرْجُمُهَا الْغَمَامُ الْحَاصِبُ	وَكَأَنَّما زَنْتِ الْبَسِيطَةَ تَحْتَهُ

²⁵⁸ İbn Hâfâce, *Dîvânü İbn Hâfâce (Ğâzî)*, s. 262-263; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, a.g.e., s. 133-134.

²⁵⁹ İbn Hâmdîs hakkında geniş bilgi için bkz. Öncel, Hayati, *İbn Hâmdîs: Hayatı Edebi Kişiliği ve Şiiri* (Seminer Çalışması), AÜSBE, Erzurum, 2003, s. 11-14.

²⁶⁰ Öncel, *İbn Hâmdîs: Hayatı Edebi Kişiliği ve Şiiri*, s. 30-33.

²⁶¹ Yanık, a.g.e., s. 138.

“Yağan dolunun, toprağın gerdanlığını süslediği nice âtil bölgeler var.

Onun donuk suyu, sel yataklarını doldurmuş, eriyen bir azap, ülkenin her tarafını sarmıştır.

Hava kaşları çatık, asık suratlıyken, yer saçılan bitki gerdanlıklarıyla gülüyor.

*Sanki âdi bir kadın, onun altında zinâ etmiş de dolu bulutu, onu recm etmek için yüzüstü yere kapatmıştır.”*²⁶²

Aynı konuda bir başka şiirinde şair yine dolu tanelerini taşlara benzetmiş, Allah’ın, insanların kötülük etmelerine ceza olarak yağmur damlalarını taşlara, bulutları kedere çevirerek²⁶³ onları, taşa tuttuğunu düşünmüştür (Tavîl):

أَلَا تَسَخَّ اللَّهُ الْقَطَارَ حَجَارَةً تَصُوبُ عَلَيْنَا وَالْعَمَامَ غُمُومًا
وَكَاثَتْ سَمَاءُ اللَّهِ لَا تُمَطِّرُ الْحَصَى لِيَالِي كُنَّا لَا نَطْيِشُ حُلُومًا
فَلَمَّا تَحَوَّلْنَا عَفَارِيَتَ شِرَّةٍ تَحَوَّلَ شُرُوبُ الْعَمَامِ رُجُومًا

“Hey, Allah yağmur damlalarını başımıza yağan taşlara, bulutları da hüzne çevirdi.

Allah’ın semâsı, akılsızlık etmediğimiz gecelerde taş yağdırmazdı.

*Bizler kötülük yapan ifritlere dönüşünce, bulutun sağanak yağmurları da taşlara dönüştü.”*²⁶⁴

3.1.1.1.7. Gece ile ilgili tasvirler

Arap şiirinde geceyi tasvir eden şiirler pek çoktur. Şairler, geceleyin gökyüzünde görülen yıldızları, gecenin sonundaki tan yerinin ağarmasını, geceleyin yapılan yolculukları ve gökyüzünde parlayan şimşeği tasvir etmişlerdir.

İbn Hafâce’nin geceyi tasvir ettiği²⁶⁵ aşağıdaki şiirinde ise, onu kanadını açmış bir kargaya, bulutları kıvılcım çıkararak bir çakmağa, karanlığı göz bebeğine, ufku da göz kapaklarına benzetmiştir (Tavîl):

²⁶² İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 76; şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 138.

²⁶³ Muştafâ eş-Şek’a, *a.g.e.*, s. 336.

²⁶⁴ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 75; ayrıca şiirin çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 139.

²⁶⁵ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 142.

وَ سَالَ عَلَى وَجْهِ السَّجَلِ مِدَادُ
شَرَارُ تَرَامِسِي وَ الْعَمَامُ زِنَادُ
تَمُوتُ وَ لَا مَيْتُ الصَّبَاحِ يُعَادُ
لَهَا الْأَفْقُ جَفْنُ وَ الظَّلَامُ سَوَادُ
بِهِ وَ لِحَفْنِ النُّجْمِ فِيهِ سُهَادُ
وَ لَيْلٍ كَمَا مَدَّ الْعُرَابُ جَنَاحَهُ
بِهِ مِنْ وَ مِيضِ الْبَرْقِ وَ الْجَوْ فَحْمَةً
سَرَيْتُ بِهِ أَحْيِيهِ لَا حَيَّةُ السُّرَى
يُقَلِّبُ مِنِّي الْعَزْمُ إِنْسَانَ مُقَلِّبَةً
بِخَرَقٍ لِقَلْبِ الْبَرْقِ خَفْقَةً رَوْعَةً

“Karganın kanadını açması ve büyük defterin üzerine mürekkebin akması gibi, bir gece vardı.

Hava zifiri karanlık, bulutlar çakmak olduğu halde, onda şimşeğin çakmasından dolayı etrafa saçılan kıvılcımlar vardı.

O gece boyunca uyumadan yürüdüm. Ne gece boyunca giden yılan ölüyor, ne de sabahın ölüsü geri döndürülüyordu.

Bende ki azim, göz bebeğini çeviriyordu. Ufuk gözün çukuru, karanlık göz bebeği idi.

O gece de şimşeğin yüreğindeki bir yarıktaki bir korku sarsıntısı, yıldızın gözünde ise uykusuzluk vardı.”²⁶⁶

Aşağıdaki şiirinde ise İbn Hafâce, geceyi gerdanlığa, yıldızları incilere, kendisini de bu gerdanlıktaki en güzel inciye benzetmiştir (Kâmil):

وَ عَسَى اللَّيَالِي أَنْ تَمُنَّ بِنَظْمِنَا
عَقْدًا كَمَا كُنَّا عَلَيْهِ وَ أَفْضَلًا
فَلَرُبَّمَا تُشِرُّ الْجُمَانُ نَعْمَدًا
لِيُعَادَ أَحْسَنَ فِي النَّظَامِ وَ أَجْمَلًا

“Belki geceler, bizim kendisine sunduğumuz ve onun da beğendiği gibi nazmımıza karşılık bir gerdanlık bahşeder.

Kimi zaman inciler yeniden, daha hoş ve daha güzel dizilmek üzere kasten çözülür.”²⁶⁷

3.1.1.1.8. Endülüs

Endülüslü şairlerin, ülkelerine olan tutkuları o coğrafyanın dağlara, ovalara, arklara, ırmaklara, kuşlara, bahçelere ve sahip olduğu diğer doğal

²⁶⁶ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 132.

²⁶⁷ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 361; el-Mağkarî, *a.g.e.*, IV, 106; el-İmâd el-İşfehânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1015; ; İbn Diḥye el-Kelbî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 31.

güzelliklere bağlanmaktadır.²⁶⁸ Buṭrus el-Bustânî (ölm. 1389/1969) Endülüslü şairlerin şiirlerinin zarafetinin, teşbihlerinin güzelliğinin ve engin hayal güçlerinin doğal güzelliklerin şairlerin ruhlarında yaptığı etkiden kaynaklandığını ifade etmektedir.²⁶⁹

İbn Hafâce'nin de bu doğal güzelliklerden bir hayli etkilendiğini, ırmakları, ağaçları ve gölgeleri pek çok olan Endülüs'ü bir şiirinde *Huld Cenneti*'ne benzettiğini²⁷⁰ görüyoruz. O da diğer Endülüslü şairler gibi Endülüs sevgisini bir ibadet telakki etmiş, bu duygularını şiirlerinde dile getirmiştir.²⁷¹ Endülüs'ü ve güzel tabiatını tasvir ettiği aşağıdaki beyitleri,²⁷² bu hususu en güzel şekilde anlatmaktadır (Basît):

مَاءٌ وَظِلٌّ وَأَنْهَارٌ وَأَشْجَارٌ	يَا أَهْلَ أُنْدَلُسٍ لِلَّهِ دَرُكُكُمْ
وَهَذِهِ كُنْتُمْ لَوْ خَيْرْتُمْ أَخْتَارٌ	مَا جَنَّةُ الْخُلْدِ إِلَّا فِي دِيَارِكُمْ
فَلَيْسَ تُدْخَلُ بَعْدَ الْجَنَّةِ النَّارُ	لَا تَتَّقُوا بَعْدَهَا أَنْ تَدْخُلُوا سَقْرًا

“Ey Endülüslüler! Allah size neler vermiş! Su, gölge, ırmaklar ve ağaçlar.

Huld Cenneti, sadece sizin diyârinızda. Seçme hakkım olsaydı, ben de bunu seçerdim.

*Bundan sonra Cehennem'e girmekten korkmayın! Zirâ Cennet'ten sonra Cehennem'e girilmez ki!”*²⁷³

İbn Hafâce, vatanından uzakta bulunduğu sırada,²⁷⁴ hoş kokulu bir meltemin esmesi ve duygularını harekete geçirmesi²⁷⁵ üzerine Endülüs'e²⁷⁶ olan özlemine dile getirdiği aşağıdaki beyitlerinde, Endülüs'ün sabahının parlaklığını

²⁶⁸ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 130.

²⁶⁹ Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, III, 83.

²⁷⁰ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 130; Yanık, *a.g.e.*, s. 14.

²⁷¹ Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, III, 83.

²⁷² “İbn Hafâce el-Endelüsî”,

http://www.moqatel.com/openshare/Mostilhat/Alaam/mokatell_1-4.htm_cvt.htm

²⁷³ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 364; el-Makḳarî, *a.g.e.*, I, VII, 680-681, 134-135; ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 340-341; şiir ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 14; Şalâh Faḍl, “el-Muşâreketü'l-hadâriyye fi'l-Endelüs”, *el-Kitâb*, <http://www.ahram.org.eg/Archive/2003/2/24/WRIT2.HTM>; “İbn Hafâce”, <http://books.ajeeb.com/pages.asp?Lnk=andlsyon/a016.xml>

²⁷⁴ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 136; İbn Sa'îd el-Mağribî, İbn Hafâce bu beyitleri el-Mağribu'l-Akşâ'da bulunduğu sırada söylemiştir, demektedir. Bkz. el-Makḳarî, *a.g.e.*, I, 210; Ḥamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 236; Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 276.

²⁷⁵ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 130; Ḥamdân Haccâcî, *a.g.e.*, s. 236.

²⁷⁶ en-Nuveyrî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 104; Muşafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 23.

dişlerin beyazlığından, gecesinin karanlığını ise, dudaktaki karamtıraklıktan aldığını iddia etmektedir (Remel):

إِنَّ لِلْجَنَّةِ بِالْأَنْدَلُسِ مُجْتَلَى حُسْنٍ وَرِيًّا نَفْسِ
فَسْنَا صُوبَحَتَهَا مِنْ شَنْبِ وَدَجَى لَيْلَتَهَا مِنْ لَعَسِ
فَإِذَا مَا هَبَّتِ الرِّيحُ صَبًّا صِحْتُ وَاشْفَوِي إِلَى الْأَنْدَلُسِ

“Kuşkusuz Endülüs’te Cennet’in güzel manzarası ve hoş nefesi vardı.

Sabahının parlaklığı bembeyaz dişlerden, gecesinin karanlığı ise esmer dudaktandır.

Sabâ rüzgârı estiğinde, (ah Endülüs! Burnumda tütüyorsun) diye bağıyorum.”²⁷⁷

3.1.1.1.9. Dağ

İbn Hafâce, bir gece tek başınayken dağdan başka kendisiyle sohbet edebileceği bir kimse bulamamış, bu durumda dağı sarıklı, hikmet sahibi bir arkadaşa benzeterek onun öğüt ve tecrübelerini dinlemiştir.²⁷⁸ Onun dağı tasvir ettiği bu kasîdesi, en meşhur şiirlerindedir. O bu kasîdesinde, ölümden korktuğu ve ebedî bir hayat yaşamak istediği için ölümü ve hayatı idrak etmeye çalışmış ve dağın sürekli sabit kalması nedeniyle bıkkınlık hissettiğini bu nedenle ölümü istediğini ifade etmiştir.²⁷⁹ Şairin, tabiatla bütünleştiğini²⁸⁰ gösteren kasîdesinin bir bölümü şu şekildedir (Tavîl):

²⁷⁷ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Gâzî)*, s. 136; el-Makkarî, *a.g.e.*, I-IV, 210, 20; ez-Zeyyât, *a.g.e.*, s. 341; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 121.

²⁷⁸ Seyyid Nevfel, *a.g.e.*, s. 278.

²⁷⁹ “İbn Hafâce el-Endelusi”,

http://www.moqatel.com/Mokatel/Data/Behoth/ModoatAma16/Hosanarbi468/1/Mokatel5_1-5.htm

²⁸⁰ Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 108.

وَأَرَعَنَ طَّمَاحِ الذُّؤَابَةَ بِأَذْحِجٍ
 يَسُدُّ مَهَبَ الرِّيحِ عَنْ كُلِّ وَجْهَةٍ
 وَقُورٍ عَلَى ظَهْرِ الْفَلَاحَةِ كَأَنَّهُ
 يَلُوثُ عَلَيْهِ الْعَيْمُ سُودَ عَمَائِمٍ
 أَصْخَتْ إِلَيْهِ وَهُوَ أَخْرَسُ صَامِتٍ
 وَقَالَ أَلَا كَمْ كُنْتُ مُلْجَأً فَاتِكِ
 وَكَمْ مَرَّ بِي مِنْ مُدْلِجٍ وَمُؤَوِّبٍ
 وَلَا طَمَمَ مِنْ نُكْبِ الرِّيحِ مَعَاطِفِي
 فَمَا كَانَ إِلَّا أَنْ طَوَّوْهُمْ يَدُ الرَّدَى
 فَمَا خَفَقُ أَبْكَي غَيْرَ رَجْفَةٍ أَضْلَعِ
 وَمَا غَيْضَ السُّلْوَانُ دَمْعِي وَإِنَّمَا
 فَحْتِي مَتَى أَبْقَى وَ يَطْعَنُ صَاحِبُ
 وَ حَتَّى مَتَى أَرَعَى الْكَوَاكِبَ سَاهِرًا
 يُطَّاسُولُ أَعْتَانَ السَّمَاءِ بِغَارِبِ
 وَيَزْحَمُ لَيْلًا شُهْبَهُ بِالْمَنَاكِبِ
 طَوَالَ اللَّيَالِي مُطَّرِقٌ فِي الْعَوَاقِبِ
 لَهَا مِنْ وَمِيضِ الْبَرْقِ حُمْرُ ذَوَائِبِ
 فَحَدَّثَنِي لَيْلَ السُّرَى بِالْعَجَائِبِ
 وَمَوْطِنَ أَوَاهِ تَبْتَلُ تَائِبِ
 وَقَالَ بِظِلِّي مِنْ مَطْيِي وَرَاكِبِ
 وَزَا حَمَّ مِنْ خَضِرِ الْبِحَارِ جَوَائِبِ
 وَطَارَتْ بِهِمْ رِيحُ النَّوَى وَالتَّوَائِبِ
 وَلَا نُوحُ وَرَقِي غَيْرَ صَرْخَةِ نَادِبِ
 نَزَفْتُ دُمُوعِي فِي فِرَاقِ الْأَصَاحِبِ
 أَوْدَعُ مِنْهُ رَاحِلًا غَيْرَ آيِبِ
 فَمِنْ طَالِعِ أُخْرَى اللَّيَالِي وَغَارِبِ

“Ufukların zirvesine kadar uzanan mağrur, başı dik, uzun burunlu bir dağ var.

Rüzgârın estiği yeri her yandan tıkar ve gecenin yıldızlarını omuzlarıyla sıkıştırır.

O, geceler boyunca akabetler hakkında düşünürcesine çölün sırtında vakûr bir şekilde durmaktadır.

Bulutlar onun başına siyah sarıklar sarar. Şimşeğin çakmasından dolayı kızıl kâkülleri vardır.

Suskun bir lâl gibiyken ona kulak verdim de bana tuhaflıklarla dolu geçip giden geceyi anlattı.

Dedi ki: bak! Ben nice defalar bir yiğidin ve tevbe edip Allah'a yönelerek sızlanan kişinin barınağı oldum.

Nice yola çıkanlar ve geriye dönenler uğradı bana. Gölgede nice binek hayvanları ve biniciler öğle uykusuna yattı.

Nice ters esen rüzgârlar böğürlerimi tokatladı ve nice denizvari yeşillikler yanlarımı sardı.

Başlarına ölümün elinin kendilerini gömmesinden ve ayrılık rüzgârının ve felaketlerin kendilerini uçurmasından başka bir şey gelmedi.

Gür ağaçlarımın sallanması sinelerin titreyişinden, kuraklık zamanımın sızlanışı da ah çeken birinin feryadından başka bir şey değildi.

Şifa iksiri de göz yaşımı dindirmedi ve göz yaşlarımı dostların ayrılığında boşalttım.

Ne zamana kadar ben kalacağım da dönmeyecek olan bir yolcu olarak vedalaştığım bir dostum gidecek..

Ne zamana kadar uyumadan yıldızları ve sonsuza dek doğanı, batanı gözetleyeceğim.”²⁸¹

3.1.1.1.10. Bulut

Güneş, Ay, yıldız, bulut ve şimşek gibi gökyüzünde olanlar ve bunların hareketleri şairi etkilemiş, Güneş'in doğuş ve batış vaktini, ışınlarının suyun üzerinde yaptığı renk cümbüşünü, Ay'ın dolunay ve hilâl zamanını, şimşeğin parlayıp sönmesini, bulutların hareketlerini teşbihlerle beyitlerinde tasvir etmiştir. Bulutla ilgili aşağıdaki şiirinde İbn Hafâce gökyüzünde karanlıklara doğru²⁸² yavaş yavaş giden bir bulutu, ayakları bağlı bir kimsenin yürüyüşüne, daha sonra gecenin karanlığını bir mürekkebe, şimşeği de bu mürekkebi yalayan bir canlıya benzetmiştir (Kâmil):

فَمَشَتْ عَلَى الظُّلْمَاءِ مَشْيَ مُقَيِّدِ	وَ غَمَامَةٍ لَمْ يَسْتَقِلَّ بِهَا السُّرَى
سَحَابَةَ الْأَذْيَالِ تُلْمَسُ بِالْيَدِ	حَمَلَتْ بِهَا رِيحُ الْقُبُولِ سَحَابَةً
وَهُنَا لِسَانُ الْبَارِقِ الْمُتَوَقِّدِ	فِي لَيْلَةٍ لَيْلَاءَ يَلْحَسُ حَبْرَهُنَا
فَأَبْيَضُ كُلِّ غُرَابٍ لَيْلٍ أَسْوَدِ	نَسَخَ الضَّرِيبُ بِهَا الظَّلَامَ حَمَامَةً
وَ اشْمَطَ مَفْرُقُ كُلِّ غُصْنٍ أَمْلَدِ	شَابَتْ وَرَاءَ قِنَاعِهَا لِمَمِ الرَّبِي

²⁸¹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 216-217; en-Nuveyrî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 61; eş-Şafedî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 750; “İbn Hafâce yaşıfu'l-cebel”, <http://www.almotmaiz.net/club/por1/index.htm>.

²⁸² Cevdet er-Rikâbî, a.g.e., s. 144.

“Gece yolculuğunun serbest bırakmadığı ve karanlığın üstünde bağlı birinin yürüdüğü gibi yürüyen bir bulut var.

Sabâ rüzgârı, eteklerini sürükleyen ve el ile dokunulabilen bir bulutu ona taşıdı.

Bir bölümünde tutuşan şimşegın dilinin, mürekkebinin yaladığı zifiri karanlık bir gecede.

O gecede kar, karanlığı bir güvercine dönüştürmüş, gecenin bütün kara kargaları bembeyaz olmuştu.

*Tepenin zülüfleri, peçelerinin arkasında yaşlanmış ve her taze dalın budağı, alaca bulaca olmuştu.”*²⁸³

3.1.1.1.1. Rüzgâr

Şair rüzgârıla ilgili şiirinde ise, rüzgârı tasvir ederken inceden esen Sabâ rüzgârını tembel bir kadına, ırmağı da şaraba benzetmiştir. Onun bu uzun kasidesinin bazı beyitleri şunlardır (Kâmil):

نَهْرٌ كَمَا سَاغَ اللَّمَى سَلَسَالُ وَ صَبًا بَلِيلٌ ذَيْلُهَا مِكَسَالُ
وَمَهَبٌ نَفْحَةٌ رَوْضَةٌ مَطْلُولَةٌ فِي جِلْهَتَيْهَا لِلنَّسِيمِ مَجَالُ
غَارَاتُهَا وَ الْأَقْحَوَانَةُ مَبْسِمٌ وَ الْآسُ صُدُغٌ وَ الْبَنْفَسُجُ خَالُ

“Hoş bir şarabın esmer dudaktan geçişi gibi akan bir ırmaktır bu. Eteği ıslak tembel kadın misali bir Sabâ rüzgârıdır bu.

İki yanında meltemin dolaştığı, ıslak bahçenin güzel kokusunun estiği yerdir bu.

*Papatya dişi, mersin ağacı zülüfü, menekşe bir beni andırırken ilanı aşk ettim ona.”*²⁸⁴

3.1.1.2. Hayvan tasvirleri

İbn Hafâce'nin ırmak, bahçe, çiçek, ağaç, dağ gibi tabiatı tasvir eden şiirleri dışında, hayvan tasvirleriyle ilgili şiirleri de vardır. O, yaptığı tablolarında tabiatın durgun nesnelere beraber at, kuş, köpek, tavşan, balık ve yılan gibi

²⁸³ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 193.

²⁸⁴ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 119; el-Mağkarî, *a.g.e.*, III, 202, 344.

canlı tasvirlerle de yer vermiştir.²⁸⁵ Dîvânında hayvan tasvirleriyle ilgili şiirleri pek çoktur. Biz çalışmamıza hayvan tasvirleriyle ilgili şiirlerinden sadece at, kuş ve yılanı tasvir eden şiirlerinden birkaç tanesini ilave ettik.

3.1.1.2.1. At

Kumral renkli bir atı tasvir ederek²⁸⁶ başladığı şiirinde İbn Hafâce, sırtında yapılan savaşlardan, harp meydanlarında onun ayağından oluşan toz bulutlarından bahsetmiş ve şiirinin sonunda onu bir kadehe ağzından çıkan köpüğü de şaraba benzetmiştir (Kâmil):

أَلْفَتْ مَعَاظِفُهُ التَّجِيعَ خَضَابَا ثَوْبَ الْعَجَاجَةِ جَيْمَةً وَ ذَهَابَا مُتَلَهَّبًا يُزْجِي الْقَتَامَ سَحَابَا فَانْقَضَ فِي لَيْلِ الْعُبَارِ شَهَابَا كَأَسْ أُنَارَ بِهَا الْمِرْزَاجُ حَبَابَا	و مُطَهِّمِ شَرِقِ الْأَدِيمِ كَأَمَّا طَرِبَ إِذَا غَتَّى الْحُسَامُ مُمَزَّقِ قَدَحَتْ يَدُ الْهَيْجَاءِ مِنْهُ بَارِقَا وَ رَمَى الْحِفَاطُ بِهِ شَيَاطِينَ الْعَدَا بَسَامُ تُغْرِ الْحَلِي تَحْسَبُ أَنَّهُ
--	--

“Derisi kızıl bir güzel vardı ki, elbisesi boğazındaki beyazın kına gibi olmasına alışmış gibidir.

Kılıç, toz bulutunun elbisesini paramparça ederken melodi çıkardığında, gelişinde de gidişinde de neşelidir.

Savaşın eli, savaş esnasında yükselen tozu önüne katıp süren alevli bir parıltı çıkarmaktaydı.

Savunma, onunla azgın düşmanları püskürtmüş ve o da toz gecesinin içine bir yıldız gibi inmişti.

*Süslü ağızıyla öyle gülümsüyordu ki karışımın kabarcıkları içinde uçuşturduğu bir şarap kadehi olduğunu sanırdın.”*²⁸⁷

Kır bir atı tasvir ettiği şiirinde²⁸⁸ ise şair, atı gece parlayan bir yıldız, çöldeki bir gulyabâniye ve süratli koşmasını da uzayan bir şimşeğe benzetmiştir (Haff):

²⁸⁵ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 117-118, 123, 82, 370, 54, 147, 377, 119-121.

²⁸⁶ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 211; en-Nuveyrî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1078.

²⁸⁷ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 211; Çevdet er-Rikâbî, a.g.e., s. 111.

رُبَّ طَرْفٍ كَالطَّرْفِ سُرْعَةَ عَدْوٍ
 إِنَّ سَرَى فِي الدُّجَى فَبَعْضُ الدَّرَارِي
 لَسْتُ أُدْرِي إِنْ قَيْدَ لَيْلَةَ أُسْرِي
 أَجْنُوبٌ تُقْتَادُ لِي مِنْ جَنِيبِ
 جَالٍ فِي أَنْجُمٍ مِنَ الْحَلِيِّ بَيْضِ
 أَشْهَبُ اللَّوْنِ أَنْقَلَتْهُ حُلِيِّ
 فَبَدَا الصُّبْحُ مُلْجَمًا بِالثُرَيَّا
 لَيْسَ يَسْرِي سُرَاهُ طَيْفُ الْخَيْالِ
 أَوْ سَعَى فِي الْفَلَا فِإِخْدَى السُّعَالِي
 أَوْ تَمَطَّيْتُهُ غَدَاةَ قِتَالِ
 أَمْ شَمَالٌ عِنَانُهَا بِشِمَالِي
 وَقَمِيصٌ مِنَ الصَّبَاحِ مُذَالِ
 حَبٌّ فِيهِنَّ وَهُوَ مُلْقَى الْجَلَالِ
 وَجَرَى الْبَرْقُ مُسْرَجًا بِالْهَلَالِ

“Hızlı koşması göz açıp kapama gibi olan nice soylu atlar var ki, hayalin tayfı bile onun geceleynin yol aldığı gibi yol kat edemez.

O, karanlıkta giderse parlayan bir yıldız, çölde koşarsa gulyabâni olur.

Bilmem ki bütün gece yolculuğumda sürülse ya da ben muharebe sabahında ona binsem.

Yanımdan esen bir güney rüzgârı mı yoksa dizgini sol elimde bulunan kuzey rüzgârı mıdır?

Zırhından yansıyan beyaz yıldızların uzun etekli bir sabah gömleğinin içersinde dolaştı .

Zırhın ağırlaştırdığı kırmızı renkli bir atı ki çulları atılmış halde onların içinde eşkin koşuyordu.

Tam bu sırada sabah Ülker yıldızıyla gemlenmiş olarak göründü ve şimşek hilâl ile eyerlenmiş olarak koştu. ”²⁸⁹

Alını beyaz kumral renkli bir atı tasvir ettiği²⁹⁰ şiirinde şair, atın rengini nar çiçeğinin rengine, kulaklarını mersin ağacının yapraklarına, alınıdaki beyazı da kadehin içindeki kabarcıklara benzetmiştir²⁹¹ (Serî‘):

وَأَشْقَرُ تُضْرَمُ مِنْهُ الْوَعَى
 مِنْ جُلْنَارٍ نَاضِرٍ لَوْنُهُ
 بِشُعْلَةٍ مِنْ شُعْلِ الْبَّاسِ
 وَأُذُنُهُ مِنْ وَرَقِ الْآسِ

²⁸⁸ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 360; el-‘Imâd el-İşfehânî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1014; en-Nuveyri, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1078.

²⁸⁹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 360.

²⁹⁰ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 123.

²⁹¹ Seyyid Nevfel, a.g.e., s. 283.

يُطْلَعُ لِلْغُرَّةِ فِي شُقْرَةٍ حَبَابَةٌ تَضْحَكُ فِي كَاسِ

“Kibir kıvılcımlarından bir kıvılcımla, harplerin kendisinden tutuşturulduğu bir kumral at vardı.

Rengi, parlak bir nar çiçeğinden, kulağı mersin ağacının yaprağındandır.

Alnına akıntı olmak üzere kumrallık içinde bir kadehin içinde gülen bir köpük çıkıyordu.”²⁹²

3.1.1.2.2. Kuş

İbn Hafâce, şiirlerinde bahçe ve ağaç tasvirleriyle beraber kuş tasvirleri de yapmıştır. Onun şiirlerinde kuşlar hoş melodileriyle bazen bir bahçeyi, bazen içki meclislerini coşturmaktadır. O, beyitlerinde bahçeyi, çiçeği, dağı ve rüzgârı kişileştirdiği gibi kuşları da kişileştirmiş, bazen de kuşun melodisinden içindeki duygularını açığa çıkarmıştır.

Uygunun yıldızların gözleriyle oynadığı bir anda, şarkılar söyleyen bir kumruyu tasvir eden İbn Hafâce, bu kumruya itina ile seçtiği lafızlardan büyümlü bir çevre ve mana bakımından ise ona bir tören alayı hazırlamıştır.²⁹³ Şair, kumruyu tasvir ettiği bu şiirinde bahçe ve rüzgârı da ön plana çıkarmıştır²⁹⁴ (Tavîl):

وَنَشْوَانَ عَنَّتُهُ حَمَامَةٌ أَيْكَةٌ
فَهَبَّ وَرِيحُ الْفَجْرِ عَطِيرَةُ الْجَنَى
وَطَافَ بِهَا وَاللَّيْلُ قَدِ رَثَ بُرْدُهُ
وَاصْغَى إِلَى لَجْنٍ فَصَبَّحَ يَهْزُهُ
تَهَشُّ إِلَيْهِ النَّفْسُ حَتَّى كَانَتْهُ
عَلَى حِينِ طَرْفِ النَّجْمِ قَدْ هَمَّ أَنْ يَكْرَى
لَطِيفَةٌ مَسَّ الْبَرْدِ طَيْبَةُ الْمَسْرَى
وَلِلصَّبْحِ فِي أُخْرَى الدُّجَى مَنَكَبٌ يَعْرَى
كَمَا هَزَّ نَشْرُ الرِّيحِ رَيْحَانَةَ سَكْرَى
عَلَى كَيْدِ نُعْمَى وَفِي أُذُنِ بُشْرَى

“Yıldızların gözleri uykuya varmak üzereyken ağaçlık kumrusunun kendisine şarkı söylediği bir sarhoş vardı.

Esti, seher yeli bitkilerin hoş kokusunu getirirken serinliğinin dokunuşu ve hoş akışı güzeldi.

²⁹² İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Gâzî)*, s. 123; el-Makkarî, *a.g.e.*, III, 202, 345; eş-Şafedî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 240, 749; el-Abbâsî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 211.

²⁹³ Muşafâ eş-Şek'a, *a.g.e.*, s. 273-274.

²⁹⁴ Yanık, *a.g.e.*, s. 66.

Gecenin elbisesi eskimiş ve karanlığın içinde sabahın omuzları soyunurken orada dolaştı.

Rüzgârın bulutlu havada bir reyhan dalını sarstığı gibi, kendisini sarsan hoş bir melodiye kulak verdi.

Rûhu, ciğerde bir ferahlık, kulakta bir müjde varmış gibi ondan hoşlanıyordu.” ²⁹⁵

Güzel bir sedâ ile öten bir kuşu²⁹⁶ ve hoş sedâsını tasvir ettiği şiirinde şair, kuşu²⁹⁷ etrafında toplanan insanlara bir şeyler anlatan bir konuşmacıya benzetmiştir (Tavîl):

وَهَاتِفَةٌ فِي الْبَانِ تُمْلِي غَرَامَهَا	وَعَلَيْنَا وَتَتْلُو مِنْ صَبَابَتِهَا صُحْفًا
عَجِبْتُ لَهَا تَشْكُو الْفِرَاقَ جَهَالَةً	وَقَدْ جَاوَبْتُ مِنْ كُلِّ نَاحِيَةٍ الْفَا
يُشْجِي قُلُوبَ الْعَاشِقِينَ أَنْيُنْهَا	وَمَا فَهَمُوا مِمَّا تَغْتَتُّ بِهِ حَرْفًا
وَلَوْ صَدَقْتُ فِيمَا تَقُولُ مِنَ الْأَسَى	لَمَا لَبِستُ طَوْقًا وَلَا خَضَبْتُ كَفًّا

“Ban ağacında, aşkını bize dikte ettirip, sevdasından bize sayfalar okuyan bir seslenici vardı.

Her taraftan bir dosta cevap verdiği halde, onun budalaca ayrılıktan şikâyet etmesine şaşırılmıştım.

Söylediklerinden bir harf bile anlamadıkları halde, iniltisi âşıkların kalplerini kederlendiriyordu.

Üzüntüsünden dolayı söylediklerinde doğru olsaydı, ne gerdanlık takınır ne de elini kına ile boyardı.” ²⁹⁸

Onun bu şiirinden anladığımız kadarıyla ban ağacındaki kuşu kendisine benzetmiş, etrafında sohbet edeceği dostları olmasına rağmen yalnızlıktan şikâyet etmesine şaşırıldığını söyleyerek özeleştiri yapmıştır.

²⁹⁵ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 82; Yanık, *a.g.e.*, s. 66-67.

²⁹⁶ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 370.

²⁹⁷ Beyitlerden anladığımız kadarıyla bu kuş kumrudur (çev.).

²⁹⁸ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 370; el-Mağkarî, *a.g.e.*, IV, 301.

3.1.1.2.3. Yılan

Şairin dîvânında at, kuş gibi hayvanları tasvir ettiği pek çok şiiri olmasına rağmen, sürünge bir hayvan olan yılanla ilgili bir şiiri vardır. O, gölün derinliklerinde yüzen bir yılanı tasvir ederken,²⁹⁹ gölü mavi bir göze, yılanı da göz bebeğine benzetmiştir (Serî):

وَ أَسْوَدٌ يَسْبَحُ فِي لُجَّةِ لَا تَكْتُمُ الْحَصْبَاءُ غُدْرَانَهَا
كَأَنَّهَا فِي شَكْلِهَا مُقَالَةٌ زَرْقَاءُ وَالْأَسْوَدُ إِسْنَانُهَا

"Derinliği çakılları gizlemeyen bir gölde yüzen bir yılan var.

*Gölün şekli mavi bir gözü, yılan ise göz bebeğini andırıyordu."*³⁰⁰

3.1.2. Şarap tasvirleri

3.1.2.1. Şarap

Endülüslü şairler de, şarap şiirlerini doğulu şairler gibi tabiat lafızlarıyla birlikte tasvir etmişlerdir.³⁰¹ Şairler şiirlerinde tabiat tasvirlerinden şaraba, şarap tasvirlerinden de tabiata geçmişlerdir. Endülüs'ün göz kamaştırıcı tabiatı karşısında şairler sarhoş olmuş, bu sarhoşluklarını da şarapla sarhoşluğa eşdeğer tutmuşlardır. Şairler kasidelerinde saçları uzun mavi gözlü ince belli bir dilbere benzettikleri tabiatı kendilerine nedîm yapmışlar, tabiatta gördükleri bazen bir ırmağı, bazen yağın yağmuru, bazen de çiçekli bir ağacı şaraba benzetmişlerdir.

İbn Hafâce ise şimşeklerin çaktığı³⁰² yağmurlu bir günü tasvir ederek başladığı kasidesine, gür dallı ağaçları gökyüzüne, çiçeklerini de yıldızlara benzeterek adeta gökyüzünü yere indirmiştir. Daha sonra yanakları al, saçları beyaz bir geline benzettiği şarap tasvirine geçmiş, şarabı kor ateşe, şarabın köpüğünü gülerken dişleri görünen kimsenin ağızına benzetmiş, yılanmış şarabı da yaşı tespit edilemeyen kocakarıya benzeterek kasidesine son vermiştir (Mutekârib):

²⁹⁹ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 363; el-'Imâd el-İşfehânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1014, 1017; el-'Abbâsî, zenci bir insanın tasvir edildiğini söylemektedir. Bkz. el-'Abbâsî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 153.

³⁰⁰ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 363; el-Mağğarî, *a.g.e.*, III, 271; İbn Sa'îd el-Mağribî, *a.g.e.*, II, 369.

³⁰¹ Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, III, 75.

³⁰² en-Nuveyrî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 20.

وَيَوْمٍ جَرَى بَرْقُهُ أَشَقْرًا
تَرَى الْأَرْضَ فِيهِ وَقَدْ فُضِّضَتْ
وَقَدْ أَطْلَعَ الرَّوْضُ مِنْ أَيْكَةِ
وَطَرَّرَ أَنْوَابَ خُضِرِ الْعُصُونِ
وَقَدْ قَبَلَ الْمَاءُ كَأْسَ الْمُدَامِ
وَشَبَّ الْمِرْزَاجُ بِهَا جَمْرَةً
عَرُوسًا تُرَى خَدَّهَا أَحْمَرًا
عَجُوزًا تَرَاحَى بِهَا عُمُرَهَا
يُلُوحُ عَلَيْهَا مَشِيبُ الْحَبَابِ

“Şimşeği bir kumral at misali, buluttan bir kıratı kovalayarak koşan bir gün var.

O günde yeri gümüşle kaplanmış, gökyüzünü de altına boyanmış görürsün.

Bahçe, gürlü dallı ağaçlardan bir gökyüzü ve çiçekten bir yıldız yükseltmişti.

Yeşil dallardan giysiler dikmiş, tepelerin başlarındaki taşları kıymetli taşlarla süslemişti.

Su, şarap kadehini öpmüş, bembeyaz dişleri olan ağzı güldürmüştü.

Karışım, nerdeyse kadehi alevlendirecek bir köz misali tutuşmuştu.

Yanağı insanı cezbeden kırmızı renkte, saç ayrımı ise beyaz görünen bir gelin misali.

Yaşının çökerttiği bu yüzden zamana nispet edilmesi zorlaşan bir kocakarı misali.

Üzerinde kabarcıklardan beyaz saçlar görünen, yaşının ilerlemesi de boyanmasını engelleyen bir kocakarı misali.”³⁰³

İbn Hafâce, şarabı güzel bir dilbere benzettiği kasidesinde ise, sevgilisini tasvir ederek, sanki onun portresini çizmiştir (Hafif):

رُبَّمَا اسْتَضْحَكَ الْحَبَابَ حَيْبًا
نَفَضْتُ لَوْنَهَا عَلَيْهِ الْمُدَامُ

³⁰³ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 298.

كَلَّمَا مَرَّ قَاصِرًا مِنْ خُطَاهُ يَتَهَادَى كَمَا يُمِرُّ الْعَمَامُ
سَلَّمَ الْعُضُنُ وَالْكَئِيبُ عَلَيْنَا فَعَلَى الْعُضُنِ وَالْكَئِيبِ السَّلَامُ

“Bazen şarabın, rengini verdiği bir sevgili kabarcıklara güler.

(Sevgili) kısa adımlarla geçtikçe, bulutun geçtiği gibi süzülür.

Fidan da kum tepesi de, selam verdi bize. Fidana da kum tepesine de selam olsun!”³⁰⁴

İbn Hafâce’yi, aşağıdaki şiirinde şarabı yine çeşitli teşbihler kullanarak tasvir ettiğini görmekteyiz. O, şarabı sırasıyla önce yanakları al olan güzel bir dilbere, güzelliğini bahçeye, gözyaşlarını da bu bahçeyi sulayan bir ırmağa, kadehi fidana, şarabı da onun çiçeğine benzetmiştir (Tavîl):

تَعَلَّقْتُهُ رِيَّانَ مِنْ خَمْرِ رِيْقَةٍ لَهُ رَشْفُهَا دُونِي وَ لِي دُونَهُ السُّكْرُ
تَرَقَّرَ مَاءٌ مُقَلَّتَايَ وَ وَجْهَهُ وَ يُذَكِّي عَلَيَّ قَلْبِي وَ وَجْتِيهِ الْجَمْرُ
فَلِي وَ لَهُ مِنْ حُسْنِهِ وَ مَدَامِعِي عَلَيَّ وَ وَجْهِي رَوْضٌ وَ فِي وَجْتِي نَهْرُ
وَ لَا عَجَبٌ أَنْ طَابَ تَشْرًا وَ هَذِهِ مَحَاسِنُهُ فِي غُصْنِ قَامَتِهِ زَهْرُ
أَرَقُّ نَسِيْبِي فِيهِ رِقَّةٌ حُسْنِهِ فَلَمْ أَدْرِ أَيُّ قَبَلَهَا مِنْهُمَا السُّحْرُ
وَ طَبْنَا مَعًا تَعْرًا وَ شِعْرًا كَأَمَّا لَهُ مَنْطِقِي تَعْرٌ وَ لِي تَعْرُهُ شِعْرُ

“Ağız suyu şarabından mest olarak ona tutuldum. O şarabı emme işi ona aitti bana değil; sarhoşluk da bana aitti ona değil.

Benim iki gözüm ve onun yüzü su gibi parlıyor, benim kalbimin ve onun yanağının üstünde kor alevleniyor.

Benim için göz yaşlarımdan yanağımda bir ırmak, onun için ise güzelliğinden yüzünde bir bahçe vardır.

Güzel koku yaymasında hiçbir tuhaflık yoktur. Zira bu fidan gibi boyunda güzelliği çiçek olan biridir.

Benim onun hakkındaki aşk şiirim onun güzelliği kadar zarif oldu. Ondandır önce, ikisinden hangisinin büyü olduğunu bilememiştim.

³⁰⁴ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Gâzî)*, s. 62; el-Makkarî, a.g.e., III, 488-489.

İkimizde ağızca ve şiirce hoş olduk. Sanki benim sözüm onun için ağız; onun ağzı da benim için bir şiir gibiydi. ”³⁰⁵

İbn Hafâce, sevgilisiyle beraber olduğu bir günü tasvir ettiği³⁰⁶ aşağıdaki şarapla ilgili kasidesinde, şarabı sevgilisine, köpüğünü çiçeğe, başka bir teşbihte ise ak saçlı bir kocakarıya, kadehte dalgalanışını ise tepeye benzetmiştir (Tavîl):

حُلِيٌّ وَ فِي صَدْرِ الْقَصِيدِ نَسِيبُ	وَ أُغِيدَ فِي صَدْرِ التَّدِيِّ لِحُسْنِهِ
وَ قَامَتِهِ نُورًا وَ قَضِيبُ	تَرَفُ بَرُوضِ الْحُسْنِ مِنْ نُورِ وَجْهِهِ
عُجُوزًا عَلَيَّهَا لِلْحَبَابِ مَشِيبُ	جَلَاهَا وَ قَدْ غَنَى الْحَمَامُ عَشِيَّةً
فَمَاءٌ وَ أَمَّا مَلُوءُهُ فَلَهَيْبُ	وَ جَاءَ بِهَا حَمْرَاءُ أَمَّا زُجَاهُهَا
فَنُورٌ وَ أَمَّا مَوْجُهَا فَكَثِيبُ	عَلَى لُجَّةٍ تَرْتَجُّ أَمَّا حَبَابُهَا
وَ مُبْتَسِمٌ لِلأُفْحُورَانِ شَنِيبُ	وَ غَازَلْنَا جَفْنُ هُنَاكَ لِتَرْجِسِ
وَ عَيْشٌ بِأَكْنَافِ الشُّبَابِ رَطِيبُ	فَلَلَّهُ ذَيْلٌ لِلتَّصَابِي سَحْبَتُهُ

“Meclisin başında güzelliğine ait bir süs ve kasidenin başında da nesîp bulunan bir dilber var.

Yüzünün aydınlığından ve boyundan oluşan bir çiçek ve bir dal dolaşır güzellik bahçesinde.

(O dilber) güvercinler akşam üstü ötüşürken üzerinde kabarcıklardan ak saçlar bulunan bir kocakarı gibi şarabı süslemişti.

Şarabı kırmızı getirmişti. Kadehi su, içi ise alevdi.

Suyun üzerinde sarsılıyordu; köpüğü bir çiçek, dalgası ise bir tepeydi.

Orada bize nergisin gözü ve papatyanın bembeyaz dişleri bize işve yapıyordu.

Allah için söylemek gerekirse, aşkın eteğini sürüklemiştim. Gençliğin kucagında yaşamak ise dirlikli bir hayattır. ”³⁰⁷

İbn Hafâce, şarapla ilgili bir başka şiirinde ise şarabın³⁰⁸ sarı rengini ve köpüğünün beyazlığını³⁰⁹ ayrıntılı olarak tasvir etmiş, şarabı genç kızın

³⁰⁵ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 353; el-Makkarî, *a.g.e.*, III, 356.

³⁰⁶ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 83.

³⁰⁷ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 83.

³⁰⁸ Mişel 'Aşî, *a.g.e.*, s. 95.

yanaklarına, köpüğünü gülümseyen bir nergise, rengini ise, akşam güneşinin suyun üzerindeki yansımaya benzetmiştir (Kâmil):

مَعْصُورَةٌ مِنْ وَجَّتِي عَذْرَاءِ	وَ شَرِبْتُهَا عَذْرَاءَ تَحَسَّبُ أَنَّهَا
وَ غَنَائِهَا وَ خَلَائِقِي التُّدْمَاءِ	حَمْرَاءُ صَافِيَةٌ تَطِيبُ بِنَفْسِهَا
مُفْتَرَةٌ عَنِ لَوْلِي الْأَنْدَاءِ	حُذَّهَا كَمَا اطَّلَعْتُ إِلَيْكَ عَرَارَةٌ
شَمْسُ الْعَشِيَّةِ فِي قَرَارِ الْمَاءِ	صَفْرَاءَ فِي بَيْضَاءَ تَحَسَّبُ أَنَّهَا

"Onu (şarabı) bâkire olarak içmiştim ki, bir bâkirenin yanaklarından sıkılmış sanırsın.

Kendini, yeterliliğini ve nedimlerin tutumlarını hoş gösteren kırmızı bir şaraptı.

Şarabı, çiğ incilerinden gülümseyen bir nergis sana bakıyormuş gibi (duru olarak) al!

*Be yaz kadehin içinde, durgun suyun içersinde akşam güneşi olduğunu sanacağın biçimde sarı şarabı al!"*³¹⁰

Bir eğlence³¹¹ meclisinde sevgilisiyle birlikte sohbet edip, şarap içen İbn Hafâce, sevgilisini kendisine meze yapmış ve şarabın vücutlarında yaptığı tesiri yavaş yavaş tasvir etmiştir (Tavîl):

حَدِيثٌ كَمَا هَبَّ التَّسِيمُ عَلَى الْوَرْدِ	وَ لَيْلٍ تَعَاظَيْنَا الْمُدَامَ وَ بَيْنَنَا
وَ أَطِيبُ مِنْهَا مَا نُعِيدُ وَ مَا نُبْدِي	نُعَاوِدُهُ وَ الْكَاسُ تَعْبَقُ مَسْكَةً
سَنَا وَ صَفَاءً مِنْ سَنَاهُ وَ مِنْ وَدِّي	وَ أَشْرَبُهَا مِنْ كَفِّهِ وَ كَأَنَّهَا
وَ تَرَجِسَةُ الْأَجْفَانِ أَوْ وَرْدَةُ الْخَدِّ	وَ تَقْلِي أَقَا حُ الثُّعْرِ أَوْ سَوْسَنُ الطَّلِي
وَ مَالًا بَعْطَفِيهِ فَمَالَ عَلَى عَضْدِي	إِلَى أَنْ سَرَتْ فِي جِسْمِهِ الرَّاحُ وَ الْكَرَى
مِنْ الْحَرِّ مَا بَيْنَ الشَّيَا مِنْ الْبَرْدِ	فَأَقْبَلْتُ أَسْتَهْدِي لِمَا بَيْنَ أَضْلَعِي
فَعَانَقْتُ مِنْهُ السَّيْفَ سُلِّ مِنَ الْغَمْدِ	وَ عَانَقْتُهُ قَدْ سُلِّ مِنْ وَشِي بُرْدِهِ

³⁰⁹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 250.

³¹⁰ Muşafâ Selâme en-Neccârî'nin neşrettiği divânda bu beyitler tek bir şiirde verilmiş, ancak şiirin son beyti yoktur. Bkz. İbn Hafâce, *Divân (en-Neccârî)*, s. 14-15; Seyyid Gâzi'nin neşrettiği divânda bu şiirin son iki beyti farklı şiirde geçmektedir. Bkz. İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 250; Mişel 'Âşî'nin, *eş-Şi'r ve'l-bî'e fi'l-Endelus* adlı eserinde ise bu şiirin birinci ve üçüncü beyti vardır ve tek şiirde verilmiştir. Bkz. Mişel 'Âşî, *a.g.e.*, s. 95;

³¹¹ 'Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 223.

“Şarap içtiğimiz ve meltemin güllerin üzerine doğru esmesi gibi, aramızda konuşmaların yapıldığı nice geceler vardı.

Kadeh, misk kokusu yayarken, ona yeniden başladık. Ondan daha güzeli ise tekrarladığımız ve açıkladığımızdı.

Şarabı onun elinden içiyordum ve sanki o gözleri kamaştırıran bir ışık, ışıktan ve sevgimden dolayı dupduruydu.

Mezem, papatya gibi dişler, zambak gibi boyunlar nergis gibi göz kapakları ya da gül gibi yanaklardı.

Nihâyet bedeninde şarap ve uyku etkisini gösterdi ve endamını yalpalattılar. O da kolumun üzerine yığıldı.

Böylece ben de sinemdeki ateşi dişlerin arasındaki soğukla söndürmeye koyuldum.

Onu nakışlı elbiselerinden soyunmuş bir şekilde kucakladım, kınından çekilmiş kılıcı kucaklamış gibi oldum.”³¹²

Soğuk bir günde şarapla ısınmak isteyen İbn Hafâce,³¹³ şiirinde soğuk havayı kadehe, şarabı da kadehi ısıtan bir ateşe benzetmiştir (Mutekârib):

كَتَبْتُ وَقَدْ خَصِرْتُ رَاخِي فَهَلْ مِنْ حَرِيْقِي لِكَاسِ الرَّحِيْقِي
وَقَدْ أَغْوَزْتُ نَارُهَا جُمَّلَةً فَلَوْلَاكَ شَبَّهْتُهَا بِالصُّدِيِّ

“Elim üşümüşken yazdım. Şarap kadehini ısıtan bir yangın var mı?

Onun ateşi, tamamen sönmüştü. Sen olmasaydın, onu dosta benzetirdim (dost edinirdim).”³¹⁴

3.1.2.2. Sâkî

İbn Hafâce, şiirlerinde şarap tasvirleriyle beraber şarapla ilgisi olan sâkî ve kadehi de tasvir etmiştir. Onun şarap şiirlerinde sâkî her zaman yakınında hazır durmakta, şairin boşalan kadehini tekrar tekrar doldurmaktadır.

³¹² İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 348-349; el-Mağkarî, *a.g.e.*, I, 689-690; Cevdet er-Rikâbî, *a.g.e.*, s. 145; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 118-119.

³¹³ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 134.

³¹⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 134; el-‘Imâd el-İşfehâni, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1014.

Şair, zenci, kambur bir sâkîyi tasvir ettiği³¹⁵ aşağıdaki kasîdesinde, sâkîyi kor haline gelmiş bir kömür yığınınına, şarabı da kabarcıklarıyla gülen bir kimseye benzetmiştir (Muctes):

وَالشَّمْسُ تَطْلُعُ غُرَّةَ	رُبَّ ابْنٍ لَيْلٍ سَقَانَا
وَالكَّأْسُ تَسْطَعُ حُمْرَةَ	فَطَلَّ يَسْنُوْدُ لَوْنَنَا
قَدْ أُوقِدَتْ مِنْهُ جَمْرَةَ	كَأَنَّه كُنْدُسُ فَحْمٍ
يَشْتَبُ جَمْرَةَ حَمْرَةَ	وَاللُّمْدَامِ مُدِيرٍ
يُقَبِّلُ الْمَاءَ نَعْرَةَ	تَضْحَا حَكَتْ عَنْ حَبَابِ
تِنَّةٍ وَأَصْفَرِفُ دُرَّةَ	فَطَلَّتْ أَخْذُ يَأْقُو
وَأَصْفَرَّتِ الشَّمْسُ زَهْرَةَ	حَتَّى تَشِيَتْ غُصْنَنَا
بِهِ مِنَ السُّقْمِ فَتْرَةَ	وَأَرْتَدُّ لِلشَّمْسِ طَرْفُ
فِيهِ وَاللَّقَطْرِ عَبْرَةَ	يَحْوُلُ لِلغَمِّ كُحْلُ

“Güneş doğarken, nice eşkıyalar bize içki sunmuştu.

Kadeh kızılığını yayarken, sâkînin rengi kararmaya başlamıştı.

Sanki o, kor haline gelmiş bir kömür yığınıydı.

Şarabın korunu alevlendiren bir sâkî vardı.

Su ağzını öperken, o (şarap) kabarcıklarıyla gülmüştü.

Yâkûtu alıp, inciyi vermeye başladım.

Nihayet, bir dal gibi büküldüm. Güneş de bir çiçek gibi sararmıştı.

Güneş, hastalanmasından dolayı sakin bir bakışla geriye bakmıştı.

*Orada buluttan bir sürme ve yağmurdan bir göz yaşı dolaşıyordu.”*³¹⁶

3.1.2.3. Kadeh

İbn Hafâce'nin şarap şiirlerinde kadeh, bazen ince belli bir dilber, bazen de zarif bir dal olarak karşımıza çıkar. Şarap da kimi zaman bir dilberin yanağı, kimi zaman da zarif dalda açan bir çiçek olup etrafa güzel kokular yayar. Şair aşağıdaki

³¹⁵ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 73; Buṭrus el-Bustânî, *a.g.e.*, III, 76.

³¹⁶ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 73.

şiiirinde³¹⁷ kadehi ince belli bir dilbere, başka bir teşbihinde ise onu zarif bir dala benzetmiştir. Şarap da bu dalda açmış kırmızı bir güldür (Muctes):

وَأَهْيَفُ قَامَ يَسْقِي وَالسُّكْرُ يَعْطِفُ قَدَّهُ
وَقَدْ تَرَّجَحَ غُضُنَا وَاحْمَرَّتِ الْكَأْسُ وَرَدَّهُ
وَأَلْهَبَ السُّكْرُ خَدًّا أَوْزَى بِهِ الْوَجْدُ زَنْدَهُ
فَكَادَ يَشْرَبُ نَفْسِي وَكَدْتُ أَشْرَبُ خَدَّهُ

“Bir ince belli dilber var ki, sarhoşluk endamını bükerken şarap sunmaya başladı.

O, bir dal gibi sallanmış, kadeh de bir gül gibi kıpkırmızı olmuştü.

Sarhoşluk, aşkın bir çakmak gibi ateşlediği yanağı tutuşturmuştu.

Nerdeyse o rûhumu içecek ve nerdeyse ben de onun yanağını içecektim.”

318

3.1.3. Eşya tasvirleri

3.1.3.1. Yay

Durgun tabiat tasvirleri yanında at, kuş gibi hayvan tasvirlerini de mükemmel bir şekilde yapan İbn Hafâce, eşya tasvirlerini de ihmal etmemiştir. Döneminin en önemli savaş araçlarından birisi olan yayı tasvir ederken³¹⁹ önce onu kıvrılarak süzülen bir yılanı, daha sonra ise kendisinden yıldızların bir ok gibi atıldığını iddia ettiği hilâle benzetmiştir (Kâmil):

عَوَجَاءُ تُعْطِفُ ثُمَّ تُرْسَلُ تَارَةً فَكَأَنَّهَا هِيَ حَيَّةٌ تَنْسَابُ
وَإِذَا انْتَحَتْ وَالسَّهْمُ مِنْهَا خَارِجٌ فَهِيَ الْهِلَالُ انْقَضَ مِنْهُ شِهَابُ

“Bükülüp sonra serbest bırakılan yay, süzülerek giden bir yılanı andırır.

*Ok kendisinden çıkarken kıvrıldığında, kendisinden parlak yıldızların atıldığı hilâlin ta kendisidir.”*³²⁰

³¹⁷ İbn Hâkân, *a.g.e.*, IV, 749; el-‘Imâd el-İşfehâni, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1016.

³¹⁸ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 354.

³¹⁹ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 361; el-Makğari, *a.g.e.*, IV, 106; el-‘Imâd el-İşfehâni, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1015; İbn Diğye el-Kelbi, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 31.

³²⁰ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 361.

3.1.3.2. Lamba

İbn Hafâce, bir gece ileri gelenlerden bir dostuyla beraberken³²¹ lambanın aydınlığıyla dostunun yüzünün aydınlığını karşılaştırmış, dostunun yüzünün Ay'ı, lambanın da kutup yıldızını aydınlattığını ifade etmiştir. Şair lambanın sönmeye yüz tutmasını da tekrar normale dönmesini de dostunun parlak alnına bağlamıştır (Kâmil):

وَأَغْرَضَاحَكَ وَجْهَهُ مِصْبَاحَهُ فَأَنْارَ ذَا قَمَرًا وَذَلِكَ فَرَقْدًا
مَا إِنْ خَبَا تَلَقَاءُ نُورِ جَبِينِهِ حَتَّى ذَكَابِذْكَائِهِ فَتَوَقَّدَا

“Aydın yüzlü biri var ki, yüzü lambasıyla gülüşür. Bu Ay'ı aydınlatmaktadır, o ise kutup yıldızını.

*Lamba, onun yüzünün aydınlığı karşısında söner sönmez dostun aleviyle tutuşup yanmaya başlar.”*³²²

3.1.3.3. Yâkût

Beyaz inciden bir kabın içindeki kırmızı yâkûtu tasvir eden İbn Hafâce,³²³ onun inci kabın içindeki durumunu sırasıyla beyaz bir çiçeğin içindeki şakâyığa, beyaz bulutun içindeki şimşeğe, suyun içindeki ateş koruna benzetmiştir (Kâmil):

قُدْسَتْ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءِ فِي حُقَّةٍ مِنْ دُرَّةٍ بَيْضَاءِ
كَشَقِيقَةٍ فِي نُورَةٍ أَوْ بَرْقَةٍ فِي مُزْنَةٍ أَوْ جَذْوَةٍ فِي مَاءِ

“Beyaz inciden bir misk kabının içindeki kırmızı bir yâkut olarak kutsalsın!

*Tıpkı beyaz bir çiçeğin içindeki şakâyık, beyaz bir bulutun içindeki şimşek veya suyun içindeki bir ateş koru gibisin.”*³²⁴

³²¹ el-Mağkarî, a.g.e., III, 489.

³²² İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 183.

³²³ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 373.

³²⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 373.

3.1.4. Diğer tasvirler

3.1.4.1. Ateş

İbn Hâfâce, tabiatta canı neyi, nasıl görmek istiyorsa tablolarına konu olarak almış ve hayal ettiği şekilde onları tasvir etmiştir. Tablolarında ana ve canlı renkleri kullanan İbn Hâfâce, tablolarındaki nesnelere ruh ve duygu da yükleyerek tablolarının canlı ve mükemmel olmasını sağlamıştır. O, tabiattaki canlı ve cansız varlıkları şiirlerinde konuşturmuş, onlarla dertleşmiş ve bu şekilde iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerini açıklamıştır. Şairin dîvânında bununla ilgili örnekler pek çoktur.

Şair, yaşadığı devirde ısınma ve aydınlanma aracı olarak kullanılan ateşi de şiirlerinde tasvir etmiştir. İbn Hâfâce, üzerine rüzgâr esip, alevlendirdiği³²⁵ bir ateşi,³²⁶ tasvir ettiği aşağıdaki şiirinde onun rüzgârla oynamasını sağa sola yalpalayan bir sarhoşa benzetmiş, külünü gökyüzüne, kıvılcımlarını da yıldızlara benzeterek adeta göğü yere indirmiştir (Recez):

فَعَادَ عَيْنَ الْجِدِّ ذَاكَ اللَّعْبُ	لَأَعْبَ تِلْكَ الرِّيحَ ذَاكَ اللَّهْبُ
فَهُوَ لَهَا مُضْطَرِمٌ مُضْطَرِبٌ	وَبَاتَ فِي مَسْرِى الصَّبَا تَصْفِغُهُ
يَهْرُ عَطْفَيْهِ هُنَاكَ الطَّرْبُ	سَامَرُهُ أَحْسَبُهُ مُتَشَبِّهًا
أَلْهَبٌ مُتَّقِدٌ أَمْ ذَهَبٌ	لَوْ جَاءَهُ مُتَّقِدٌ لَمَا دَرَى
حَيْثُ الشَّرَارُ أَعْيُنُ تَرْتَقِبُ	تَلْتَمُ مِنْهُ الرِّيحُ خَدًّا خَجِلًا
مَاءٌ عَلَيْهِ مِنْ نُجُومٍ حَبُّ	فِي مَوْقِدٍ قَدْ رَقِرَقَ الصُّبْحُ بِهِ
وَبَيْنَ جَمْرٍ خَلْفَهُ يَلْتَهَبُ	مُنْقَسِمٍ بَيْنَ رَمَادٍ أَرْزَقُ
وَإِكَدَرْتُ لَيْلًا عَلَيْهِ شُهْبُ	كَأَنَّ مَا خَرَّتْ سَمَاءٌ فَوْقَهُ

“Şu alev, o rüzgârla oynadı. Nihayet şu oyun, tamamen ciddileşti.

Rüzgâr onu, sabânın geçtiği yerde tokatlamaya başladı. Artık o alev rüzgârdan dolayı tutuşup ızdırıp duymaktadır.

Orada, coşkunun endamını yalpalattığı bir sarhoş sanarak onunla gece sohbeti yaptım.

³²⁵ ez-Zeyyât, a.g.e., s. 341.

³²⁶ İbn Hâfâce, Dîvânü İbn Hâfâce (Gâzi), s. 75.

Şayet ona bir eleştirmen gelseydi, kesinlikle onun tutuşmuş bir alev mi yoksa bir altın mı? olduğunu anlayamazdı.

Kıvılcımların gözetleyen gözler olduğu yerde, rüzgâr onun utangaç yanağını öpüyordu.

Sabahın üzerinde yıldızlardan kabarcıkların bulunduğu bir suyu döktüğü bir ocakta(ki kıvılcımların gözetleyen gözler olduğu yerde).

Mavi bir külle, arkasında ocağın alevlendiği köz arasında paylaştırılmış (kıvılcımların gözetleyen gözler olduğu yerde).

Sanki üstündeki gökyüzü yere inmiş ve geceleyin üzerine yıldızlar dökülmüştü.”³²⁷

Şair, tabiattaki canlı ve cansız varlıkları birini diğerine benzeterek tasvir etmiştir. Kadehi dilbere, geceyi kargaya, zirvesinde kar bulunan dağı yaşlı bir ihtiyara, dalların sallanışını sarhoşa vb. örnekler pek çoktur. İbn Hafâce, ateşle ilgili³²⁸ bir başka şiirinde ise, ateşin dumanını menekşeye, alevini de onun çiçeğine, bir başka teşbihinde ise dumanı zülfe ateşi de yanağa benzetmiştir (Tavîl):

يَشْبُ النَّدى فِيهِ لِسَارِي الدُّجَى نَدًا	وَ مَوْقِدِ نَارِ طَابَ حَتَّى كَأَمَّا
جَنِيًّا وَ مِنْ قَانِي شَوَاطِ لَه وَرَدًا	فَأَطَّلَعَ مِنْ دَاجِي دُخَانٍ بَنَفْسَجًا
عِدَارًا وَ مِنْ مُحَمَّرٍ جَاحِمَهَا خَدًا	إِذَا الرِّيحُ بَاسَتْ مِنْ سَوَادِ دُخَانِهَا
وَ جَالَتْ جَوَادًا فِي عَنَانِ الصَّبَا وَرَدًا	وَ ثَارَتْ قَتَامًا يَمَلُّ الْعَيْنَ أَكْهَبًا
تُقَلَّبُ مِنْ جَمْرِ الْحَدَى أَعْيُنًا رُمَدًا	رَأَيْتَ جُفُونَ الرِّيحِ وَ اللَّيْلُ إِثْمَدًا

“Bir ateş ocağı öylesine hoş hale geldi ki, sanırsın onun içinde yağmur gece yolcusuna güzel koku yayıyor.

Dumanın karanlığından yetişkin bir menekşe, koyu alevinden de ona bir gül çıkardı.

Rüzgâr, dumanının siyahından oluşan zülfünü ve ateşinin kırmızılığından oluşan yanağı öptüğü zaman,

³²⁷ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 75.

³²⁸ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 133; eş-Şafedî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 748; et-Tifâşî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, 138.

(Rüzgâr) gözü dolduran kül rengi tozu yükselttiğinde, sabânın dizginindeki doru atı dolaştırdığında,

Rüzgârın gözlerinin, gece bir sürmeyken, ateşin közünden dolayı drahomalı gözlere dönüştüğünü görürsün.”³²⁹

3.1.4.2. Göz yaşı

Göz yaşını, göz kapaklarında iken pusuda bekleyen bir askere, yanaklarından süzülürken ise onu bir orduya benzettiği şiirinde şair, göz yaşı akıtmayı cömertliğin bir alâmeti saymıştır (Basît):

رَحَلْتُ عَنْكُمْ وَ لِي فُرَادٍ تَنَقَّضُ أَضْلَاعَهُ حَيْنًا
أَجُودُ فِيكُمْ بَعْلِقِ دَمْعٍ كُنْتُ بِهِ قَبْلَكُمْ ضَمِينًا
يُثَوِّرُ فِي وَجْتِي حَيْشًا وَ كَانَ فِي جَفْنِهِ كَمِينًا

“Özlemden dolayı etrafı çatlayan bir kalbim olduğu halde, sizden ayrıldım.

Ben sizden önce cimriyken, uğrunuzda kıymetli bir göz yaşıyla cömert davranıyorum.

Göz yaşı benim yanaklarımda bir ordu misali taşıyor. Oysa onun gözünde pusudadır.”³³⁰

3.1.4.3. İlim

İbn Hafâce'nin tabiatı tasvir ettiği şiirleri dışında ahlaki öğütler veren şiirleri de mevcuttur. O, aşağıdaki şiirinde, “ya öğrenci ya da alim olarak yaşa!” diyerek bizi ilim öğrenmeye teşvik etmiş,³³¹ cahilliğin ise değersizliğin bizzat kendisi olduğunu söylemiştir (Muctes):

عَشْرُ طَالِبًا أَوْ عَلِيمًا فَالْحَهُلُ عَيْنِ الْمُحِطِّ
وَلَا يَصُوكُّكَ يَأْسٌ عَنْ نَيْلِ أَشْرَفِ حُطَّةٍ
فَمَبْدَأُ النَّارِ سِقْطٌ وَ أَوَّلُ الْخَطِّ نُقْطَةٌ

³²⁹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Gâzî)*, s. 133.

³³⁰ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Gâzî)*, s. 340; el-Mağkarî, *a.g.e.*, I, 688.

³³¹ İbn Dihiye el-Kelbî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 31.

“Ya öğrenci ya da âlim olarak yaşa! Zira cehalet, değersizliğin ta kendisidir.

Hiçbir ümitsizlik, seni en şerefli bir işi elde etmekten alıkoymasın!

Çünkü, ateşin başlangıcı bir kıvılcım, çizginin başladığı yer de bir noktadır”³³²

3.1.4.4. Sır

İbn Hafâce'nin bize ahlakî öğütler verdiği bir diğer şiiri ise sır tutmayla ilgilidir. Şair, bu şiirinde, sır tutmanın mutluluğa, ifşâ etmenin ise pişmanlığa sebep olacağını,³³³ bu nedenle kendisine güvenilmeyen kişilere sır verilmemesi gerektiğini söylemiştir (Kâmil):

لَا تُودِّعَنَّ وَلَا الْجَمَادَ سَرِيرَةً فَمِنَ الصَّوَامِتِ مَا يُشِيرُ فَيَنْطِقُ
وَإِذَا الْمَحْكُ أَدَاعَ سِرًّا أَخْ لَهُ فَانظُرْ فَدَيْتَكَ مَنْ تَرَاهُ يُؤْتِقُ

“Cansız varlık da olsa, sırrını verme! Çünkü, dilsizlerden de işaret edip konuşanlar vardır.

Güvenilmeyen kimse, arkadaşının sırrını yaydığı zaman –sana canım feda-güvenilir gördüğün kimseye bak!”³³⁴

3.1.4.5. Hamam

İbn Hafâce tabiat tasvirleri dışında şiirlerine hamamı da eklemeyi ihmal etmemiştir. Hamamı tasvir ettiği³³⁵ aşağıdaki şiirinde şair, hamamı önce cehenneme, daha sonra da hamamdan zevk alındığı için onu cennete benzetmiştir (Serî’):

أَهْلًا بَيْتِ النَّارِ مِنْ مَنْزِلِ شَيْدِ لِبْرَارٍ وَفُجَّارِ
نَقَصِيذُهُ مُتَمَسِّبِي لَذَّةِ فَتَدْخُلُ الْجَنَّةَ فِي النَّارِ

“İyiler ve kötüler için yapılan bir ev olan ateş evine hoş geldiniz!

³³² İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 362.

³³³ el-Vaṭvât, *Ğuraru'l-ḥaşâişi'l-vâdiha*, <http://www.alwaraq.com>, s. 97.

³³⁴ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 62.

³³⁵ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 373; el-‘Imâd el-İşfehâni, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1018; en-Nuveyrî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 122.

*Tat almayı isteyerek ona gidip, ateşin içindeki cennete gireriz.”*³³⁶

3.2. Övgü

Şairin divânında Mulûku’-Tavâif’in krallarını metheden şiirin bulunmadığını, methiyelerinin daha çok şairin şiir yazmaya ara verdikten sonra tekrar şiire dönmesini sağlayan Murâbit emîri Yûsuf b. Tâşfîn başta olmak üzere emir, vezir ve kadılara ait olduğunu, bu kişilerin de yakın arkadaşları ve hocaları veya meclislerde tanıştığı kimseler olduğunu daha önce söylemiştik. Onun aşağıdaki methiyesini ise kimin için söylediği belli değildir. Ancak diğer şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de teşbihler mükemmel ve yerindedir. O, bu şiirinde yüzü ve sesi güzel bir genci³³⁷ methetmiş, onun güzelliğini Yûsuf (a.s.)’a, sesini de Dâvut (a.s.)’a benzetmiştir (Kâmil):

أَمْسَى يُقِرُّ لِحُسْنِهِ بَدْرُ الدُّجَى وَ غَدَا يَذُوبُ لِلْحَنِهِ الْجُمُودُ
فَإِذَا بَدَا فَكَأَنَّهَا هُوَ يُوسُفُ وَإِذَا شَدَا فَكَأَنَّهَا هُوَ دَاوُدُ

“Karanlık gecenin dolunayı, onun güzelliğinden hareketsizleşti ve onun melodisinden kaya erimeye başladı.

*Göründüğünde sanki bir Yûsuf (a.s.), şarkı söylediğinde de sanki bir Dâvut (a.s.)’tu.”*³³⁸

3.3. Mersiye

Endülüslü şairler mersiye şiirlerinde, sıkıntılı ve kederli durumlarını tabiat şiirleriyle ifade etmişler, tabiatı, tasvir ederlerken özlem ve acılarını da dile getirmişlerdir.³³⁹ Bu mersiye şiirlerinde şairler, hafif bir manevra ile mersiyeden tabiatın neşeli tablosuna geçmeyi başarmışlardır.³⁴⁰ Ayrıca Endülüslü şairler mersiye şiirlerini nesib ve şarapla beraber nazmetmişlerdir. Bu buluşun sahibi de İbn Hafâce’dir.³⁴¹

³³⁶ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 373.

³³⁷ el-İmâd el-İşfehânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1014.

³³⁸ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 371.

³³⁹ Muştafâ eş-Şek’a, *a.g.e.*, s. 353.

³⁴⁰ Yanık, *a.g.e.*, s. 39.

³⁴¹ Yanık, *a.g.e.*, s. 43-44.

Şair aşağıdaki mersiyesini tabiat tasvirleriyle beraber sunmuş, gözyaşlarını bir ırmağa, sızlanışını da titreyen bir dala benzetmiştir. Şair, hem akran ve kardeşlerinin ölümü hem de daha sonraları gençlik günlerini beraber geçirdiği, Vezîr Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Rabî‘a (ölm. 487/1094)’nın vefatıyla sarsılmış, acı ve kederle aşağıdaki mersiyesini inşâd etmiştir³⁴² (Kâmil):

وَبِكُلِّ خَدِّ فَيْكَ جَدْوَلُ مَاءٍ	فِي كُلِّ نَادٍ مِنْكَ رَوْضُ ثَنَاءٍ
تَحْتَ الْبُكَاءِ وَرَيْةُ الْمُكَّاءِ	وَلِكُلِّ شَخْصٍ هِزَّةُ الْعُضْنِ النَّدِيِّ
أَسْفًا عَلَيْكَ لَمَطَّلَعَ الْأَنْوَاءِ	يَا مَطَّلَعَ الْأَنْوَارِ إِنَّ بِمُقَاتِلِي
يَمْشِي وَالْأَمَّاءُ مَوْعِدٌ لِلْقَاءِ	وَكَفَى أَسِيرٌ أَلَّا سَفِيرٌ بَيْنَنَا
ثَوْبَ الشَّبَابِ وَحَلِيَةَ النَّبَلَاءِ	فِيمَ التَّجْمُلِ فِي زَمَانِ بَزْنِي
وَ عَطَّلْتُ إِلَّا مِنْ حُلِيِّ بُكَاءِ	فَعَرِيْتُ إِلَّا مِنْ فِتَاعِ كَابَةِ
أَوْ رَسَمِ دَارِ لِلصَّبْدِيقِ خَلَاءِ	فَإِذَا مَرَرْتُ بِمَعْهَدِ لَشَبِيَّةِ
كَالْعَيْمِ رَقٌّ فَجَالِ دُونَ سَمَاءِ	جَالَتْ بِطَرْفِي لِلصَّبَابَةِ عَبْرَةً
تَنْدَى مَاقِيهِ وَبَيْنَ دُعَاءِ	وَ رَفَعْتُ كَفِّي بَيْنَ طَرْفِ خَاشِعِ
أَسْتَنْزِلُ الرَّحْمَى مِنَ الْخَضْرَاءِ	وَ بَسَطْتُ فِي الْعَبْرَاءِ خَدِّي ذَلَّةً
قَدْ كَانَ سَابِقَ حَلْبَةِ النَّجْبَاءِ	مُتَمَلِّمًا أَلْمَا بِمَضْرَعِ سَيْدِ
كَفِّي بِحَبْلِي عِصْمَةً وَ رَجَاءِ	لَا وَالَّذِي أَعْلَقْتُ مِنْ تَقْدِيسِهِ
ذُخْرِي لِيَوْمِي شِدَّةً وَ رَخَاءِ	وَ خَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَعْلَمُ أَنَّهُ
بِأَبِي مُحَمَّدٍ الْمَحَلِّ النَّثَائِي	لَا هَزْنِي أَمَلٌ وَقَدْ حَلَّ الرَّدَى

"Her mecliste adına bir övgü bahçesi, her yanakta senin uğrunda bir su kanalı var.

Her şahista ağlamanın ardında ıslak dalın titremesi ve çoban aldatan kuşun iç çekişi var.

Ey ışıkların kaynağı! Kuşkusuz gözümde, sana olan üzüntüden dolayı yağmurların kaynağı var.

Aramızda bir elçinin olmayışı, bir de buluşma sözü bulunmaması, bana üzüntü olarak yeter.

³⁴² İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Gâzî)*, s. 178.

Gençlik elbisesini ve soylu kişilerin süsünü benden alan bir zamanda, bu süslenmek niye?

İşte ben de keder elbiseleri dışında her şeyi çıkardım. Ağlama süsü dışında bütün süslerden yoksun kaldım.

Gençlerin toplandığı yerlere ya da dostumun ıssız evine uğradığım zamanlarda,

Aşk yüzünden gözümde incelip göğün altında dolaşan bulut misali bir gözyaşı dolaştı.

Pınarları nemlenen, pür dikkat bir gözle dua arasında, ellerimi kaldırdım.

Acizliğimi göstermek için yanağımı toprağa yasladım, gökten rahmet inmesini isteyerek,

Soylu kişilerin öncüsü olan bir efendinin ölümüne duyduğum üzüntüden dolayı diz üstü çökerek,

And olsun kendisini kutsamak için ellerimi masumluk ve ümit ipleriyle bağladığım varlığa,

(And olsun ki) dar günümde ve geniş günümde dirliğim olduğunu bilerek huzurunda yakardığım varlığa.

Ölüm Ebû Muhammed'i o uzak yere götürmüşken, beni hiçbir arzu sarsmadı." 343

İbn Hafâce bir başka mersiyesinde ise, kardeş ve dostlarıyla beraber gençlik yıllarını geçirdiği yerleri tamamen yok eden bir sel neticesinde, ayrıca kardeşlerini ve dostlarını da kaybetmesinden dolayı üzüntülü durumunu şu şekilde dile getirmiştir³⁴⁴ (Tavîl):

وَمَا رَفَعُوا غَيْرَ الْقُبُورِ قَبَابَا	أَلَا عَرَسَ الْإِخْوَانَ فِي سَاحَةِ الْبَلَى
كَمَا ضَرَبَتْ رِيحُ الشَّمَالِ شَهَابَا	فَدَمَعٌ كَمَا سَحَّ الْعَمَامُ وَ لَوْعَةٌ
تَلَدَّدَتْ فِيهَا حَيْثَةٌ وَ ذَهَابَا	إِذَا اسْتَوْقَفْتَنِي فِي الدِّيَارِ عَشِيَّةً

³⁴³ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 178-179; ayrıca ilk beş beyit ve çevirisi için bkz. Yanık, *a.g.e.*, s. 40-41.

³⁴⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 177; İbn Hâkân, *a.g.e.*, IV, 750; el-Makḳârî, *a.g.e.*, I, 677-678.

أَكْرَهُ بِطَرْفِي فِي مَعَاهِدِ فِتْيَةٍ تَكَلَّمْتُهُمْ بِبَيْضِ الْوُجُوهِ شَبَابَا
 فَطَالَ وَقُوفِي بَيْنَ وَجْدٍ وَزَفْرَةٍ أَنَادِي رُسُومًا لَا تُحِيرُ جَوَابَا
 وَقَدْ دَرَسْتُ أَحْسَامَهُمْ وَدِيَارَهُمْ فَلَمْ أَرَ إِلَّا أَقْبَرًا وَيَابَا
 وَحَسْبِي شَجْوًا أَنْ أَرَى الدَّارَ بَلَقَعَا خَلَاءَ وَأَشْلَاءَ الصَّدِيقِ تُرَابَا

“Hey! Kardeşlerim o silik yerlerin alanında düğün yaptılar da ama mezarlar dışında kubbeler dikmediler.

Şimdi ise tıpkı bulutun boşalttığı gibi bir göz yaşı var (gözümde) ve tıpkı kuzey rüzgârının göktaşını tutuşturduğu gibi bir ateş var (yüreğimde).

Anılar beni bir akşam üstü bu diyarda durdurduğunda gidip gelerek sağa-sola bakınıp durdum.

Daha yüzlerinde tüy bitmemiş gençler olarak ağıt yaktığım gençlerin anılarının geçtiği yerlere tekrar tekrar göz gezdiriyorum.

Cevap veremeyen kalıntılara seslenerek coşku ve iç çekme arasında duruşum sürüp gitti.

Onların cesetleri de yurtları da yok olmuştu. Bu yüzden sadece kabirler ve harabeler görebildim.

Evleri boş ve ıssız, arkadaşların cesetlerini toprağa dönüşmüş görmek bana keder olarak yeter.”³⁴⁵

İbn Hafâce, adanın kıyısında bulunan bir ormanın kenarında oturup, yanaklarını beraber çimenlere koyduğu sevgilisinin ölümünden sonra, onunla beraber geçirdiği günleri ve onun güzelliğini hatırlamış ve duygularını şu şekilde ifade etmiştir³⁴⁶ (Tavîl):

³⁴⁵ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Ğâzî)*, s. 177-178; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 122-123.

³⁴⁶ İbn Hâkân, *a.g.e.*, IV, 754.

وَقَدْ أَذْكَرْتَنِي الْعَهْدَ بِالْأُنْسِ أَيُّكَةً
 وَ أَكْبَيْتُ أَبْيَكِي بَيْنَ وَجْدٍ أَظْلَنِي
 وَأَنْشَقُ أَنْفَاسَ الرِّيحِ تَعْلُلًا
 وَ لَمَّا عَلَتْ وَجْهَ النَّهَارِ كَابَةً
 عَطَفْتُ عَلَى الْأَجْدَاثِ أَجْهَشُ تَارَةً
 وَ قُلْتُ لِمُعْفٍ لَا يَهْبُ مِنْ الْكَرَى
 لَقَدْ صَدَعَتْ أَيْدِي الْحَوَادِثِ شَمَلْنَا
 فَأَذْكَرْتَهَا نَوْحَ الْحَمَامِ الْمُطَوِّقِ
 حَدِيثٍ وَ عَهْدٍ لِلشَّيْبَةِ مُخْلِقِ
 فَأَعْدَمُ فِيهَا طِيبَ ذَاكَ التَّنَشُّقِ
 وَ دَارَتْ بِهِ لِلشَّمْسِ نَظْرَةٌ مُشْفِقِ
 وَ أَلْنِمُ طَوْرًا تُرْبَهَا مِنْ تَشْوِقِ
 وَ قَدْ بَتُّ مِنْ وَجْدٍ بَلِيلِ الْمَارِقِ
 فَهَلْ مِنْ تَلَاقٍ بَعْدَ هَذَا التَّفَرُّقِ

“Ağaçlık bana birlikte geçirdiğimiz zamanı hatırlattı. Ben de ona (ağaca) gerdanlık takınmış güvercinin feryadını hatırlattım.

Ben de bana yeniden galip gelen coşku ve yenilenen gençlik anısı arasında yere kapanıp ağlamaya başladım.

Avunmak için rüzgârların nefeslerini içime çekiyordum fakat onlarda o güzel nefesin kokusunu alamıyordum.

Gündüzün yüzüne bir tase çöküp de ve Güneş'in şefkatli bakışı ona çevrilince,

Bazen gözlerim dolarak bazen de özlemden topraklarını öperek mezarların üzerine eğildim.

Hasret yüzünden uykusuz bir gece geçirmiş olduğum halde, uykudan hala uyanmayan yatan kimseye dedim ki:

Felaketlerin eli bizim birliğimizi darmadağın etti. Artık bu ayrılıktan sonra bir buluşma var mı?”³⁴⁷

İbn Hafâce yaklaşık altmış yaşına kadar tabiatın câzibesine kapılan, hayatı şarapla beraber tasvir eden, bazen bir ağacın gölgesinde bazen bir nehir kıyısında bazen de bir kayık üzerinde zevk ve eğlence içinde şiirler nazm ederek yaşamış bir şairdir.³⁴⁸ Altmış yaşından sonra ise geçmiş yıllarına pişmanlık duyarak zahidane bir hayat yaşamıştır.³⁴⁹ Yakın dostlarının birer birer ölümü onu hayatta

³⁴⁷ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 226; el-‘Imâd el-İşfehâni, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1016.

³⁴⁸ Muştafâ eş-Şek‘a, a.g.e., s. 63.

³⁴⁹ Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 113.

yalnız bırakmış ve kendisinin de ihtiyarlaması sebebiyle öleceğini düşünerek, ölmeden kısa süre önce mezar taşına yazılması için şu mersiyeyi söylemiştir³⁵⁰

(Tavîl):

عَلَى جَدَّتِي أَوْ نَظْرَةَ لِتَرْحُمِ	خَلِيلِي هَلْ مِنْ وَقْفَةٍ لِتَأْلَمِ
وَ هَلْ بَعْدَ بَطْنِ الْأَرْضِ دَارُ مُخَيِّمِ	خَلِيلِي هَلْ بَعْدَ الرَّدَى مِنْ نَيْبَةٍ
فَمَنْ مَرَّ بِي مِنْ مُسَلِّمٍ فَلْيَسَلِّمْ	وَ إِنَّا حَيِّنَا أَوْ رَدِينَا لِإِخْوَةٍ
أَلَا عَمَّ صَبَاحًا أَوْ يَقُولَ أَلَا اسَلِّمْ	وَ مَاذَا عَلَيْهِ أَنْ يَقُولَ مُحَيِّيًا
فَعَاجَ عَلَيْهَا مِنْ رُفَاتٍ وَ أَعْظَمِ	وَ فَاءَ لِأَشْلَاءٍ كَرُمْنَ عَلَى الْبَلَى
وَ يَذْرِفُ طَوْرًا دَمْعَةً الْمُتَرْحِمِ	يُرَدِّدُ طَوْرًا آهَةَ الْحُزْنِ عِنْدَهَا

“Dostlarım! Kabrimin başında acı çekerek durur veya merhamet dileyerek bakar mısınız?

Dostlarım! Ölümünden sonra şerefli bir iş ve yerin altından sonra, bir istirahatgâh var mı?

Yaşasak da ölsek de şüphesiz kardeşiz. Öyleyse Müslüman her kim bana uğrarsa, selam versin!

Beni selamlayarak “iyi sabahlar” veya “sağlıcakla kal” demesinden ne çıkar?

Eskimiş kemiklere cömert davranan ve kendileri de toz ve kemik olmaya yüz tutmuş olan uzuvlara karşı vefa borcu olarak,

Onların yanında, bazen üzüntü âhlarını tekrarlayarak bazen de acıyan kişinin göz yaşlarını dökerek (böyle davransın!).”³⁵¹

İbn Hafâce'nin dîvânında bir şiiri dışında yaşadığı dönemin siyasi olaylarını anlatan hiç şiir yoktur. O Mulûku't-Ṭavâif döneminin krallarından ve siyasi olaylardan sürekli uzak durmuştur. Hatta İspanyolların 478/1085 yılında Belensiye'yi işgal ederek, halkına zulüm yaptıklarında ve daha sonraki yıllarda buranın kadısı Ebû Ca'fer b. el-Ceḥḥâf'ı (ölm. 488/1095) ateşte yaktıklarında³⁵²

³⁵⁰ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 363; Muştafâ eş-Şek'a, a.g.e., s. 63; eş-Şafedî, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 161; İbnu'l-'Abbâr, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 26.

³⁵¹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 363; şiir ve çevirisi için bkz. Er, “İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 113.

³⁵² “İbn Hafâce”, <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>

dahi sessizliğini sürdürmüştür. O, sadece Belensiye'nin tekrar geri alınışının onuncu yılında 495/1102 Hıristiyanların terk ederlerken yakıp yıktıkları Belensiye'nin durumunu anlatan bir şiiriyle etkinliklere katılmıştır³⁵³ (Kâmil):

عَائْتُ بِسَاحَتِكَ الْعِدَى يَا دَارُ وَ مَحَا مَحَاسِنِكَ الْبَلَى وَ النَّارُ
وَ إِذَا تَرَدَّدَ فِي جَنَابِكَ نَاطِرُ طَالَ اعْتِبَارُ فِيكَ وَ اسْتِعْيَارُ
أَرْضٌ تَقَادَفَتْ الْخُطُوبُ بِأَهْلِهَا وَ تَمَخَّضَتْ بِخَرَابِهَا الْأَقْدَارُ
كَتَبْتُ يَدُ الْحَدَثَانِ فِي عَرَصَاتِهَا لَا أَنْتِ أَنْتِ وَ لَا الدِّيَارُ دِيَارُ

“Ey yurt! Düşmanlar senin sahanı bozmuş. Yıkıp yakmak senin güzelliklerini silmiş.

Yanında bakan bir kimse gezindiği zaman saygınlığı ve göz yaşı uzun sürüyor.

Felaketlerin halkını derbeder ettiği ve harap olmasına kaderin sancı çektiği bir toprak.

*Gece ve gündüzün eli, onun meydanlarında ne sen, sensin ve ne diyar, diyardır! diye yazdı.”*³⁵⁴

3.4. Özlem

Daha önce şairin altmış yaşına kadar şarap, kadın vb. zevku sefa içinde bir hayat sürdürdüğünü; altmış yaşından sonra ise zevk ve eğlenceyi bırakıp, gençlik yıllarına ağlayarak zahidâne bir hayat yaşadığını söylemiştik. Şair altmış yaşından sonra zühdünü ve eğlenceyle geçirmiş olduğu gençlik yıllarına duyduğu pişmanlığı anlatan şiirler nazmetmiştir.³⁵⁵

İbn Hafâce'nin kendi ifadesine göre, uyku tutmadığı bir gece, geçmiş günlerine dalmış,³⁵⁶ geçmiş yıllarının bir eğlenceden ibâret olduğunu anlayarak gençlik yıllarına duyduğu özlemle göz yaşları arasında aşağıdaki kasidesini inşâd

³⁵³ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 354; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 115-116.

³⁵⁴ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 354; el-Mağkarî, *a.g.e.*, IV, 455; İbn Bessâm, *a.g.e.*, 1/3, 100.

³⁵⁵ Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 122-123.

³⁵⁶ İbn Hafâce, *Dîvânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 64.

etmiştir.³⁵⁷ Onun dağı tasvir ettiği kasîdesinde dağı sarıklı, hikmet sahibi bir alime benzettiği gibi bu kasîdesinde de onun aynı düşünceyle güvercinle konuştuğunu ve bulutları da duygularına tercüman olmasını istediğini görüyoruz (Vâfir):

وَطَارِحْنِي بِشَجْوِكَ يَا حَمَامُ	أَلَا سَاجِلٌ دُمُوعِي يَا غَمَامُ
وَنَادَيْتَنِي وَرَائِي هَلْ أَمَامُ	فَقَدْ وَفَيْتَهَا سِتِّينَ حَوْلًا
هُنَاكَ وَمِنْ مَرَاضِعِي الْمُدَامُ	وَ كُنْتُ وَمِنْ لُبَائِي لِيَّتِي
فَيُنْكِرُنَا وَيَعْرِفُنَا الظَّلَامُ	يُطَالِعُنَا الصَّبَاحُ بِبَطْنِ حُزْوَى
فَمَاذَا بَعْدَنَا فَعَلَّ البِشَامُ	وَ كَانَ بِهِ البِشَامُ مَرَّاحُ أُنْسِ
يُؤَلِّ بِهِ عَلَيَّ يَأْسِ أَوَامُ	فِيَا شَرَّخَ الشُّبَابِ أَلَا لِقَاءُ
عَلَيَّ أَفْيَاءِ سَرَّحَتِكَ السَّلَامُ	وَ يَا ظِلَّ الشُّبَابِ وَ كُنْتُ تَنَادَى

“Ey bulut, sen göz yaşlarımla yarış! Ve sen de ey güvercin, üzüntünü benimle paylaş!”

Hayatımın altmış yılını geride bıraktım ve o yıllar bana arkamdan “daha ilerisi var mı?” diye seslendiler.

O zamanlar Lubeynâ, arzularımdan, şarap ise süt annelerimden di.

Batn Huzvâ’da sabah bizi görüp yadırgardı. Bizi karanlık tanırıdı.

Pelesenk ağacı can yoldaşımızdı. Pelesenk ağacı acaba bizden sonra ne yaptı?

Ey gençliğin baharı! Ümitsizliğe su serpecek bir buluşma var mı?

Ey gençliğin gölgesi! Sen de tazeydin. Yapraklarının gölgesine selam olsun!”³⁵⁸

3.5. İhtiyarlık

İbn Hafâce yakın dostlarının ölümü nedeniyle yalnızlığını, ihtiyarlığın vermiş olduğu acı ve sıkıntıları şiirlerinde, dostlarıyla beraber geçirdiği gençlik günlerini yâd ederek gidermeye çalışmıştır.

³⁵⁷ İbn Hâkân, a.g.e., IV, 741; Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 123; el-‘Imâd el-İşfehâni, a.g.e., <http://www.alwaraq.com>, s. 1017-1018; İbn Dîhye el-Kelbî, *el-Muṭrib min eş‘âr ehli’l-Mağrib*, <http://www.alwaraq.com>, s. 32.

³⁵⁸ İbn Hafâce, *Divânü İbn Hafâce (Gâzi)*, s. 64-65; ayrıca şiir ve çevirisi için bkz. Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 123.

Ebu'l-'Arab 'Abdulvehhâb b. Muhammed et-Tüçîbî el-Belensî bir gün İbn Hafâce'yle beraberken, o sırada 81 yaşında olan İbn Hafâce'ye durumunu sormuş, o da cevâben aşağıdaki şiirini inşâd etmiştir³⁵⁹ (Remel):

لَا بِنِ إِحْدَى وَ تَمَانِينَ سَنَةً	أَيُّ أُنْسٍ أَوْ غِذَاءٍ أَوْ سِنَةٍ
طَالَمَا جَرَّ صَبَاهُ رَسَنَةً	قَلَّصَ الشَّيْبُ بِهَا ذَيْلَ امْرِئٍ
تُسَخِّنُ الْعَيْنَ وَ أُخْرَى حَسَنَةً	تَارَةً تَخْطُوبِهِ سَيِّئَةً

“Seksen bir yaşındaki birisi için hangi sohbetten, hangi gıdadan, hangi uykudan söz ediyorsun!

Gençliğin yularını uzun süre çektiği kişinin eteğini, o ömür süresince ihtiyarlık büzmüştü.

“Bazen gözleri ağlatan bir kötülük, bazen de bir iyilik onu sürüklüyordu.”

360

İbn Hafâce'nin geçip giden gençliğine üzüldüğü³⁶¹ ve geceyi bir bineğe benzettiği aşağıdaki şiirinden: onun istek ve arzulardan yoksun bir ihtiyar olduğunu, ihtiyarlığın acı ve sıkıntılarını, gençlik günlerini yâd ederek hafiflettiğini anlıyoruz (Tavîl):

فَأَرْسَلْتُ فِي أَعْقَابِهِ نَظْرَةً عَبْرِي	أَمَا وَ شَبَابٍ قَدْ تَرَامَتْ بِهِ النَّوَى
فَأَصْبَحْتُ فِي أَرْضٍ وَقَدْ بَتُّ فِي أُخْرَى	لَقَدْ رَكِبْتُ ظَهَرَ السُّرَى بِبِي نَوْمَةً
فَتَلَهُوْا وَلَا سَمْعَ تَطُّورٍ بِهِ بُشْرَى	فَهَا أَنَا لَا نَفْسٌ تَخْفُ بِهَا الْمُنَى
تَأَوَّهْتُ مِنْ شَكْوَى تَأَمَّلْتُ عَنْ شَكْوَى	أَقْلَبُ جَفْنَا لَا يَجِفُّ فَكُلَّمَا

“Ayrılığın bırakıp gittiği ve ardından yaşlı gözlerle baktığım gençliğe yemin olsun!

Uyku, gecenin sırtına beni bindirmişti. Bu nedenle bir yerde sabahlamış, bir diğer yerde gecelemiştim.

Ne nefsi arzuları beğenip eğlenen, ne de kulağı bir müjde ile sevinen ben,

³⁵⁹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 355; el-Makḳarî, *a.g.e.*, IV, 328; İbnu'l-'Abbâr, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 26.

³⁶⁰ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 355.

³⁶¹ İbn Hâkân, *a.g.e.*, IV, 755; el-'Imâd el-İşfehânî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 1016.

Kurumayan bir gözü döndürüyorum ve bir şikayetten dolayı âh! çektikçe şükür dolu günleri düşünüyorum. ”³⁶²

3.6. Hiciv

Endülüs'te başlangıçta doğuyu taklit şeklinde başlayan hiciv (yergi) şiirleri, Hilâfet döneminde kabilelerin seçtiği valiler etrafında toplanan şairlerin, kendi kabilelerini övüp, diğerlerini hicvetmeleri sonucu büyük bir gelişme göstermiştir. Hicvin asıl gelişmesi ise siyasi kavga ve mücadelelerle dolu olan Mulûku't-Tavâif döneminde olmuştur. Bu dönemde kralların saraylarına kadar giren şairlerin, kralların birbirleriyle olan siyasi mücadelelerine şairlerde katılmış, atıyyeler karşılığında hiciv şiirleri nazmetmişlerdir. Bu dönemde Endülüs'ü karış karış gezen, atıyyeler karşılığında hiciv nazmeden şairlerinde kuşkusuz hicvin gelişmesinde rolü büyük olmuştur. Murâbitlar döneminde ise emirlerin fukaha ve alimlerle daha çok ilgilenmeleri şairlerin tepkisine neden olmuştur. Şairler, din kisvesi altında emirlere yakın olmaya ve yardımlar elde etmeye çalışan iki yüzlü olanları da şiirlerinde hicvetmişlerdir.³⁶³

İbn Hafâce de aşağıdaki şiirinde ilmini ve dindarlığını gösterip fırsat kollayan din adamlarıyla alay ederek³⁶⁴ onları hicvetmiştir (Kâmil):

دَرَسُوا الْعُلُومَ لِيَمْلِكُوا بِجِدَالِهِمْ فِيهَا صُدُورَ مَرَاتِبٍ وَ مَجَالِسِ
وَتَزَهَّدُوا حَتَّى أَصَابُوا فُرْصَةً فِي أَخْذِ مَالٍ مَسَاجِدٍ وَ كُنَائِسِ

“Onlar tartışmalarıyla makam ve meclislerin baş köşelerin ele geçirmek için ilim tahsil etmişlerdi.

Câmilerin ve kiliselerin mallarını elde etmek için fırsat bulana kadar dindar olmuşlardı. ”³⁶⁵

İbn Hafâce, aşağıdaki beyitlerinde ise sakallı bir kimseyle alay ederek³⁶⁶ yüzünü kibleye, sakallarının yüzünde oluşturduğu şekli de mihrâba benzetmiştir (Kâmil):

³⁶² İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 148.

³⁶³ Çınar, *Endülüs'te Mulûku't-Tavâif Dönemi Edebi Çevresi (392-424/1031-1090)* (Basılmamış Doktora Tezi), s. 118-128.

³⁶⁴ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 366; Muştafâ eş-Şek'a, a.g.e., s. 91.

³⁶⁵ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ğâzi)*, s. 366; şiir ve çevirisi için bkz. Er, “İki Endülüs Şairi: İbn ‘Ammâr ve İbn Hafâce”, *DTCFD*, cilt: XXXV, sayı: 2, s. 111.

مَا لِلْعِذَارِ وَكَانَ وَجْهُكَ قِبْلَةً قَدْ خَطَّ فِيهِ مِنَ الدُّجَى مِحْرَابًا
وَإِذَا الشَّبَابُ وَكَانَ لَيْسَ بِخَاشِعٍ قَدْ خَرَّ فِيهِ سَاجِدًا وَ أَنَابَا
وَ لَقَدْ عَلِمْتُ بِكَوْنِ تُعْرِكَ بَارِقًا أَنْ سَوْفَ يُزْجِي لِلْعِذَارِ سَحَابًا

“Yüzün bir kible olduğu halde, o sakal da ne! Onda gecenin karanlıklarından bir mihrap çizmiş.

Hayret! Gençler başlarını eğmezken, secde ve tövbe ile yere kapanmıştı.

Dişlerinin şimşek gibi parlamasıyla, bulutları sakalına doğru götüreceğini anlamıştım.”³⁶⁷

Yine sakalla ilgili bir başka şiirinde İbn Hafâce, sakalı yeni çıkan bir kimseyle alay etmiş,³⁶⁸ sakalı su ve yağmur girmemesi için çadırın etrafında açılan bir çukura benzetmiştir³⁶⁹ (Kâmil):

أَقْوَى مَحَلٍّ مِنْ شَبَابِكَ أَهْلٌ فَوَقَفْتُ أُنْدُبُ مِنْهُ رَسْمًا عَافِيَا
مَثَلِ الْعِذَارِ هُنَاكَ نُؤْيَا دَائِرًا وَ اسْوَدَّتِ الْحِيْلَانُ فِيهِ أَتَافِيَا

“Senin gençliğinden şen ve mamûr olan bir yer, ıssızlaşmıştı. Ben de durup silinen bir kalıntıya yas tutmuştum.

Orada sakal yuvarlak bir çukura benzemiş ve benler sacayağı gibi kararmıştı.”³⁷⁰

İbn Hafâce, 483/1090 yılında Ebû Muhammed ‘Abdulcelîl b. Vehbûn (ölm. takriben 483/1090)’la beraberken, karşılıklı şiir söyleme hususunda hemfikir olmuş, ancak İbn Vehbûn başarısız olmuştur. Bunu fırsat bilen İbn Hafâce, onun uzun sakalıyla alay ederek,³⁷¹ yüzünü seyrek ağaçlı ve bitkileri az olan bir yere benzetmiştir (Vâfir):

³⁶⁶ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 126.

³⁶⁷ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 126; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 39.

³⁶⁸ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 61.

³⁶⁹ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, s. 39.

³⁷⁰ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 61; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 39.

³⁷¹ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 367; el-Makḳarî, *a.g.e.*, III, 318-319; İbn Zâfir el-Ezdî, *a.g.e.*, <http://www.alwaraq.com>, s. 109.

أَلَا قُلْ لِلْمَرِيضِ الْقَلْبِ مَهْلًا فَإِنَّ السَّيْفَ قَدْ ضَمِنَ الشِّفَاءَ
 وَلَمْ أَرَ كَالنَّفَاقِ شَكَاةَ غُرٍّ وَلَا كَدَمِ الْوَرِيدِ لَهُ دَوَاءَ
 وَقَدْ دَحَى النَّجِيعُ هُنَاكَ أَرْضًا وَقَدْ سَمَكَ الْعَجَاجُ بِهِ سَمَاءَ
 وَدِيسَ بِهِ انْحِطَاطًا بَطْنُ وَادٍ قَدْ اعْتَشَبَ شَعْرَ لِحْيَتِهِ ضَرَاءَ

“Hey! Kalbi hasta olan kişiye yavaş ol de! Çünkü kılıç şifa içermektedir.

Ne aldanan bir kimsenin şikayetini nifak gibi gördüm, ne de onun için şah damarının kanı gibi bir ilaç gördüm.

Orada kan bir yere yayılmış ve orada duman semaya yükselmişti.

Bir vadinin ortası, onun çökmesiyle çiğnenmiş, sakalının kılını seyrek ağaçlı ova gibi yeşertmişti.” ³⁷²

İbn Hafâce yine sakalı yeni çıkan kimseyle eğlenerek³⁷³ onun cahil ve kibirli oluşunu hicvetmiştir. O, bu hiciv şiiriyle ve şiirinden sonra söylediği nesriyle sanki bizlere ahlak dersleri vermektedir (Remel):

أَيُّهَا التَّائِبُ لَهُ مَهْلًا سَاءَ عَنِّي أَنْ تَهْتَتَ جَهْلًا
 هَلْ تَرَى فِيمَا تَرَى إِلَّا شَبَابًا قَدْ تَوَلَّى
 وَغَرَامًا قَدْ تَسَرَّى وَفُوَادًا قَدْ تَسَلَّى
 أَيُّنَ دَمْعٍ فِيكَ يَجْرِي أَيُّنَ جَنْبٍ يَتَقَلَّى

“Ey kibirli kimse! Yavaş ol! Câhilce kibirli oluşun beni üzdü.

Gördüğün şeyde görüyor musun? Arkasını dönüp giden gençlikten başka, Elinden çıkan bir tutkudan ve seni unutan bir gönülden başka (bir şey görüyor musun?)

Senin uğruna akan göz yaşı ve yanan yürek nerede?” ³⁷⁴

“Ey uyanık ve soylu kimse! Sakal ve kibir bir arada bulunmaz. Sakal ve gençliğin dalı yumuşak, ağzın içme yeri de hoştur. Sakal çıkmış, zaman geçmiş ve aşık uyanmış, bilinci yerine gelmiştir. Aşk rüzgârları dinmiş, aşıkların gözleri de uykuya dalmıştır. Öyleyse başkalarını suçlamaktan ve yalpalı yürüyüşten vazgeç!

³⁷² İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 368.

³⁷³ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 129; ‘Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 222; el-Mağkarî, *a.g.e.*, III, 460.

³⁷⁴ İbn Hafâce, *Dîvânü İbn Hafâce (Ġâzî)*, s. 129.

*Nefsini dizginle! Kardeşlerini memnun etme yolunu tut! Onlarla karşılaştığında güler yüz göster! Ve selâmi iade etmede işaret ile yetin! Sanki ben senin avlunda yapayalnız ve seni ziyaret eden bir memurum.”*³⁷⁵

Denizi küçümsediği aşağıdaki şiirinde ise İbn Hafâce,³⁷⁶ denizin faydasının suyunun tuzluluk oranına göre ve derinliği ölçüsünde olacağını söyleyerek onu yermiştir (Munserih):

يَا مَادِحَ الْبَحْرِ وَهُوَ يَجْهَلُهُ مَهْلًا فَإِنِّي خَبِرْتُهُ عِلْمًا
فَائِدُهُ مِثْلُ قَعْرِهِ بُعْدًا وَرِزْقُهُ مِثْلُ مَا بِهِ طَعْمًا

“Ey bilmeden denizi öven kimse! Yavaş ol! Çünkü ben, onun hakkında bilgi sahibiyim.

*Onun faydası derinliği gibi uzaktır. Onun verdiği rızık da onda olan tat gibidir.”*³⁷⁷

³⁷⁵ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 129-130; ‘Umer Ferrûh, *a.g.e.*, V, 222-223.

³⁷⁶ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 341.

³⁷⁷ İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce (Ġâzi)*, s. 341; İbn Hâkân, *a.g.e.*, IV, 764.

SONUÇ

İbn Hafâce, yaklaşık altmış yaşına kadar şarap ve eğlence meclislerinde yaşamış bir şairdir. O, eğlence meclislerini, arkadaşlarını, buldukları çevreyi, şarabı, Güneş'i, Ay'ı ve yıldızları vb. şiirlerinde tasvir etmiştir. O, yaklaşık on sene şiir nazm etmeyi bırakarak, arkadaş ve dostlarının ısrarlarıyla yazdıklarını bir dîvânda toplamıştır. Murâbitlar'ın emiri Yûsuf b. Tâşfin'in teşvikiyle tekrar şiir nazmetmeye dönmüş, ancak bundan sonra gençlik yıllarına duyduğu pişmanlığı ve zühdünü anlatan şiirler nazm etmiştir.

Hem Mulûku't-Ṭavâif hem de Murâbitlar döneminde yaşamış olan İbn Hafâce, Mulûku't-Ṭavâif'in siyasi mücadelelerine karışmadan ve hükümdarlarını da methetmeden Şuğar'da sadece şiirle meşgul olmuştur. Ancak Murâbitlar döneminde, başta Yûsuf b. Tâşfin olmak üzere pek çok emir, vezir ve kadıları övmüştür. Ancak bu övgüsüne karşılık atıyye almamıştır. Bu övdüğü kimseler de onun çocukluk arkadaşları veya hocalarıdır.

O, tasvir şairidir. Tabiatı neyi nasıl görmek istiyorsa şiirlerinde tasvir etmiştir. Tabiat, övgü, mersiye, özlem, ihtiyarlık ve hiciv onun başlıca şiir konularını oluşturur. Bahçe, çiçek, ağaç, gölge, ırmak, şarap, bulut, şimşek, Güneş, Ay, yıldız ve hayvan tasvirleri onun tasvirlerinden bazılarıdır. O, eş-Şerîf er-Rađî, Mihyâr ed-Deylemî, el-Mütenebbî ve eş-Şanavberî gibi doğulu şairlerin şiirlerinden etkilenmiştir.

Endülüs'te tasvirin İbn Hafâce'yle büyük bir gelişme gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Şaire göre tabiat neşe ve coşkunun kaynağıdır. O, şikayet, özlem ve mersiye gibi üzüntü şiirleriyle neşenin kaynağı olan tabiat şiirlerini başarıyla aynı kasidede birleştirmiştir. O, tabiatın güzelliklerini kadının güzelliklerine benzetmiş; ağaçların dallarını uzun saçlarına, papatyayı dişlerine, nehri boynuna, çiçekleri de boynuna takılmış inci tanelerine benzetmiştir. Onun şiirlerinden başka, şiir ve dil hakkındaki görüşlerini açıkladığı ve bazı şiirlerine yazdığı mukaddimeler ile arkadaşlarına yazdığı risâleler onun nesir çalışmalarını oluşturur. O, kendi ifadesine göre dîvânını okuyan kimselerin sıkılmaması için, şiirleriyle nesrini bir dîvânda toplamıştır.

“Hafâcî” üslûbu da denilen kendisine has üslûbu İbnu’z-Zekkâk ve İbn Mutarrif gibi şairler tarafından uzun süre Endülüs’te taklit edilmiştir. Ayrıca Ebû Yûsuf Ya’kûb b. Tâlha, Ebû Ca’fer Ahmed b. Müslim ve Ebu’l-‘Arab ‘Abdulvehhâb et-Tucîbî gibi şairler eserlerinde İbn Hafâce’nin dîvânından da bahsetmişler, bu şairler vasıtasıyla şairin dîvânı bütün Endülüs’e yayılmıştır.

DİZİN

'Abdulcelîl b. Vehbûn el-Mursî · 23
'Abdulmuhsin es-Sûrî · 21, 46
'Ubâde b. Mâ'i's-Semâ' · 7
'Umer Ferrûh · 12, 13, 14, 15, 16, 18,
21, 22, 23, 25, 70, 90, 91

A

Abbâdîler · 3
Abdurrahman Cübeyr · 29
Alcira · 12
Almeria · 1
Andalucia · 1
Araplar · 1, 3, 4, 5, 6, 30

B

Barbastro · 6
Batalyevs · 3
Batn Huzvâ · 86
Belensiye · 12, 13, 16, 24, 26, 84
Berberice · 11
Berberîler · 2, 4
Butrus el-Bustânî · 12, 16, 18, 25, 38,
39, 48, 49, 55, 65, 71

C

Cadiz · 2
Cebel-i Târik Boğazı · 1, 2
Cehverîler · 3
Cezayir · 13, 28
Cillik · 17
Cordoba · 2

D

Dâvut (a.s.) · 79
Doğu Endülüs'ün şairi · 18

E

Ebû 'Abdillah b. 'Âiše · 27
Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Âiše ·
24
Ebû 'Abdillâh Muhammed b.
'Usmân · 24
Ebû 'Alî es-Sadeffî · 13
Ebû 'İmrân Mûsâ b. Telîd eş-Şâtîbî ·
13
Ebû Bekr b. Kuzmân · 11
Ebû Bekr Muhammed İbrâhîm b.
'Atîk b. Esved · 13
Ebû Ca'fer Ahmed b. Müslim · 27,
93
Ebû Ca'fer b. el-Cehhâf · 84
Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebi'l-Fadl b.
Savâb · 13
Ebû Muhammed 'Abdulcelîl b.
Vehbûn · 26, 89
Ebû Muhammed 'Abdullah b. Rabî'a
· 26, 79
Ebû Muhammed b. Sâra eş-Şenterînî
· 50
Ebû Nuvâs · 21
Ebû Temmâm · 21
Ebû Umeyye İbrâhîm b. 'Isâm · 24,
26
Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Talha · 27, 93
Ebu'l-'Arab 'Abdulvehhâb b.
Muhammed et-Tücîbî · 86
Ebu'l-'Arab 'Abdulvehhâb et-Tücîbî
· 27
Ebu'l-Hasan b. 'Alî İbrâhîm b.
'Atıyye · 27
Ebu'l-Hasan b. 'Atıyye · 24
Eftasîler · 3
el-A'sâ · 17
el-Buhturî · 21
el-Cennân (Bahçivan) · 15, 23, 30, 44
el-Farazdak · 21
el-Makkarî · 16, 18, 23, 26, 31, 32,
36, 39, 40, 43, 47, 49, 50, 55, 56,

57, 60, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 73,
77, 81, 85, 87, 90
el-Muhallik · 17
el-Mütenebbî · 21, 92
Endülüs · 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23,
25, 26, 27, 30, 43, 46, 48, 51, 53,
55, 56, 57, 65, 70, 82, 83, 84, 85,
86, 88, 92, 93
Endülüs Emevî Devleti · 2, 3, 4
Endülüs'ün Sanavberî'si · 18, 30, 51
er-Remâdî · 7
es-Sanavberî · 15, 21, 51, 92
eş-Şerîf er-Radî · 21, 92
ez-Zehebî · 12, 16, 17, 25, 43
ez-Zeyyât · 12, 13, 15, 16, 17, 23, 25,
39, 41, 48, 49, 56, 57, 74
ez-Ziriklî · 12, 13, 14, 18

F

Fransa · 1

G

Galicia · 2
Gırnata · 2, 3, 4
Gırnata Benî Ahmer Emîrliği · 4
Granada · 1
Güney Batı Avrupa · 1

H

Hafâcî · 12, 27, 93
Hafsîler · 4
Hamdân Haccâcî · 13, 14, 15, 16, 17,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28,
56
Hammâdîler · 3
Hassân · 17
Hispania · 1
Hûdîler · 3
Huelva · 2

I

I. Abdurrahman · 2
I. Fernando · 3
II. Fernando · 4
II. Roger · 6
III. Abdurrahman · 3
Irak · 50
Izabella · 4

İ

İbn 'Abd Rabbih · 7
İbn 'Abdûn · 7
İbn 'Âişe · 31
İbn 'Ammâr · 7, 13, 14, 15, 16, 17,
19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 43, 46,
48, 57, 70, 82, 83, 84, 85, 86, 88
İbn Derrâc · 7
İbn Hafâce · 7, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63,
64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93
İbn Hâkân · 12, 14, 17, 24, 36, 40,
72, 81, 82, 85, 87, 91
İbn Hamdîs · 7, 53
İbn Hânî el-Endelusî · 7, 20
İbn Mutarrif · 27, 93
İbn Rabî'a · 24
İbn Şuheyd · 7
İbn Zeydûn · 7, 20
İbnu'r-Rûmî · 21
İbnu'z-Zekkâk · 24, 27, 31, 93
İran · 50
İspanya · 1, 4, 6
İspanyolca · 1, 11
İşbiliye · 2, 3, 50

J

Jaén · 2
 Janda · 2
 Jâtiva · 12, 13, 26
 Jucar · 13, 26

K

Kerem el-Bustânî · 28
 Kerrûm Bû Medyen · 29
 Kuzey Afrika · 1, 2, 4

L

Latince · 11
 Lisânuddîn b. el-Hatîb · 7
 Lizbon · 6

M

Mağrib · 15, 26, 27, 31, 85
 Malaga · 2, 3
 Mecde Muhammed en-Nuveyhî · 29
 Mecnûnu Leylâ · 21
 Merînîler · 4
 Mevâlî · 4, 5
 Mihyâr ed-Deylemî · 21, 92
 Mu'temid 'Alellah · 3
 Mu'temid b. 'Abbâd · 7, 26
 Muhammed Rıdvân ed-Dâye · 29
 Mukaddem b. Mu'âfâ el-Kabrî · 8
 Mulûku't-Tavâif · 3, 8, 11, 14, 17,
 19, 25, 78, 84, 88, 92
 Murâbitlar · 3, 4, 5, 14, 15, 16, 88, 92
 Musa b. Nusayr · 2
 Mustafa eş-Şek'a · 17, 19, 23, 35, 36,
 41, 43, 44, 45, 47, 48, 51, 53, 56,
 63, 79, 83, 88
 Mustafa Selâme en-Neccârî · 12, 27,
 69
 Muvahhidler · 4, 5
 Muvaşşah · 6, 8, 9, 10, 11
 Muvelledûn · 4, 5
 Mürsiye · 13, 26

N

Necd · 25
 Norman · 6
 Normanlar · 5

O

Orihuela · 6

P

Palermo · 6

R

Rodrik · 2

S

Sakâlîbe · 4, 5
 Sevilla · 2, 6
 Seyyid Mustafa Ğâzî · 12, 28, 69
 Seyyid Nevfel · 12, 13, 14, 18, 22,
 25, 39, 44, 45, 56, 57, 63
 Suriye · 50

Ş

Şâtibe · 12, 13, 26
 Şukar · 12, 14, 16, 26, 92

T

Târik b. Ziyâd · 2
 Tarîf · 1
 Tarîf b. Mâlik · 2
 Temîm b. el-Mu'izz · 20
 Tihâme · 25

V

Valencia · 12, 13, 26
 Vandales · 1

Vandallar · 1
VI. Alfanzo · 3
vişâh · 8
Vizigotlar · 2, 5

Y

Yûsuf (a.s.) · 79

Yûsuf b. Tâşfin · 3, 16, 25, 78, 92

Z

Zaragosa · 2
Zecel · 6, 11
Zîrîler · 3
Zünnûnîler · 3

BİBLİYOGRAFYA

- el-'Abbâsî (Bedruddîn Ebu'l-Feth Abdurrahîm b. Abdurrahmân), *Me'âhidu't-tenşîş 'alâ şevâhidi't-telhîş*, <http://www.alwaraq.com>, (02.07.2004).
- el-'Imâd el-İşfehânî, *Haridetu'l-kaşr ve cerîdetu'l-'aşr*, <http://www.alwaraq.com>, (30.06.2004).
- 'Umer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut, 1985.
- el-Bâbânî (İsma'îl b. Muhammed Emîn b. Selîm), *Hediyyetu'l-'ârifin*, <http://www.alwaraq.com>, (30.06.2004).
- "Batı ve İslâm", http://www.atominsan.com/bati_ve_islam.htm, (30.06.2004).
- Butrus el-Bustânî, *Udebâ'u'l-'Arab fi'l-Endelus ve 'aşri'l-İnbi'âs*, I-IV, 1988.
- Cevdet er-Rikâbî, *Fi'l-edebi'l-Endelusî*, Beyrut, 1960.
- Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, I-IV, Beyrut, 1996.
- Cornelius Van Dyck, *İktifâ'u'l-kunû' bimâ huve'l-ma'fû'*, <http://www.alwaraq.com>, (30.06.2004).
- Çağatay (Neşet), *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Tarihi*, Ankara, 1993.
- Çınar (Mustafa), *Endülüs'te Mulûku't-Tavâif Dönemi Edebi Çevresi (392-424/1031-1090)* (Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Erzurum, 2002.
- E. Lévi-Provençal, "Mozaraplar", *İ.A.*, VIII, 431.
- Er (Rahmi), "İbn Hafâce", *TDVİA*, İstanbul, 1999, IXX, 534-535.
- _____, "İki Endülüs Şairi: İbn 'Ammâr ve İbn Hafâce", *DTCFD*, c. XXXV, sa. 2, Ankara, 1991, s. 111-125.
- Hamdân Haccâcî, *Hayâtu ve âsâru's-şâ'iri'l-Endelusî: İbn Hafâce*, Cezayir, 1974.
- el-Ĥimyerî (Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh), *er-Ravdu'l-mi'târ fi hayri'l-aqtâr*, <http://www.alwaraq.com>, (30.06.2004).
- _____, *Şifatu Cezîrati'l-Endelus*, <http://www.alwaraq.com>, (30.06.2004).
- İ.A.: İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Târih, Coğrafya, Etnoğrafya ve Biyografya Lugati*, I-XIII, İstanbul, 1940-1988.
- İbn Bessâm (Ebu'l-Hasan 'Alî eş-Senterînî), *ez-Zehîra fi meĥâsini ehli'l-cezîra*, I-VIII, nşr. İhsân 'Abbâs, Libya-Tunus, 1981.

- İbn Dihye el-Kelbî (Mecduddîn Ebu'l-Hattâb 'Umer b. el-Ḥasan), *el-Mutrib min eṣ'âri ehli'l-Mağrib*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- İbn Faḍlillâh el-'Umerî (Şihâbuddîn Ahmed b. Yahyâ), *Mesâliku'l-ebṣâr fi memâliki'l-emṣâr*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- "İbn Hafâce el-Endelusî",
http://www.moqatel.com/openshare/Mostlhat/Alaam/mokatel1_1-4.htm_cvt.htm, (01.07.2004).
- "İbn Hafâce el-Endelusî", http://www.isu.ac.ir/publication/MN/No_09/09.htm, (01.07.2004).
- "İbn Hafâce el-Endelusî",
http://www.moqatel.com/Mokatel/Data/Behoth/ModoatAma16/Hosanarbi468/1/Mokatel5_1-5.htm, (01.07.2004).
- "İbn Hafâce yaşıfu'l-cebel", <http://www.almotmaiz.net/club/por1/index.htm>, (01.07.2004).
- İbn Hafâce, *Divân*, nşr. Muṣṭafâ Selâme en-Neccârî, Mısır, 1869.
- İbn Hafâce, *Divânu İbn Hafâce*, nşr. es-Seyyid Muṣṭafâ Ğâzî, İskenderiye, 1960.
- "İbn Hafâce", <http://books.ajeeb.com/pages.asp?Lnk=andlsyon/a016.xml>, (01.07.2004).
- "İbn Hafâce", <http://history.al-islam.com/Names.asp?year=533>, (01.07.2004).
- İbn Hâkân (Ebû Naşr el-Feth b. Muhammed b. 'Ubeydillâh el-Kaysî el-İşbîlî), *Ḳalâidu'l-ikyân ve meḥâsinu'l-a'yân*, I-IV, nşr. Huseyin Yûsuf Haryûş, Ürdün, 1989.
- İbn Hallikân (Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b Muhammed b. Ebî Bekr), *Vefeyâtu'l-a'yân*, I-VI, nşr. Muhammed Muḥyiddîn 'Abdulḥamîd, Mısır, 1948.
- İbn Ma'sûm el-Ḥusnî (Ali b. Ahmed), *Sulâfetu'l-aşr fi meḥâsini's-şu'arâ' bi kulli Mısr*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- İbn Sa'îd el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, nşr. Şevkî Dayf, I-II, Kâhire, 1964.
- İbn Zâfir el-Ezdî (Cemâluddîn Ebu'l-Ḥasan), *Bedâi'u'l-bedâih*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).

- İbnu'l-'Abbâr (Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. Abdillâh b. Ebî Bekr el-Ḳudâ'î), *el-Mu'cem*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- Kılıçlı (Mustafa), *Arap Edebiyatında Şuûbiyye*, İstanbul, 1986.
- Kurt (Ali Vasfi), *Endülüs'te Hadis ve İbn Arabi*, İstanbul, 1998.
- el-Makḳarî (Aḥmed b. Muḥammed), *Nefḥu't-tîb min ğuşni'l-Endelusi'r-raḳîb*, nşr. İhsân 'Abbâs, I-VIII, Beyrut, 1968.
- Mikdâd Raḥîm, *en-Nevriyyât fi's-şi'ri'l-Endelusi*, Beyrut, 1986.
- Mişel 'Âşî, *eş-Şi'r ve'l-bi'e fi'l-Endelus*, Beyrut, 1970.
- Moh. Becheneb, "Muvaşşah", *İ.A.*, VIII, 866.
- en-Nuveyrî (Şihâbuddîn Aḥmed b. 'Abdilvehhâb), *Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-ede*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- Özdemir (Mehmet), "Endülüs", *TDVİA*, İstanbul, 1995, XI, 211-221.
- eş-Şafedî (Şalâhuddîn Ḥalîl b. Aybek b. 'Abdillâh), *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- Şalâh Faḍl, "el-Muşâreketu'l-hadâriyye fi'l-Endelus", *el-Kitâb*, <http://www.abram.org.eg/Archive/2003/2/24/WRT2.HTM>, (01.07.2004).
- Seyyid Nevfel, *Şi'ru't-tabî'a fi'l-edebi'l-'Arabî*, Kahire, 1978.
- Mustafa eş-Şek'a, *el-Edebu'l-Endelusi mevḍû'âtuh ve funûnuh*, Beyrut, 1997.
- Öncel (Hayati), *İbn Ḥamdîs: Hayatı Edebi Kişiliği ve Şiiri* (Seminer Çalışması), AÜSBE, Erzurum, 2003.
- TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I-XXIV, İstanbul, 1988-2001, XXV-XXVII, Ankara, 2002-2003 (yayını devam ediyor).
- Thomas B. Irving, "Kastilya", *TDVİA*, Ankara, 2002, XXV, 1.
- et-Tifâşî (Ebu'l-'Abbâs Aḥmed b. Yûsuf), *Sûrûru'n-nufûs bi medâriki'l-ḥavâssi'l-hamse*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- Toprak (M. Faruk), "Endülüs Şiirine Genel Bir Bakış", *DTCFD*, c. XXXII, sa. 1-2, Ankara, 1988, s. 157-174.
- el-Vatvât (Muḥammed b. İbrâhîm b. Yaḥyâ el-Kutubî), *Ġuraru'l-ḥaşâisi'l-vâdiha*, <http://www.alwaraq.com>, (01.07.2004).
- Yanık (Nevzat H.), *Endülüs Arap Şiirinde Tabiat Tasviri*, Erzurum, 2000.
- Yıldız (Hakkı Dursun), "Berberfler", *TDVİA*, İstanbul, 1992, V, 478-483.

ez-Zehebî (Ebû Âdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Aĥmed b. 'Usmân), *Siyeru*

a'lâmi'n-nubelâ, <http://www.alwaraq.com>.

_____, *Târîhu'l-İslâm*, <http://www.alwaraq.com>.

ez-Zeyyât (Aĥmed Hasan), *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 24. baskı, Kahire, tsz.

ez-Zirikî (Hayruddîn), *el-A'lâm*, I-XI, Beyrut, 1969.

ÖZGEÇMİŞ

02.03.1975 tarihinde Kastamonu'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Kastamonu'da tamamladı. 1994 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda başladığı lisans öğreniminden 1998 yılında mezun oldu. 1999 yılında Erzurum'un Köprüköy ilçesinde bir yıl sınıf öğretmenliği yaptıktan sonra adı geçen bölümde 2000 yılında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2002 yılında Ardahan'ın Çıldır ilçesinde kısa dönem olarak askerlik vazifesini yaptı. Halen aynı bölümde görev yapmakta olup, Yüksek Lisans öğrenimini sürdürmektedir.

